

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK ÜZERİNE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Esmanur Yavuz

OCAK 2023
TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK ÜZERİNE

Mimar Esmanur YAVUZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
"YÜKSEK MİMAR"
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 29 /12 /2022

Tezin Savunma Tarihi : 13 /01 /2023

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sonay ÇEVİK

Trabzon 2023

ÖNSÖZ

Akademik yolculuğumda bilgi, tecrübe ve sabrıyla bana destek olan, çalışmam başta olmak üzere her şeyde özgün olmanın önemini kavratan ve öğrencisi olmaktan gurur duyduğum sayın danışman hocam Prof. Dr. Sonay ÇEVİK'e teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte yanımda olan, bana güç ve moral veren aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

Esmanur YAVUZ
Trabzon, 2023

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kentsel Mekanda Sanat ve Kalıcılık Üzerine” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Prof. Dr. Sonay ÇEVİK’in sorumluluğunda tamamladığımı, örnekleri kendim topladığımı, analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 13/01/2023

Esmanur YAVUZ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
ÖZET	VIII
SUMMARY.....	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
TABLolar DİZİNİ.....	XII
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş ve Problemin Tanıtılması.....	1
1.2. Konuya Yaklaşım	2
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR 1: KALICILIK KAVRAMI ÜZERİNE	4
2.1. Kalıcılığın Tanımı.....	4
2.2. Kalıcılıkla İlgili Kuramlar-Kuramsal Yaklaşımlar	5
2.3. Kalıcılığı Açıklayan/ Tanımlayan Kavramlar.....	11
2.3.1. Simgesellik.....	12
2.3.2. Kutsallık ve Yücelik	12
2.3.3. Güç ve İktidar	13
2.3.4. Süreklilik ve Zaman.....	14
2.3.5. Geçicilik ve Apoptoz	15
2.4. Kalıcılığın Formları	16
2.4.1. Fonetik Kalıcılık	17
2.4.2. Tipografik Kalıcılık	18
2.4.3. Hükmeden/Hükmedilen Kalıcılık	18
2.4.4. Kaybolan Kalıcılık.....	19
2.4.5. Kurmaca Kalıcılık.....	20
2.4.6. Kopya Kalıcılık.....	21
2.4.7. Kolektif Kalıcılık	22
2.5. Bölüm Değerlendirmesi.....	23

3.	YAPILAN ÇALIŞMALAR 2: TARİHSEL SÜREÇTE KENTSEL MEKANDA SERGİLENEN SANATIN KALICILIK ÜZERİNE İNCELENMESİ	25
3.1.	Kentsel Mekanda Sanat ve Kalıcılığın Tarihsel Gelişimi.....	25
3.1.1.	Tarihsel/ Dönemsel Süreçte Sanatsal Yaklaşımlar	30
3.1.2.	Kentsel Mekanda Aktüel Sanat Türleri	38
3.2.	Kentsel Mekanda Yer Alan Sanatın Kalıcılıkla İlişkisi.....	45
3.2.1.	Kalıcılık Formlarıyla İlişkiler	45
3.2.2.	Kalıcılık Değerleriyle İlişkiler	51
3.3.	Kentsel Mekanda Sanat ve Kalıcılıkla İlgili Kaliteler	53
3.3.1.	Kentsel Mekanda Sanatın ve Kalıcılığın Oluşumunda Tanımlayan Bileşenler, Ögeler, Kaliteler.....	55
3.4.	Bölüm Değerlendirmesi.....	57
4.	YAPILAN ÇALIŞMALAR 3: KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIĞIN GERÇEKLEŞMESİNDE ÖNE ÇIKAN YAKLAŞIMLAR	59
4.1.	Sanatçı Merkezli	59
4.2.	Sanat Nesnesi Merkezli	61
4.3.	Algılayan Merkezli	62
4.4.	Toplum Merkezli	62
4.5.	Teknoloji Merkezli	63
4.6.	Bölüm Değerlendirmesi.....	64
5.	YAPILAN ÇALIŞMALAR 4: KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIĞIN ANALİTİK BİR YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ	65
5.1.	Araştırma Amacı ve Araştırma Soruları, Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Araştırma Basamakları ve Araştırma Modeli	65
5.2.	Genel Örneklemenin Belirlenmesi	69
5.3.	Hedefli Örneklemenin Belirlenmesi.....	94
5.4.	Kentsel Mekanda Sanat ve Kalıcılığa İlişkin Analizler.....	97
5.4.1.	Sanatta Kalıcılığı Etkileyen Kaliteler ve Kalıcılıkla Kurulan İlişkiler Analizi	97
5.4.2.	Detay Analizler: Sanatçının Çalışmalarında Kullandığı İçerik ve Malzeme; Sanat Nesnelerindeki Benzerlikler; Hikayeler.....	130
5.5.	Bölüm Değerlendirmesi.....	136
6.	BULGULAR.....	138
7.	TARTIŞMA	145
8.	SONUÇLAR.....	147
9.	ÖNERİLER.....	149
10.	KAYNAKLAR	150

11. EKLER.....	168
ÖZGEÇMİŞ	

Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK ÜZERİNE

Esmanur YAVUZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Sonay ÇEVİK

2023, 167 Sayfa, 22 Sayfa Ek

Sürekli değişen ve dönüşen yapısıyla kalıcılık, zamana direnen ve dayanıklı olma yönleriyle tanımlanmasının ötesine geçerek günümüzde öne çıkan geçiciliğin bir parçası olmuştur. Sanatın da değişim ve dönüşüm geçirerek geçici özellik kazanmasıyla örtüşen bu durum, kalıcılığın incelendiği ve kentsel mekanda sanatla olan ilişkisinin sorgulandığı çalışmanın yapılmasına zemin hazırlamıştır.

Özellikle 20. yüzyıldan itibaren sanat, sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, sanat mekanı, zaman ve hareket dinamiklerinde meydana gelen değişim ve dönüşümler sanatta geçicilik algısının artmasına ve bu doğrultuda farklı sanatsal yaklaşımların ve sanat türlerinin açığa çıkmasına neden olmuştur. 2000’li yıllardan sonra kentsel mekanda yaygınlaşan geçici sanatsal üretimler, mimari, enstalasyon, heykel, grafiti, mural art, performans sanatı, dijital sanat: video enstalasyon kapsamında giderek yaygınlaşmış ve sanatın kentsel mekanda kalıcılıkla olan ilişkisi farklı boyutlar kazanmıştır.

Çalışma kapsamında, ilk olarak, kalıcılığa genel bir bakış ve problem sunularak konuya yaklaşım ele alınmıştır. Ardından literatür analiziyle kalıcılığı tanımlayan-açıklayan kavramlar, kalıcılık formları, kalıcılığın kentsel mekanda sanatla kurduğu ilişki, sanatta kalıcılığın oluşmasında etkili bileşenler-öğeler- kaliteler ve farklı sanatsal yaklaşımlar incelenmiştir. Analiz bölümünde ise küme örnekleme tekniğiyle yaygın-hedefli örneklem grupları oluşturularak analizler ve değerlendirmeler yapılarak sonuç ve öneriler oluşturulmuştur. Kronolojik bir bakışla yapılan çalışmanın, kent ve sanat alanına önemli katkılar vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kalıcılık, Geçicilik, Kentsel Mekanda Sanat ve Kalıcılık

Master Thesis

SUMMARY

ABOUT PERMANENCE AND ART IN URBAN SPACE

Esmanur YAVUZ

Karadeniz Technical University

The Graduate School of Natural and Applied Sciences

Architecture Graduate Program

Supervisor: Prof. Dr. Sonay ÇEVİK

2023, 167 Pages, 22 Pages Appendix

Permanence, which is constantly changing and transforming, has gone beyond being defined as being resistant to time and being durable, and has become a part of the temporary that stands out today. This situation, which coincides with the increasing temporary nature of art, paved the way for a study on permanence and urban art.

Especially, since the 20th century, changes and transformations in art, artist, audience, art object, art space, time and movement dynamics have led to an increase in the perception of temporality in art and, in this direction, to the emergence of different types and approaches of art. After the 2000s, temporary art have become increasingly widespread in the urban space such as architecture, installation, sculpture, graffiti, mural art, performance art, digital art: video installation and according that permanence in the urban space has acquired different aspects.

Within the scope of the study, firstly, an overview of permanence and the problem were presented and the approach to the subject was discussed. Then, the concepts that define and explain permanence, the forms of permanence, the relationship of permanence with art in urban space, the components-elements-quality and different artistic approaches that are effective in the formation of permanence in art are examined through literature analysis. In the analysis part, common-targeted sample groups were created with cluster sampling technique, analyzes and evaluations were made, and conclusions and recommendations were created. It is thought that the thesis, which is done with a chronological view, will make important contributions to the field of city and art.

Key Words: Permanence, Temporary, Art in Urban Space and Permanence

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1.	Genel Konuya Yaklaşım	3
Şekil 2.	Embriyonun Parmaklarında Görülen Apoptoz Ölüm	16
Şekil 3.	Kalıcılık ve Kalıcılık Formlarında Katmanlaşmalar	24
Şekil 4.	Notre-Dame Katedrali ve Kentle İlişkisi	26
Şekil 5.	Piazza del Popolo, İtalya, 2020, Esmenur Yavuz Arşivi	27
Şekil 6.	19. Yüzyılda Önemli Yapılar: Kristal Saray ve Eyfel Kulesi	28
Şekil 7.	Guggenheim Bilbao Müzesi, İspanya; Guggenheim Müzesi, New York	29
Şekil 8.	20. Yüzyıldan günümüze sanatın değişim dönüşümüne kronolojik bir bakış	37
Şekil 9.	Esmenur Yavuz Arşivi: Kosova Workshop, 2017; Thessaloniki, Yunanistan, 2020; İstanbul, Türkiye, 2021	38
Şekil 10.	Times Square, Max Neuhaus, 1977; Turkish Jokes, Jens Haaning, Denmark 1994	46
Şekil 11.	The Rosetta Stone, Joseph Kosuth, Figeac Square 1991; Ev Üzerine, Ayşe Erkmen, Berlin 1994	47
Şekil 12.	Maiji Dağı, Çin; Sümela Manastırı, Trabzon; The Hill of the Buddha, Tadao Ando, Japonya 2015	48
Şekil 13.	Les Deux Plateaux, Daniel Buren, Paris 1986; The Wedge, Ronald Bladen, Arnhem 1971; Foundation Cartier, Jean Nouvel, Paris 1994	49
Şekil 14.	Oase No. 7, Haus Rucker Co, Kassel 1972; Hundertwasser House, Vienna 1985; Kuşatma, Valie Export, 1976	49
Şekil 15.	Richard Long'un sanat üretimlerinde iz konsepti ve taş malzeme kullanımı	50
Şekil 16.	Reichstag Kubbesi, Foster and Partners, Berlin, 1884/1999; Andrew Rogers, Time and Space, Kapadokya, 2012	51
Şekil 17.	Sanat ve Kalıcılıkla İlgili Bileşenler	54
Şekil 18.	Küme Örnekleme Tekniğinin Analizlerde Kullanılması	66
Şekil 19.	Genel Örnekleme Yapılan Sınıflandırma	70
Şekil 20.	Genel Örnekleme Ele Alınan Başlıklar	93
Şekil 21.	Hedefli Örnekleme Analizi Ele Alınacak Konular	98
Şekil 22.	Benzerlik Analiz Örnekleri: Ölçü-Oran	131
Şekil 23.	Benzerlik Analiz Örnekleri: Yansıtıcı Yüzeyler	131
Şekil 24.	Benzerlik Analiz Örnekleri: Saydam Yüzeyler	132
Şekil 25.	Benzerlik Analiz Örnekleri: Tekstil Ürünü	132

Şekil 26. Benzerlik Analiz Örnekleri: Sıra Dışı Kullanım.....	133
Şekil 27. Benzerlik Analiz Örnekleri: Teknolojik Araç Kullanımı	133
Şekil 28. Benzerlik Analiz Örnekleri: Uygulama Destekli	133
Şekil 29. Benzerlik Analiz Örnekleri: Neon Işık Kullanımı	134
Şekil 30. Benzerlik Analiz Örnekleri: İnteraktif Işık Kullanımı	134
Şekil 31. Benzerlik Analiz Örnekleri: Su Yüzeyinin Kullanımı	134
Şekil 32. Benzerlik Analiz Örnekleri: Kullanılan Suyun Halleri.....	135
Şekil 33. Benzerlik Analiz Örnekleri: Yeşil Öge Kullanımı.....	135

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Genel Örnekler: Fonetik Kalıcılık.....	71
Tablo 2. Genel Örnekler: Tipografik Kalıcılık.....	74
Tablo 3. Genel Örnekler: Kaybolan Kalıcılık	77
Tablo 4. Genel Örnekler: Kurmaca Kalıcılık	81
Tablo 5. Genel Örnekler: Kopya Kalıcılık	84
Tablo 6. Genel Örnekler: Kolektif Kalıcılık	89
Tablo 7. Hedefli Örneklemde Yer Alan Örnekler	94
Tablo 8. Hedefli Örneklem: Mimari-Grafiti Örnekleri	99
Tablo 9. Hedefli Örneklem: Mimari-Heykel Örnekleri-1	100
Tablo 10. Hedefli Örneklem: Mimari-Heykel Örnekleri-2	101
Tablo 11. Hedefli Örneklem: Mimari-Heykel-Enstalasyon Örnekleri.....	102
Tablo 12. Hedefli Örneklem: Enstalasyon Örnekleri-1.....	103
Tablo 13. Hedefli Örneklem: Enstalasyon Örnekleri-2.....	104
Tablo 14. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Mimari-Heykel Örnekleri-1	105
Tablo 15. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Mimari-Heykel Örnekleri-2	106
Tablo 16. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Heykel Örnekleri-1.....	107
Tablo 17. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Heykel Örnekleri-2.....	108
Tablo 18. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Performans Sanatı-Arazi Sanatı Örnekleri....	109
Tablo 19. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Mimari-Grafiti Örnekleri-2	110
Tablo 20. Hedefli Örneklem: Heykel Örnekleri-1	111
Tablo 21. Hedefli Örneklem: Heykel Örnekleri-2	112
Tablo 22. Hedefli Örneklem: Heykel Örnekleri-3	113
Tablo 23. Hedefli Örneklem: Heykel-Enstalasyon Örnekleri-1.....	114
Tablo 24. Hedefli Örneklem: Heykel-Enstalasyon Örnekleri-2.....	115
Tablo 25. Hedefli Örneklem: Heykel-Enstalasyon Örnekleri-3.....	116
Tablo 26. Hedefli Örneklem: Heykel-Video Enstalasyon Örnekleri	117
Tablo 27. Hedefli Örneklem: Performans Sanatı Örnekleri-1	118
Tablo 28. Hedefli Örneklem: Performans Sanatı Örnekleri-2	119

Tablo 29. Hedefli Örneklem: Performans Sanatı Örnekleri-3	120
Tablo 30. Hedefli Örneklem: Grafiti-Mural Art-Mimari Örnekleri-1	121
Tablo 31. Hedefli Örneklem: Grafiti-Mural Art-Mimari Örnekleri-2	122
Tablo 32. Hedefli Örneklem: Grafiti-Mural Art Örnekleri-1.....	123
Tablo 33. Hedefli Örneklem: Grafiti-Mural Art Örnekleri-2.....	124
Tablo 34. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-1.....	125
Tablo 35. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-2.....	126
Tablo 36. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-3.....	127
Tablo 37. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-4.....	128
Tablo 38. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-5.....	129

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş ve Problemin Tanıtılması

İnsan, başlangıç noktası olan doğum anını kontrol edemediği gibi ölüme doğru ilerleyen süreci de durduramamaktadır. Ölüm olgusu karşısında yaşamsal, kültürel ve toplumsal açıdan sonsuz, ölümsüz olma düşü kuran insan, bu kalıcı olma arzusuyla farklı yaklaşımlar sergilemekte ve ölümlle mücadele etmeye çalışmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde toplumların yaşayış ve algılayış biçimlerine göre değişim gösteren var olma yöntemleri, toplumların ardında bıraktıkları mitler, ses ve müzikler, yazılı metinler, yapılar ve heykeller gibi bir takım fiziksel formlar üzerinden karşımıza çıkmaktadır. Bu formlarda kendini gösteren simgesellik, kutsallık ve yücelik, güç ve iktidar, süreklilik ve zaman, geçicilik ve apoptoz gibi kavramlara rastlanmaktadır. Bu kavramlar, her dönem farklı biçimlerde ve katmanlarda öne çıkan kalıcılığın bir parçasını oluşturmaktadır. Toplumların ardında bıraktıkları tüm bu izlere sanat olarak yaklaşılması durumunda, sanatta kalıcılık olgusunun da yaşanılan dönemin koşullarına bağlı olarak şekillendiği söylenebilir. Dolayısıyla günümüzde sanat da kendini geçici yaklaşımlarda sürdürerek birtakım deneyimlerle geçiciliğin hakim olduğu kentsel mekanlarda sergilenmektedir. Bu mekanlarda sergilenen mimari, enstalasyon, heykel, performans sanatı, grafiti, mural art ve video enstalasyon gibi sanat türleri sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, sanat mekanı, zaman ve hareket dinamiklerinin geçirdiği değişim ve dönüşümle birlikte geçicilik boyutu kazanmıştır. Kentsel mekanda sergilenen sanat türlerinde tamamlanmamış sanat nesnelerinin üretilmesi, izleyicinin katılımıyla sanat nesnesinin üretilmesi veya kullanılması, farklı zamansallık kurgusuna sahip olunması, harekete göre değişen görünümle kazandırılması gibi özellikle 2000’li yıllardan sonra sıklıkla kullanılan bu yaklaşımlar kalıcılık kapsamında oldukça dikkat çeken unsurlardır. Bu bağlamda, 2000’li yıllar ve sonrasında gerçekleştirilen kentsel mekandaki sanatsal üretimlere odaklanılmıştır.

Çalışmada problem; 2000’li yıllar ve sonrasında gerçekleştirilen kentsel mekandaki sanatsal üretimlerinin giderek artan geçicilik ilişkisi nedeniyle sanat kapsamında kalıcılık, incelenmesi – değerlendirilmesi gereken bir konu olarak görülmektedir. Çalışmada amaç; kalıcılık kavramının neden ve nasıl farklılaştığı, kalıcılık formlarının neler olduğu, kalıcılığın kentsel mekanda sanat ile nasıl ilişki kurduğu ve kalıcılık niteliğini kazandıran değerlerin neler olduğunun, kentsel mekanda yer alan birçok sanatsal yaklaşımlar, türler ve

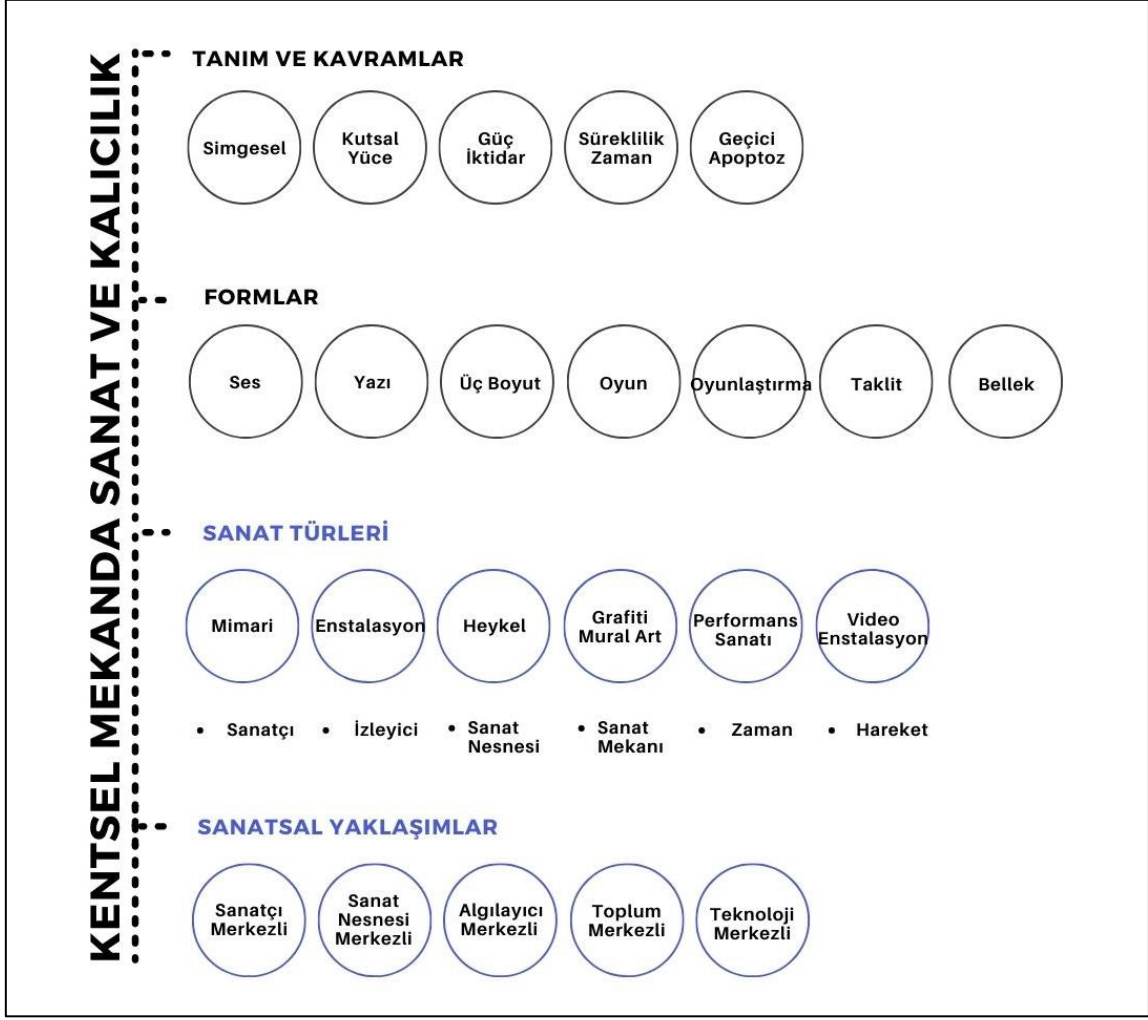
kaliteler üzerinden ele alarak incelemektir. Buradan hareketle, farklı unsurlarla ele alınan çalışmanın sunmuş olduğu geniş kapsam, devamında çeşitli çalışmaların yapılabileceği bir zemin çalışması olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Konuya Yaklaşım

Araştırma alanına bakıldığında, özellikle 2000’li yıllardan itibaren kentsel mekandaki sanat üretimlerinin hızla yayıldığı, çeşitlilik kazandığı ve bu sanatsal çalışmalara yapılan “geçici” tanımlamalarının yaygınlaştığı belirlenmiştir. Bu geçici tanımlamaların karşılığı olan kentsel mekanda sanat ürünlerinin kalıcılığı üzerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda, araştırma konusu kapsamı kentsel mekanda 2000 yılı ve sonrasında sergilenen sanat örnekleri üzerinden oluşturulmuştur.

Kalıcılığın tarihteki yerinin belirlenmesi, değişen tanım ve değerlerinin açığa çıkartılması, kalıcılık formlarının açıklanması çalışma kapsamında ilk olarak geniş bir çerçeveden incelemeyi gerektiren bir konudur. Sonrasında kalıcılığın kentsel mekanda sergilenen sanat üretimlerindeki yeri, sanat türleri ile kurulan ilişkiler, sanatta kalıcılığın oluşmasında etkili-destek olan sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, sanat mekanı, zaman ve hareket dinamiklerine göre incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca kalıcılığın belirlenmesinde etkili yaklaşımlar da açıklanmıştır. Bu doğrultuda, literatür araştırması ve analizleri sonucunda elde edilen veriler ve bunlar üzerinden yapılan tartışmalar sonunda genel çalışma modeli oluşturulmuştur (Şekil 1).

Araştırmanın temel yaklaşımı, geçici sanatsal üretimlerin, kalıcılıkla kurduğu ilişkiye, sanatta kalıcılığın oluşumunda etkili-destek kalitelere ve benzerlik ilişkilerine, hikaye kurgusuna bağlı analizler yapılarak bu sanat pratiklerinin kentsel mekâna kazandırdığı ya da kaybettirdiği kalıcılık değerleri incelenmeye çalışılacaktır. Böylece, tarihsel süreçte değişen ve dönüşen kalıcılığın günümüzde de bir değişime uğradığı açıklama bulabilecektir.

Şekil 1. Genel Konuya Yaklaşım

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR 1: KALICILIK KAVRAMI ÜZERİNE

Bir kavramın geçmişte bulunduğu bağlam içerisindeki anlamı ile günümüzde bulunduğu bağlamdaki anlamı, aynı karşılığa sahip olamamaktadır. Her kavram, bulunduğu dönemin siyasal, ekonomik, psikolojik, sosyal ve kültürel koşullarına bağlı olarak anlamında birtakım daralmalar ve genişmelerle değişim geçirir. Bu değişim kalıcılık kavramı üzerinde yapılacak tartışmayı zorlaştırmaktadır. Özellikle felsefe ve sanat disiplinlerinin hakikat, anımsama, sonsuzluk, son, ölüm, ölümsüzlük, varoluş ve yok oluş gibi önemli konularıyla kurduğu ilişki düşünüldüğünde kalıcılık kavramının tartışılması oldukça geniş kapsamlı bir inceleme gerektirmektedir. Kavrama bu geniş kapsamda yaklaşıldığında, farklı dönemlerin tarihteki bağlamına bağlı olarak çeşitlilik barındıran tanımlamalara ve ilişkili kavramlara ulaşılmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde ilk olarak ölüm, ölümsüzlük, var olma ve yok olma kavramlarıyla ilişkilenen sürece dayalı dönemsel bakış açıları, yapılan tanımlamalar, kuram ve kuramsal yaklaşımlar kalıcılık üzerinden açıklanmaya çalışılacak; ölüm/yok olma/geçicilik ile başa çıkma yöntemleri ve buna karşılık oluşturulan ölümsüzlük/var olma/ kalıcılık mekanizmaları konu alınacaktır.

2.1. Kalıcılığın Tanımı

Kalıcılık, geçiciliğin karşıtı olan; sürekli, her zaman geçerliliğini sürdürecektir olan; sabit, bir süre için belirli yerde kalan anlamlarında kullanılmaktadır (TDK, 2005.). Latince per- (through, aracılığıyla) ve maneō (remain, kalmak) olmak üzere iki yapının birleşmesiyle oluşan “permaneō” kavramı, İngilizcede “permanent” kavramına denk gelerek sürdürmek (lasting, continuing, on going), durmak (stop, stand, stay) anlamlarını da karşılamaktadır. Felsefede ise kalıcılık kavramı, töz ile birlikte ifade edilen bir kavramdır (Güvenç, 2016; Erdinç, 2022).

Kalıcılık kavramı, geçmiş çağlardan günümüze kadar süre gelen süreçte bulunduğu dönemin koşullarına göre sürekli şekillenmiştir. Antik Mısır’da inanç, güç ve korkunun (Mazı, 2008); Antik Yunan’da güzellik ve kusursuzluğun (Sennett, 2012); Antik Roma’da güç ve iktidarın (Sennett, 2012; Ünal, 2021), Orta Çağ’da kutsallık ve yüceliğin (Çetin, 2011; Çotuksöken, 1993); Rönesans’ta hümanizm ve burjuvanın (Akyürek, 1994); Modernizm’de

sürekliliğin ve üretimin (Acar, 2007); Postmodernizm’de popüler ve geçiciliğin (Harvey, 1997) bir parçası olarak ön plana çıkmaktadır. Tüm bu tarihi süreçte yer alan dönemsel ve çeşitlilik barındıran yaklaşımların temelinde kalıcılıkla doğrudan ilişkili olan düşünce ise varoluş ve yok oluşa dair yürütülen kuramsal yaklaşımlardır. Burada tarihteki ölüm ve ölümsüzlülüğe karşı verilen varoluşsal tepkilere odaklanılarak kalıcılık kavramı, tartışılmıştır. Çünkü her canlının ölümü yaşayacağı, evrensel bir gerçeklik olarak kabul görerek ve ölüm, kaçınılmaz bir biçimde toplum yaşamını etkilemektedir. Dolayısıyla var olma ve yok olmaya karşı verilen farklı dönemlerde açığa çıkan çeşitli mücadeleler, bir yönüyle hem toplumsal kimlikleri yansıtırken hem de ölümsüzlüğün kazanılmasına, kalıcı olmaya yönelik yaklaşımları açığa çıkarmaktadır.

2.2. Kalıcılıkla İlgili Kuramlar-Kuramsal Yaklaşımlar

Her toplumun, kendi yaşam tarzı ve kültürü doğrultusunda benimsediği anlayış ve yaklaşımlar söz konusudur. Bu doğrultuda algıladıkları şeyler değişerek, temsil ettikleri şeyler değişkenlik gösterebilmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, kalıcılığın, toplumdan topluma değişen algılamalarla göreceli bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Eski toplumları derinden etkileyen ve yaşamlarının bir parçası olan ritüeller, ayinler kalıcılığı açıklamak için önemli bir başlangıç noktası olmaktadır. Bakıldığında, toplumlarda özellikle ritüel ve ayin gibi hem inancın bir temsili hem bireyin toplumdaki yerini göstermesi noktasında var olma yöntemlerinden biri olmuştur. Bu dinsel ve toplumsal eylemlerin çeşitli mesajlar, sembolleştirilmiş araç ve hareketler barındırdığı dikkate alındığında, inanç ve kültür arasında kalıcı bir bağ kurmak mümkündür. Ritüellerin iletmek istediği mesajlarda yer alan bilgi, kültürel ve anlamsal bilgiyi içermesinden dolayı beden ve araçlarla somutlaşarak ayrıca eylemlerin de etkisini artırarak olayı daha kalıcı hale getirdiği düşünülmektedir (Tokdemir, 2018; Köse, 2021; Özdemir, Arslantaş, 2021). Örneğin, Yuvarlak iki gözü ve sivri dişleriyle sembolleştirilen ve yağmur tanrısı olan Tlaloc, tropikal bölge olan Meksika’da insanının yağmura duyduğu ihtiyacın ve saygının bir ifadesidir. Bu bölgede yaşayan Aztek toplumu için Tlaloc tanrısı heykelleştirilerek gerek araç gerecin üzerinde gerekse de mimari yapıların yüzeylerinde kullanılmıştır. (URL-1, 2022). Temel ihtiyacı ve bir inancı ifade eden, toplumun parçası olmayı başaran tüm bu sembolleştirmeler, ritüeller, ayinler, kalıcılığın toplumla iç içe olduğunun gösterilmesi noktasında önem arz etmektedir.

Kalıcılıkta inançların etkisi göz ardı edilemez bir unsurdur. Antik Mısır'da ölüm korkusu ve inançlar doğrultusunda şekillenen bir kalıcılık anlayışı söz konusudur. Hiyerarşinin hakim olduğu Antik Mısır toplumu içerisinde öne çıkan piramitlere bakıldığında, yalnızca kralı anmak için yapılan birer anıt olma niteliğinin çok ötesinde olduğu görülebilir. Kutsal kabul edilen kralın, ölümsüz kılınma çabasıyla çeşitli yöntemler uygulanmış, ölümünden sonra da yeniden doğarak yaşayacağına inanılan bu kutsal ve ölü bedenler mumyalama tekniğiyle özel odaların bulunduğu piramitlere uzun yıllar boyunca dayanacak şekilde koruma altına alınarak yerleştirilmiştir (Gombrich, 2007). Bu özel odaların duvarlarına ise, kralın yeni hayatında ona yardımcı olacak kişi ve eşyalar hakkında, “yaşamı koruyan” olarak adlandırılan heykeltraşlar tarafından birtakım semboller kazınmıştır (Gombrich, 2007). Bakıldığında yaşamı koruyan kişiler ve sembolleştirmeleri, mumyalama tekniği gibi farklı uygulamalar, yok olma korkusunu ve inancını bastırarak kalıcılığa ulaşma arzusunun bir yansıması olmaktadır. Bu noktada üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise korku, iktidar ve toplumsallık üzerinedir. Örneğin yukarıda bahsi geçen Antik Mısır'da bedeninin korunmasıyla ölümsüzlüğün elde edileceği inancı, temelde kralı sonrasında soylular ve zenginler sınıfını kapsayan bir üstünlük niteliği taşımaktadır. Farklı birçok kültürde bir iktidar olarak Kralların Tanrı tarafından görevlendirildiği düşüncesi, bu kişileri kutsal birer varlık olarak yaşamalarına ve ölümsüzlüğü yakalamalarına neden olmaktadır. Böylece, tarihte devletin yönetiminde ilahi bir güce sahip olduğuna inanılan bu kişiler, tanrı-kral, rahip-kral ya da firavun gibi birtakım unvanlarıyla bir iktidar ve toplumsal üstünlük göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Taşdöner, 2021). İktidar, toplum üzerinde sahip olduğu gizli veya açık bir güçle daimi, yıkılmaz ve kalıcı olma arzusu taşımaktadır. İnsanların davranışlarını etkileme, yönlendirme ve denetleyebilme gücüyle, kendi tarihini yazmasına ve ortaya koyduğu ürün ve düşüncelerle zamana meydan okumasına neden olur. Tarih boyunca birçok iktidar, ölümle bu yöntemlerle beraber başa çıkmıştır. Örneğin, Dünya'da uzun süre hüküm süren, güçlü Roma imparatorluğu, Traianus Sütunu ile savaşlarda elde ettikleri zaferleri kronolojik bir düzende sergileyerek adeta sahip olduğu gücü tüm dünyaya anlatmak istemiştir (URL-2, 2022). Güçlü ve yıkılmaz Roma İmparatorluğu'nun siyasal otoritesinin yanında, 16. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da gerçekleşen Rönesans ve Reform hareketlerinin öncü gücü olan burjuva sınıfları da burada örnek olarak verilebilir.

İktidar ve güç olgusu, farklı inanç sistemlerini de etkilemiştir, çünkü inanç sistemlerinin temelinde yatan ödüllendirmenin ertelenmesi algısı tarihte bazı kişilerce güç elde etmek adına kullanılmıştır. Örneğin, Orta Çağ'da rahipler, dünyada zahmete katlanma zorunluluğunu ve

ahirette ödüllendirilme inancını şantaj olarak kullanmıştır (Baudrillard, 2021). Dinle ön plana çıkan ve güç kazanan din adamları, kurtuluş vaadiyle hüküm verme konumuna ulaşmıştır. Dolayısıyla, bakıldığında kutsallaşan her şeyin bir noktada ölümle başa çıkabildiği ve kalıcılık kazandığı söylenebilir. Buraya kadar bahsedilen inanç ve korku, iktidar ve güçle doğrudan bağlantılı olan varolma yöntemleri kapsamında kutsallık ve yücelik yaklaşımlarına da daha detaylı bakmak gerekir.

İnsanın hem ruha, akla, gerçeğe (mutlak olana) dayanan idealar dünyasına; hem de bedene, görünüşe dayanan fiziksel dünyaya sahip olan bir varlık olması Yunan felsefesinde, kalıcılık üzerine farklı görüşlerin şekillenmesine neden olmuştur. İnsan doğasını, ruhunu inceleyen Sokrates, ruhu, insanın en değerli ve kalıcı parçası olarak ifade eder. Sokrates'in, "ruhun tanrısal olan ölümsüze, düşünene, sade olana, dağılmayana, sabit olana; beden ise insana, ölümlüye, düşünmeyene, sade olmayana, dağılana ve aynı kalmayana" benzediğini aktarırken ruhun özünü görmek için ondaki gerçek sevgisine, tanrısalığa, ölümsüzlüğe, sonsuzluğa bakmamız gerektiği belirtir (Çetin, 2014). Yani ruhun bunun yanında tanrısal, kusursuz, sabit olması özelliğinden hareketle insanın kusurlarından uzak tutulduğu ve böylece kalıcı olarak görüldüğü fikrine ulaşılabilir. Platon'a göre kalıcılık, idealar dünyasına ait bir kavramdır. İdealar dünyası, akılla kavranan; maddi dünyanın geçici ve değişkenliğinden uzak; zamana ve insana bağlı olmayan; gerçek, sürekli, değişmez ve kalıcı olandır. Beden ise, Platon için ölümlü şey olarak kalıcı olmaktan uzak tutulmuştur (Çotuksöken, 1993). İnsana ait ruh ve bedeni birleştiren Aristoteles için kalıcılık, kategoriler kuramında yer alır ancak, bu konu sanat kapsamında incelenmek üzere ilerideki bölüme bırakılmıştır. Buradan hareketle, Yunan kültüründe bedenin kalıcılıkla herhangi bir ilişkisi olmadığı düşünülmemelidir. Çünkü Yunan kültüründe beden idealleştirilerek kutsallıktan ve kalıcılıktan payını alır. Örneğin, Parthenon frizlerinde bulunan ve insan formunda tasvir edilen Yunan tanrı heykelleri, genç ve kusursuz bedene sahiptir; bu heykeller ölçü ve orana sahip, matematikle idealleştirilmiş çınlıplak bedenler olarak teşhir edilmiştir (Sennett, 2012). Diğer bir örnek ise Yunan halkının inançları ve dinsel törenleriyle yakından ilişkili olan "Olympia" oyunlarında görülür. Bu oyunlarda gücü ve dayanıklılığıyla galip gelen kişi, toplum tarafından tanrının yenilmezliğini kazanan kişi olarak kabul görmüş ve bu kişilerin heykelleri yapılmıştır (Gombrich, 2007). Dolayısıyla bu dönemde kalıcılık, kutsallık ve yüceliğin kusursuzluk, mükemmellik veya idealleştirme kavramlarıyla ilişkilendirilmesi sonucunda açığa çıkmaktadır.

Hristiyanlığın yayılmasıyla başka bir kutsallık kabul edilerek, önceki Tanrıları hatırlatacak her unsur bozulmuş, parçalanmış ya da yıkılmıştır. Teolojik bağlamda Tanrı'nın

kutsallık atfettiği şeylerle ilgili bir kalıcılık anlayışı söz konusu olmaktadır. Kutsal olan yalnızca Tanrı ve Tanrı'nın bir elçiyle ilettiği mesajlar, yazılı ve sözlü metinler, davranış biçimleri ve bunlarla ilişkili olan maddi ve manevi birtakım şeyler olarak kabul edilmiştir. Hristiyanlık, İslam ve Musevilik gibi kutsal dinlerde temelinde varolan ortak nokta, kutsal kabul edilen maddi ve manevi şeylere yaklaşıldığı ölçüde insan, mükemmellikten pay alarak evliya, veli gibi sıfatlar kazanmış ve böylece manevi statüsünü yükseltebilmiştir (Güç, 2000). Bu kutsallardan uzaklaşıldığı takdirde ise gelecekte cehennem gibi cezalarla karşılaşılacaktır. Tanrı ve diğer varlıklar olarak kurulan bu düzende, insan sınırlarını aşmamak için çabalamaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde ise kutsallık ve yücelik teolojik bir bağlamda kalıcılık gösterir.

Yeni çağ ile Galilei, Copernicus, Newton gibi önemli kişilerin yeni bilimsel çalışmaları ve Kopernik devriminin ortaya çıkardığı evren sisteminin merkezinde yer aldığı sanılan Dünya'nın yerinde aslında Güneş'in bulunduğu sonucuna ulaşılması, yalnızca doğa bilimlerini değil, felsefede düşünce sistemini kökten değiştirmiştir. Dolayısıyla bilimin artan otoritesi ile hakikate ulaşmada dinden daha kesin olan yollar aranmış, insan kendini dünyada ve evrende yeniden konumlandırmıştır. Tanrının yerini alan insan, varlık tartışmasının merkezine yerleşmiştir. Dinden arındırılmış bir özne ve akıl anlayışının ön plana çıktığı bu dönemde, hümanist bir yaklaşımla insan merkezli bir evren, toplum ve birey düşüncesi inşa edilmiştir. Ölümle baş etme yöntemi olarak kutsallık, yücelik ve ruh kavramlarının yer aldığı teolojik bağlam Aydınlanma ile birlikte sekülerleşen toplum yaşamında yerini özneye bırakmıştır. Kalıcılık, bu dönemde düşünme üzerine yoğunlaşan bir öznenin ürünü olarak düşünmenin beraberinde getirdiği akıl ve zihnin, algı, beden, deneyim, bellek, zamansallık gibi farklı olgularla karşımıza çıkmaktadır. Öznede değişmeden aynı kalan şeyse, özdeşlik kavramıyla açıklanmaktadır (Uysal, 2020). Ruha dair şüpheli bir yaklaşımı olan Hume'a göre kişisel özdeşliği oluşturan şey algıdır ve algılar, deneyim için gereken şeydir (Soysal, 2021). Dolayısıyla algı olmadan bir izlenime sahip olunamayacağı düşüncesi, kalıcılığı da algısallık olgusuna indirger. Başka bir düşünceye göre ise kişisel özdeşliği sağlayan hafızadır. Hafıza, maddi nesnede farklılıklar olmasına rağmen geçmişin parçalarının zihinde korunmasıdır dolayısıyla kişinin kendi sürekliliğini sağlamasında önemli bir kriter olduğunu savunulur. Locke'a göre kişisel özdeşliği, "düşünen varlığın, geçmişteki bir eylemin idesini hem ilk idedeki bilinçle hem de şimdiki herhangi bir eyleminde aynı bilinçle yinelemeyi başarabilmesi" şeklinde ifade eder (Uysal, 2020, s.36). Buradan hareketle geçmişle bugün arasında bir köprü olan hatırlama yetisinin bir zaman algısı üzerinden benlik/kişisel özdeşlik

oluşturduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu durumda özne, zamandan bağımsız bir şekilde kalıcılığını sürdürememektedir. Kant'ta düşünme, nesnenin dışlanmadan duyu verileriyle nesne üzerinden yorumlanmasıdır (Uğurlu, 2019). Nesne üzerinden bir yargıda bulunulması, onun zamansallığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Kant'a göre kalıcılık, zaman ve mekan içerisinde yer alan nesnelerle değişimin tespiti ile olanaklı kılınmaktadır. “Kalıcılık, zamansal değişim olarak ardardalığın zorunluluğuna karşı nesnenin değişmezliği ile ilgilidir.” (Güvenç, 2016, s.5). Bu ortamda öznenin beraberinde getirdiği farklı görüşlerin yükselmesi, kalıcılığı görelilik kavramıyla da ilişkili hale getirmiştir.

Bu dönemde kalıcılık kapsamında başka bir tartışma konusu ise, akıl ve mantığın devreye girmesiyle kutsalını yitiren toplumu hayata bağlayan şey üzerinedir, insan hayatta kalmasının nedenine yönelmiştir. Nietzsche, ünlü “Tanrı öldü.” düşüncesiyle, insanı dinle ön plana çıkan ruh, sevap, günah, öteki dünya, sonsuzluk kavramlarından uzaklaştırarak yerine yeni ahlak-değer sistemi inşa etmiş, güç istenci ve üst insan kavramını vurgulamıştır. Bu sistemde insan, içgüdüsel olarak kendini gerçekleştirmek ve daha fazlası olmak için çabalamaktadır. Dolayısıyla, kalıcılığa ulaştıran kutsallık ve yücelik anlayışı Tanrı’dan sonra, insanın kendi kişisel gücüyle ve benliğiyle elde ettikleri üzerinden şekillenmektedir. Kişisel güç, Spinoza’nın düşüncesinde conatus yani varlığını koruma çabası olarak yer almaktadır. “İnsanın erdemi ölümü arzulamak değil, ne olursa olsun hayatta kalmak, hayatta kalma gücünü korumak ve mümkün olduğunca da artırmaktır.” (Merkit, 2020 s.441). İnsanın manevi hiyerarşinin baskısından kurtularak kendi gücünün farkına varması, zenginlik, başarı ve ürettiği eserler üzerinden kendini gerçekleştirmesi onu özgür kılmaktadır. Bütün bunlar, literatür incelemesini, başka bir varolma yöntemi olarak öznenin üretmesi konusuna ulaştırır.

Aydınlanmayla ilişkilenen Modernleşme sürecinde her şeyi düşünen özne, konu ölümüne geldiğinde onu göz ardı eder, ona değersizlik atfederek yok saymıştır. Bu gözardı edişler 18. yüzyılda mezarlıkların şehir merkezlerinden uzak yerlerde yapılmaya başlanmasıyla örneklendirilebilir. Antropolog Geoffrey Gorer’e göre, o dönemde ölüm, “insan deneyiminin içkin olarak utanç verici ve tiksindirici olduğu kabul edilen, bu nedenle hiçbir zaman açık açık tartışılamayan ya da gönderme yapılamayan, deneyimlenmesinin gizliliğe, suçluluk ve değersizlik duygularını oluşturmaya eğilimlidir.” (Aktaran Bauman, 2000 s.178). Dolayısıyla burada, ölümü unutturan bir unsur olarak şeylerin kültür başlığı altında dondurulması, durdurulması durumu karşımıza çıkmaktadır. Modernizmde kültür, zamanı ve gelip geçici tüm üretimlerin dondurularak kalıcılığın elde edilmesidir. Söz konusu olan şeylerin dondurulması, geçmiş bir bilincin ölmeden şimdiki ana dahil olmasıdır. Dolayısıyla kültür, geçmişin geçmiş

geçmişte kaldı düşüncesine karşı durarak yaşamın genişletilmesini sağlamaktadır. Örneğin kültürün bir parçası olan koleksiyoncular, “nesnelerden belli aralıklarla hiç şaşmadan kendine yaşadığını hatırlatmalarını istemekte ve ilerlemekte olduğu o geri dönüşü olmayan yolda gerçek yaşantısına simgesel bir anlam vermeye çalışmaktadır.” (Baudrillard, 2020 s.133.). Bu anlamda koleksiyonculuk, simgesel ölümsüzlüğü sağlayan dolayısıyla varolma yöntemlerinden biri olarak kültürün bir parçasını oluşturmaktadır. Kültürün bir bellek işlevi görmesi, onun korunması ve saklanması noktasında kalıcılıkla ilişki kurmasına neden olur. Bütün bu kalıcı unsurların bir mekanda toplanarak zamanın zarar veremeyeceği şekilde kapatılması, Foucault’a göre, zamanın, “kımıldamayacak bir yerde, bir tür kalıcı ve sonsuz birikimini örgütleme projesidir” (Karaman, 2018 s.281). Bu projenin bir parçası olan galeriler, müzeler ve kütüphaneler, her şeyi biriktirerek tarihin arşivlendiği ve zamansallığa direnen bir kalıcılık örneği sergiler.

Modernizmden postmodernizme uzanan süreçte ise kalıcılık büyük bir değişim geçirmiştir. Meydana gelen savaşlar, soykırımlar, devrimlerle birlikte teknolojinin getirdiği hız, tüketim toplumu, kitle kültürü gibi birtakım değişimlere yol açmış, dolayısıyla ölüm-ölümsüzlük kavramlarına olan yaklaşımları derinden etkilemiştir. Baudelaire’a göre, postmodernizm, modernite anlayışının yarısını oluşturan gelip geçicilik, parçalanma, süreksizlik ve kargaşanın benimsendiği bir dönemdir (Harvey, 2019). Bakıldığında, “Katı olan her şey buharlaşıyor”, “Sanatın sonu”, “The end of classical: the end of the beginning, the end of the end”, “Kültürün sonu”, “Modernliğin sonu”, “Postmodernizm ve sıkıntıları”, “Tarihin sonu ve son insan”, “Sanatın sonundan sonra” gibi önemli kitaplarda “son” kavramının sıklıkla ele alındığı görülür. Ancak burada yapılan son tartışmaları bir tükenme, yok olup gitme veya ölme olarak düşünülmemelidir. Baudrillard, bu durumu doğada bir hayvan türünün yok oluşu gibi bir tükenmenin aksine, gerçekleşenin tam olarak bir kaybolma sanatı olduğundan bahsetmektedir (Baudrillard, 2019). Postmodern dönemde özellikle imge, özne ve toplum kaybolmaya yüz tutmuştur. Otomobiller, hızlı trenler, uçaklar yani hareket teknolojisi ile birlikte her an herkese ulaşabilmeyi sağlayan iletişim teknolojilerinin getirdiği hareket ve hız, yeni bir deneyim olan geçicilikle sıkı bağ kurulmasını sağlamıştır.

İnsan daha pasifleşerek iletişim araçlarıyla birlikte kitle toplumunun var olmasına neden olmuştur. Kitle toplumu şu anda var olabilen, bir anlam ve kimlik arayışından ziyade yalnızca görüntüler oluşturmaya odaklanır (Baudrillard, 1990). Böyle bir toplumda kalıcılığın nasıl yorumlanacağı veya nasıl keşfedileceği ciddi bir problem haline gelir. Çünkü Harvey’e (2019, s.60) göre, postmodernizmin gelip geçicilik, parçalanma, süreksizlik ve

kargaşa ile kurduğu ilişkide “ne bunu aşmaya çalışır, ne bu duruma karşı durur, ne de içerisinde sonsuz ve değişmez unsurları tanımlamaya çalışır.”. Bu belirsizlik hali Baudrillard’a (2018) göre, insanı var olmaktan koruyarak aynı zamanda yok olma ve ölümden de koruyan şey halini almaktadır. Yaşama içkin bir hal alan ve hayatın her alanına yayılan bu belirsizlik, birtakım sınırları ortadan kaldırarak geçirgenlik evrenini açığa çıkarmıştır. Belirsizlik, geçirgenlik ve geçicilik halleri; farklılık, zıtlık ve benzerlik olgularını ortadan kaldırarak her şeyi eşit düzeye getirmiştir (Baudrillard, 2020). Kalıcılığa kavramsal olarak yaklaşıldığında da artık geçicilik ve kalıcılık karşıtlığından bahsedilemez olur. Yalnızca şimdi vardır. Şimdide üretilen ve büyük etkiler yaratabilen her şey anlık veya uzun süreli kalıcı olma şansı elde eder. Özne ve kitle toplumunda oluşan geçicilik algısı bu dönemin kalıcılık algısını oluşturmaktadır. Sartre’e göre, kalıcılık, şöhret kavramıyla ilişkili olup, öldükten sonraki süreçte de kendisinden bahsedenler varsa o zaman ölümsüz ve kalıcı olduğunu düşünmektedir (Aktaran Dindar, 1986). Sartre’de kalıcı olan, beden veya ruhun ölümsüzlüğüne değil de, kendinden bahsettirmeden, popülerlikten doğan bir ölümsüzlük söz konusudur.

Sonuçta, tüm bu varolma ve yok olma olgularının her dönemde farklı anlamlar ve cevaplarla açığa çıktığı görülmüştür. Kalıcılık kavramının sınırlarını bulanıklaştırarak kavramın tanımlanmasında karmaşık bir hareketlenme meydana getirmektedir. Bir şeyin kalıcı olduğunu ileri sürmenin farklı dönemlerde birbirinden bağlı olabileceği gibi tamamen zıt anlamlara işaret edebileceği de görülmüştür. Yöntemlerin hepsi kendi dönemi içerisinde bir var olana, bir değer algısına ve birtakım olaylara bağlı gelişmiştir. Bazı şeylerin akılcılık dolayısıyla, bazıları kutsallık ve yücelik taşımalarıyla veya iktidar, güç istenci yoluyla ölümle mücadele ederek kalıcılık elde etmiştir. Bunlardan kimi bireysel bellekle etkileşimi olduğu için, kimi toplumu ilgilendiren süreksizlik noktaları veya evrensellik özelliği kazanmalarından dolayı, kimileri zamansallık gibi belirli nitelikleri sağlamalarıyla, kimileri döneminde ortaya koyduğu popülerlik algısıyla kalıcı olmaktadır. Kısaca vurgulanan şey temelde kalıcılığın tarihsel akış içerisinde sahip olduğu tanımlarının yeniden ve yeniden şekillenişidir. Her dönem farklı bir yöneme dikkat çekilerek detaylandırılmıştır. Bu durum kalıcı olanın algılanmasını zorlaştırırken, kavramın sahip olduğu ve olabileceği çeşitliliği yansıtmaktadır.

2.3. Kalıcılığı Açıklayan/ Tanımlayan Kavramlar

Bugün kalıcılığın yalnızca sabitlenebilir, sürdürülebilir ve dayanıklı olması açılarıyla bilinmesi, kavramın tanımlanmasında gözlenen çeşitlilik bakımından yetersiz kalmaktadır.

Kalıcılık, tarihsel süreçteki farklı konumlanışlarında öne çıkan simgesellik, kutsallık-yücelik, güç-iktidar, süreklilik-zaman, geçicilik-apoptoz kavramlarının kalıcılığın açıklanmasında yardımcı kavramlar olarak ele alınması gerekli görülmüştür. Çalışma kapsamında, günümüzle daha ilişkili olması bakımından özellikle Modern ve Postmodern dönemdeki etkileriyle birlikte kavramlar ve kalıcılık arasındaki ilişki derinden irdelenmiştir. Bu aşamada kalıcılıkla bağ kuran kavramlara daha detaylı bir bakışla yaklaşılabacaktır.

2.3.1. Simgesellik

Simgesellik, toplumların etkili bir iletişim sağlamasında benzetme aracılığıyla kullandıkları bir dil olarak değerlendirilebilir. Baudrillard, simgesel olanı, “gerçeğe son veren toplumsal bir ilişki biçimi olarak gerçeği ortadan kaldırıp gerçek ve düşsel arasındaki karşıtlığa son veren bir değiş tokuş eylemi olarak” tanımlamıştır (Baudrillard, 2021 s.251). Simgeselliğin işaret ettiği anlam, doğrudan bir şeyi yansıtabildiği gibi dolaylı anlamları da açığa çıkartabilir. Dolayısıyla bu anlamlar, her kültür için farklı olsalar bile insan davranışlarını derinden etkilemektedir.

Modern sonrası toplumda gerek ulaşım gerekse iletişim alanlarındaki hızlı gelişimler, üretim ve tüketim anlayışını değiştirmiş ve bu toplum için simgesellik akılda kalıcı, kısa sürede ikna edici ve dikkat çekici olma bakımından önemli bir rol üstlenmiştir. Simgesellik yoluyla kısa sürede, en dramatik, etkili ve anlaşılabilir iletişimi sağlamak, reklam dilinin toplumu kuşatmasına neden olmuştur. Reklamcılığın, medyanın ve iletişim teknolojileri sonucunda açığa çıkan kitle toplumu, kökenlerine dayalı bir simgesellikten uzaklaşarak an’a dayalı bir anlamsallık üzerinden simgeselliği benimsemiştir.

2.3.2. Kutsallık ve Yücelik

Kutsallık, kutsal olmayan yani sıradan olan karşısında anlam kazanarak diğerlerinden ayırışıp ön plana çıkan bir değer yargısıdır. Çünkü kutsal olan, güçlü bir saygı uyandıran, bozulmaması, dokunulmaması gereken, üstüne titrenilen bir koruyucudur (Karadeniz, 2018). Bu değer yargısı tarih boyunca mitoloji ve efsanelerle aktarılan, mistik olanın yansıtıldığı, kültürün bir parçası olarak değerlendirilen ve aynı zamanda dinle de bağlantılı olarak belirlenen şeylerin izlerini taşımaktadır. Kutsal olan kulaktan kulağa yayılarak

toplumsal bir kabule yol açabildiği gibi, din gibi birtakım inanç sistemleriyle de büyük kitleleri etkisi altına alabilir. Böylece kutsal olarak kabul gören şeylerin her kültür ve toplum için farklılık gösterdiği söylenebilir.

Kutsallık bağlamı modern sonrası adeta yücelik değeri taşıırken, şeylerin görselliğinden doğan duyguların bir dışavurumu olarak ifade bulmuştur. Bireyin vurgulandığı bu dönemde yüce, görselliğin ön planda olduğu ve daha çok insanda bıraktığı etki ile ilgilidir. Edmund Burke’a göre yüce, insanda bıraktığı duygu, acı ve tehlikenin kaynaklık ettiği korku ve dehşet; kendinden var olan görkemin bıraktığı şaşkınlıktır (Özgenç Erdoğan, 2017; Ayas Önel, 2019). Bu tarz duyguların tetiklenmesi kalıcılık bağlamında belirleyici bir rol oynamasına neden olmaktadır. Günümüzde hâkim olan popüler kültürün kitleleri kısa sürede etkisi altına alabildiği düşünüldüğünde, popülerliğin kutsal ve yücelikle bağ kurduğu görülebilir.

2.3.3. Güç ve İktidar

Tarih boyunca güç ve iktidar meselesi, toplumları bastırma veya toplumlara hükmetme olgusu olarak ele alınmıştır. İktidar, toplumlara boyun eğdirme, yönetme ve kontrol etme güçleriyle birlikte bazı toplumlarda kutsal olma gücüyle toplumlar üzerinde önemli etkiler bırakmış; hatta bu güçlerle birlikte toplumdaki yerini garanti altına alarak burada kalıcı olma gücünü elde etmiştir. Bu güçlere sahip olan kişiler, toplumu korkutarak veya koydukları yasakları vurgulayarak bireylerin sınırlarını belirlemektedir (Tutar, Tuzcuoğlu, 2017; Yılmaz, Çevik, 2010). İktidarın, toplumdaki bu olumsuzluklar üzerinden açıklanması modern döneme kadar devam etmektedir.

Modern dönemle birlikte yani özne kavramının tanımlanmasıyla, iktidar kavramının tanımı da değişmiştir. İktidar, ölümlü olmasına rağmen, kalıcılığını, önceden kurduğu devlet, ülke ve ulus aracılığıyla toplumun çıkarlarını gözetmesi sayesinde ulaşıırken, artık toplumdaki her bireyin hareketlerini, duygularını ve hatta düşüncelerini manipüle ederek hem bireysel hem de toplumsal yönleriyle kalıcılığı elde etmektedir. Toplum ve bireydeki bu yönlendirmelerde reklam kültürünün etkisi büyük rol oynar. Bu dönemde toplum, tüketim sistemiyle kuşatılmıştır (Canalp, 2018). Bu sistemin sürekliliğinin sağlanabilmesi için reklam ve yönlendirmelerle toplum ve birey davranışları etki altına alınmaya çalışılır. Bu noktada iktidar olanın, ekonomiyle birlikte dönüştüğü söylenebilir. Dolayısıyla markalar, moda ve popüler olan her şey bir güç elde etmiş sayılır. Modayı takip edip markalar giyinen ayrıca toplumda

popüler olmayı başaran kişiler bu güçten payını alarak toplumda ayrıcalıklı bir konuma yükselerek hafızalarda kalıcı bir yer edinebilir.

2.3.4. Süreklilik ve Zaman

Süreklilik, kesintisiz olarak sürüp gitme, devamlılık, sürekli olma hali şeklinde tanımlanmaktadır. Bir şeyin, nesnenin veya olgunun sürekliliğe sahip olması, hem fiziksel olarak hem de geçmişin psikolojik, sosyal imajlarının günümüze taşınması olarak bir devamlılık söz konusudur. Bu noktada süreklilik, tarihsellik (kültür ve gelenek, zamansallık) ve dayanıklılık, sağlamlık (malzeme) olgusuyla toplumda kalıcılığı yakalar.

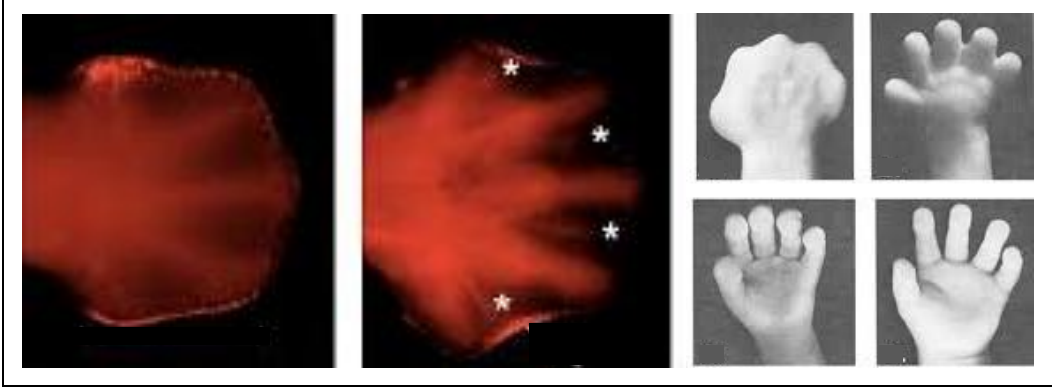
Postmodern dönemde, dün, bugün, yarın şeklinde birbirine eklenen bir süreklilik yerine an'a odaklanan süreksizlik hali hakimdir. Foucault'a göre, Platon'dan beri süre gelen süreklilik kavramı, kendi içinde kopuşları olan bağıntılar dizisidir (Aktaran Ayıtgu, 2016). Sürekliliğin bu kesintilerle birlikte var olması yani süreklideki süreksizlik, süre gelen olaylarda biriciklik kavramını öne çıkartarak burada kalıcılığın kavranmasını sağlamaktadır. Sürekliliğin tekrar ve tekrar kesintiye uğratılması, kalıcı olanın süreksizlikle ilişki kurmasına ve geçici olanda kalıcılığı yakalayabilme hedefine yöneltmiştir. Ancak bu noktada ele alınan süreksizlik, "bir yanıyla kesintiye uğratan, bir şeye son veren anlamına sahipken diğer yanıyla bir başlangıca işaret eder ve yeniden yaratmanın gücünü gösterir." (Ayıtgu, 2016 s.139). Meydana gelen kesintiler ve bu kesintilerden doğan farklılıklar yani çeşitlilik hali, "neyin olup bittiğini, neyin dönüşüme uğradığını, neyin eksildiğini, neyin yer değiştirdiğini" (Foucault, 2007) sorgulatarak kalıcılığa yeni bir bakış kazandırır. Bu bağlamda, süreksizliklerin, geçiciliğin tespit edilmesi kalıcı olanın saptanmasında önemli rol üstlenmektedir.

Ayrıca bu dönemde tüketim toplumunun her şeyi tüketme arzusu zamanı da tüketilir kılmış, bu da zamansallıkla değerlendirilen kültürü tüketime bir parçası haline getirmiştir. Bu dönemde, üretilen ve tüketilen ne varsa an'da başlayıp bitmektedir (Şimşek, 2014.). Dolayısıyla kültür, bu dönemde sürekliliği sağlayan bir kalıcılığı elde etme amacıyla değil, yalnızca bir meta olarak, anında tüketilmek için üretilmektedir.

2.3.5. Geçicilik ve Apoptoz

Bir ölümün, tükenmişliğin ifadesi olarak son kavramı, özellikle modernizm ve postmodernizm döneminde tartışılan bir konu olmuştur. Ancak ölüm manasında bir son kavramından bahsedilmemektedir. Postmodern dönemde sonsuz olana ulaşma arzusu karşısında bu durum en fazla apoptoz bir ölüm olarak kabul edilebilir. Jean Baudrillard'ın satır aralarında kullandığı bu kavram bugün, kalıcılığın geçicilikle vardığı noktayı tanımlayabilecek bir potansiyel taşımaktadır (Yavuz, Çevik, 2022).

Son tartışmaları çalışmada biyolojik son, ölüm kavramlarının ne olduğunun sorgulanmasına neden olmuştur. Biyolojik son senaryolarının incelenmesi sonucunda apoptoz, nekroz ve nekroptoz olmak üzere üç tür ölüme ulaşılmıştır. Tıp literatüründen ödünç alınan bu kavramlardan nekroz ve nekroptoz devamında işlevsellik göstermeyen bir ölümdür. Ancak burada etkileyici ve çalışma için tanımlayıcı olan apoptoz kavramıdır. Ölüm türünden biri olarak apoptoz, devamında bir eylemi barındırmaktadır. Bu programlı ve tekil ölümden hücreler kendi kendini öldürür ve hücreler küçülerek kaybolur. Bu ölüm sonrasında, iltihaplanma gibi herhangi bir ize rastlanmaz. Hücrelerin kendilerini kontrollü bir şekilde öldürerek asıl formuna ulaşır. Örneğin embriyo döneminde görülen perdeli parmaklar, apoptoz ölüm sonrasında net sınırlara sahip parmakları meydana getirmektedir (Şekil 2). Gelişim sürecinin bir parçası olarak gelişen bu ölüm, dönemin açığa çıkan ölüm-son tartışmaları kapsamında benzetme yapılarak değerlendirildiğinde adeta Harvey'in postmodernizm için kurduğu “ne bunu aşmaya çalışır ne bu duruma karşı durur ne de içerisinde sonsuz ve değişmez unsurları tanımlamaya çalışır.” cümlesini açıklar niteliktedir. Bu süreç, apoptoz ölümden gelişimin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Apoptoz kavramı, kalıcılığın geçicilik ve geçicilikle olan ilişkisini açıklamada yeni bir bakış sunmaktadır. Bu geçici olan evrede, her şey birbiriyle yer değiştirmekte her alan birbirine geçmektedir.

Şekil 2. Embriyonun Parmaklarında Görülen Apoptoz Ölüm (URL-3, 2020.)

2.4. Kalıcılığın Formları

Tarihsel süreç içerisinde kalıcılığın farklı dönem ve kültürlerde büründüğü anlamlar açığa çıkartılmış, kavramlarla ilişkisi incelenmiştir. Bu süreçte gözlenen tarihi olaylar, mimari, semboller, şiirler, retorik, metaforlar, ezgiler ve sözler döneminin kalıcılık anlayışını gösteren izler olmuş ve bu izler Fransız Filozof Paul Ricoeur’a göre, yaşanılmış deneyimin, şimdiye kaydedilmesi için saklama, seçme, biraraya toplama danışma en sonunda da arşivlerin ve belgelerin yorumlanmasıdır (URL-4). Bu arşiv ve belgeler sayesinde yalnızca kalıcılığın değişen anlamları ve kavramlarla ilişkileri değil, aynı zamanda farklı kültürlerdeki kalıcılık anlayışının yansıdığı formların açığa çıkartılmasını da mümkün kılar. Kalıcılık artık, farklı dinamiklerle açığa çıkan bir anlayışa yaklaşmıştır. Kalıcılığa tek bir yönüyle ele almanın imkansızlığı gösterilerek aslında içerisinde birçok formun yer aldığı vurgulanmıştır. Böylece kalıcılık dayanıklılık, uzun süre hafızada yer edinme gibi bugünün akla ilk gelen tanımlarına ve anlayışına başkaldırarak dinamik yapısını ortaya koymuştur.

Bu kısımda kalıcılığın dinamik yapısı fonetik, tipografik, hükmeden/hükmedilen, kurmaca, kaybolan, kopya ve kolektif kalıcılık formları kapsamında gün yüzüne çıkartılarak tarihi sürece bağlı dönemsel kalıcılık anlayışları incelenmiş ve birtakım izler üzerinden kalıcılık okuması yapılmaya çalışılmıştır.

2.4.1.Fonetik Kalıcılık

Sesin kalıcı yönüne odaklanan ve kalıcılığını hafızaya dayalı gerçekleştiren bir kalıcılık formudur. Sese ilişkin tanımlamalara bakıldığında (Elitaş, 2018) temelde bir kaynağa bağlı olarak çıkan, mekanda yayılan ve işitme yetkinliğiyle birlikte algılanan şey olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, sesin varlığından bahsedilebilmesi için daima bir iletici, alıcı ve mekanın gerektiği düşüncesi, sesi bir iletişim aracı olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu iletişim dilinde ses, duygu, düşünce ve istekleri aktarmada bir iletişim aracıdır (Selen, 2017).

Sözlü iletişimde kalıcı olan genel olarak, bilgilerin hatırlanmaya uyumlu hale getirilmesi ile sağlanmaktadır. Bir ifade aracı olarak ses ve sesin organize edilmesi, insan ve kültür tarihi içinde önemli role sahiptir. Sözlü kültürü benimseyen Antik Yunan kültüründen bahsetmek gerekir ki, burada ilk olarak kutsal öykülerin anlatıldığı mitoloji / mit kültürü karşımıza çıkmaktadır. Yunanca masal ve hikaye anlamına gelen “mythos” ile söz anlamına gelen “logos” kelimelerinin birlikteliğinden oluşmaktadır (Can, Ş. 1997). Tanrılara, kahramanlara ve var oluş hikayelerine dair bu söylenceler, diğer birçok milletin, ulusun ya da kavmin yaşantısından elde edilen bilgilerle süslenecek kulaktan kulağa, nesilden nesile aktarılmış, çoğalmış ve kalıcılık kazanmıştır. Sesi bir kalıcılık olarak değerlendirilen fonetik kalıcılık formunda, mitolojinin yanı sıra sözün organize edilmesiyle açığa çıkan güzel söz söyleme sanatı / retorik, şiir ve müzik gibi üretimlere de bakılabilir. Nitekim sesin ön planda olduğu dans, müzik ve tiyatro gibi sanat türleri Antik Yunan kültüründe toplumun ayrılmaz parçasını oluşturmaktadır (Kutlu, 2018). Ayrıca retorik de antik dönemin önemli bir sanatıdır. Sözleri ikna etme, etkileme amacıyla kullanan konuşmacı, topluma-dinleyiciye hitap eder. Etkileyici sözlerini düzenleyerek hazırladığı konuşmasını bütün ayrıntılarıyla ezberlemeye dolayısıyla belleğinde korumaya çalışır (Tepebaşı, 2016). Burada bahsi geçen retorik, şiir ve müzik türlerinde kullanılan sözlerin bir ritim içerisinde ve ezgisellikle kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda ortaya çıkan söz-ezgi birlikteliği; sözlerin ezgiyi, ezgininse sözleri çağrıştırmasına neden olarak uzun vadede bellekte depolanabilmektedir (Önal, 2012, Aydoğan,2013).

Antik Yunan’da tarihsel sürecin bir parçası olan ve sesin doğal, dolaysız ve geri alınamaz bir unsur olarak kabul görmesi, yazıyla birlikte ilerleyen dönemlerde etkisi zayıflasa da 19. yüzyılın’ın teknolojik gelişmeler sayesinde sesin kaydedilebilir hale gelmesiyle ses, kültür ve toplumun bir parçası olarak kalıcılıktaki rolünü korumuştur.

2.4.2. Tipografik Kalıcılık

Yazı ile ilgili tüm alanlarda kalıcılık etkisini gösteren formdur. Yazı, sözel kültürdeki belleğin sahip olduğu yeri almıştır. Sözlü kültürde şeyleri anımsamak için kullanılan mecazlar, ses uyumları, melodi ve ritim yazıda sahip olduğu önemi yitirmektedir (Erzen, 2012). Platon'un, Phaedrus adlı eserinde yazıyı bulan Theut ve Mısır Kralı Thamus arasında geçen diyalogda Thamus, yazıyı kullanmaya başlayanların artık hafızalarını kullanmayacağı endişesi taşıması da bu görüşü desteklemektedir (URL-5). Yazının hafıza yerine hatırlama için kullanılacak bir unsur olduğu vurgulanmaktadır.

Yazma eylemiyle kişilerin veya olayların bulunduğu koşullar, bağlam bir görsele dönüştürülerek tekrar tekrar okunabilecek, aktarılabilecek ve böylece daima hatırlatanabilecek bir forma bürünmektedir. Tipografik kalıcılıkta görseller, imgeler üzerinden okuma-yorumlamanın ön plana çıkması, algılama, kültür ve inanca bağlıdır (Büyüktopbaş, Uçar, 2020, Şumnu, 2014, Çetin, 2011). Bu tipografik kalıcılık formu, aktarma, anma eylemlerinin nesneleştiği heykel ve mimari, mezar taşları veya dikili taşlar, yazıt ve anıtlarla birlikte desteklenerek zamanda sabitlenir. Lascoux mağaralarından Antik Mısır'ın duvar figürlerine, Roma'da zaferleri yansıtan dikili taşlardan bugünün grafitilerine kadar zamana direnen ya da zamanını süsleyen bir bezeme, desen veya şekil olarak yazı, bir araç olarak kullanılmış ve gücün, iktidarın, yüce ve kutsal olanın unutulmaya karşı gösterdiği mücadeleyi kanıtlar niteliktedir.

2.4.3. Hükmeden/Hükmedilen Kalıcılık

Geçmişten günümüze güç ve iktidarın, unutulmaya karşı gösterdiği mücadeleyle birlikte gücünün bir göstergesi olan ortaya koyduğu eserlerin yansıdığı kalıcılık formudur. İktidarın hükmetme eylemiyle bulunduğu bağlama tutunan eserleri bu kalıcılık formunu açıklamayı gerekli kılmıştır. Hükmeden/hükmedilen kalıcılık formunda değerlendirilen eserler mimari, heykel, anıt gibi üç boyutlu eserleri kapsamaktadır. Bunlar, zamana direnme, dayanıklı olma olgusuyla kendilerinin ötesinde uzun süre varolarak iz bırakabilmiş tasarımlardır. Bu kapsamda mimari ve kalıcılığı ele aldığımızda, Vitruvius dayanıklılık, işlevsellik ve güzellik olan üç mimari bileşen ortaya koymaktadır. Vitruvius'un, "...malzemeyi yığarak değil de, düzgün döşeyerek elde edeceğimiz duvar, hiç hasarsız yıllara meydan okuyacaktır."

(Vitruvius, s.79) sözleri hükmeden/hükmedilen kalıcılıktaki dayanma olgusunu kanıtlar niteliktedir.

A. Rossi anıtlar ve kalıcılık kuramında, kalıcılıktan bugün kısmen de olsa hala yaşıntıladığımız bir geçmiş olduğundan bahseder (Rossi, 2006). Hemen hemen hiç değişmeden bulundukları bağlamda var olmaya devam etseler de bazıları bulundukları zamana tutunamayıp kendilerini tüketmektedir. Bu durumda ise bahsedilen kalıcılık, yalnızca biçimsel ve fiziksel bir varlık olarak hayat bulmaktadır. Bu bakımdan hükmeden/hükmedilen kalıcılığa yaklaşıldığında, geçmişin bir biçimi olarak süreklilik gösterme, şehrin tarihini, sanatını ve hafızasını oluşturma yeteneğiyle ortaya çıkmaktadır.

2.4.4. Kaybolan Kalıcılık

Görmeyle, imgesellikle aynı zamanda oyuna ilişkin olan kalıcılık formudur. Yunan felsefecilerin kullandığı göz metaforları, Rönesans'ta perspektifin doğuşu ve yağlı boya tabloları, modernizm ve postmodernizm sürecinde fotoğraf makinesi, video kameralar, televizyon, reklamlar gibi gelişmeler geçmişten günümüze farklı toplumlar için görmenin giderek artan önemine ve dönüşümüne işaret etmektedir. Bu durumun, modern ve postmodern dönemle birlikte zirve noktasına ulaştığı söylenebilir. Özellikle Modernist kuramda etkili bir konumda yer alan mimar Le Corbusier'in "ancak görüyorsam hayattayım" (Pallasma, 2011 s.32) cümlesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Ancak hız ve hareket kavramlarının hakim olduğu kentlerimizde, bireyler reklamlar aracılığıyla her yerde ve her bakışta görünümlere/imgelere maruz bırakılmaktadır. John Berger'e göre tarihte başka hiçbir toplum böyle bir yoğunlukta imgeyle karşılaşmamıştır (Berger, 1999). Bu nedenle egemen olarak değerlendirilen görme eylemi, bugün görselliğin hızlıca tüketilmesi sonucunda toplumun görüntüye aşinalığını yitirerek farklı deneyimleri arzulamasına yol açmaktadır (Güngör, 2022).

Tarihsel süreçte egemen duyu olarak kabul edilen görme yetisi, bireyin kendi çevresini algılamasına, bilgiyi kavramasına ve anlamlandırmasına ilişkin değerlendirmeler bütünüdür. Bu bireysel görme biçimine bağlı olarak "gördüğü nesneyi belleğine yerleştirir, aynı nesneye tekrar görme şansı elde ettiğinde değişen nesnenin farklılıklarını akılda kalanın üzerine ekler ya da yeni bir nesne olarak belleğe kazır." (Küçüköner, 2005 s.32). Burada birey, nesneyi sahip olduğu özelliklerle değil, imgeler yoluyla saklayıp depolamaktadır. Bireyden bireye görmenin değişmesi, yani buradaki değişkenlik hali, mekanın gerçeklikle olan ilişkisini bozabilmekte ve

mekanın sınırlarında bir silikleşme, belirsizlik gerçekleşebilmektedir (Kütük, 2019). Farklı deneyim arzularına cevap verebilmek için görme, adeta bir oyun olarak tasarlanarak yaratıcı bir potansiyele dönüştürülmektedir. Böylece kentsel mekan içerisine etkisiz ve sıradan hale gelen görünüm, oyunun varlığı sayesinde gündelik yaşamdan farklılaşarak kalıcı bir eylem niteliği kazanır. Bu noktada görme ve kaybolma ilişkisinde oyunla kurulan bağlantının açıklanması gerekmektedir.

Kentsel mekan içerisinde etkisiz ve sıradan hale gelen görünüm, giderek daha çok oyuna benzer bir yapıya sahip olmuştur ve gelecekte de gündelik yaşamın oynasal hale gelebileceğini ön görülmektedir (Sezgin, Bozkurt, Yılmaz, Linden, 2018). Tarihte bilinen en eski şeylerden biri olan oyun, bireyin boş zamanı süresince eğlenme ve rahatlama amacıyla geçici süreliğine gündelik hayattan kopmayı tercih ettiği bir aktivitedir. Roger Caillois'e göre oyun, özgürlük, ayrışıklık, sınırlandırılan, belirsiz, verimsiz, kurallarla yönetilen ve gerçek yaşama karşı '– mış' gibi yapma özellikleriyle tanımlanır (Sakallıoğlu, Erol & Akgün, 2014). Geçici bir eğlenme faaliyeti olarak oyun, belirlenen kurallar dahilinde oynanarak oyuncuyu sürecin bir parçası haline getirir. Oyun süresince oyuncunun yer değiştirmesi, farklı kimliklere bürünmesi, birtakım benzerlikler kurması veya ayrılıklar yaşamıyla oyuna aktif bir şekilde dahil olur. Oynamaya başlayan oyuncu oyun sürecinin kurmaca olduğunun farkındadır. Ancak bunu bilmesine rağmen bir kez oynadıktan sonra, oyun bireyin belleğinde yer edinir (Gadamer, 1986, Dursun, 2019, Kermen, 2005). Örneğin, bir çocuk oyun oynadığında gerçeklik bilincine sahip olmasına rağmen kendini rolüne kaptırarak heyecanlanmaktadır. Gadamer'e göre, oyundaki kişi varlığını unutarak oyunda bulunmaya devam etmektedir (Dursun, 2019). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, oyunda etkin bir şekilde bulunan izleyicinin/oyuncunun görerek, fikir yürüterek ve katılım göstererek şeylerin bellekte kalıcılığı sağlanmaktadır (Usta, Güntepe, 2019). Böylece görmeyle başlayan, oyunla ilişki kuran ve herkes için farklı kalıcılık değeri gösteren bir kaybolma kalıcılığı söz konusu olmuş olur.

2.4.5. Kurmaca Kalıcılık

Tasarlanma, kurgulama ve öğrenme süreçlerine bağlı olarak oyunlaştırmayla gündelik veya uzun süreli bir etkiyi hedefleyen kalıcılık formudur. Mevcutta var olan durumun yeniden kurgulanmasıyla insanların ilgisini çeken yeni bir oyunlaştırma süreci olduğu ifade edilebilir. Bahsedilen oyunlaştırma, bir oyun deneyiminden farklı olarak gerçekliğe müdahale eder. Bu süreçte önemli olan, oyun olmayan bir durumun değiştirilerek oyun gibi tasarlanmasıdır.

Son yıllarda giderek ön plana çıkan oyunlaştırma kavramı, ilk olarak 2002 yılında oyun tasarımcısı Nick Pelling tarafından ATM ve satış otomatları için geliştirdiği uygulamada kullanılmıştır (Çetin, 2020). Özellikle pazarlama ve reklamcılıkta kullanılan bu yöntemin, farklı tanımları söz konusudur. Burada ilk olarak oyunlaştırmanın oyundan farklı bir şey olduğunu açıklamak gerekmektedir. Bu fark, ingilizcede ‘play’ ve ‘game’ arasındaki farkla açıklanabilir. Game, belli kural ve sınırlandırmalar doğrultusunda oynanan bir aktiviteyken, Play, oyunda yer alan zıplama, atlama, koşma gibi eylemlerdir. Oyunlaştırmada ‘play’ yani oyun mekanikleri yoktur (Şahin, Samur, 2017, s.16). Bu yönüyle oyunlaştırma oyundan ayrılır. Oyunlaştırma, hem oyunun gerçek yaşama adapte edilerek kullanılması, hem etkileşimi artırması, hem de oyun olmayan ortamlarda tercih edilebilmesi yönleriyle karşımıza çıkmaktadır (Çetin, 2020). Genel olarak bakıldığında oyunlaştırmanın, etkileşim, deneyim, öğretme, eğlence unsurlarıyla insanların dikkatleri çekilerek kalıcılık değerini artırdığı söylenebilir.

2.4.6. Kopya Kalıcılık

Taklit etme, klonlama, çoğaltma olarak açıklanabilen kopya, orjinaline dayanarak yeniden üretmektir. Bir söylem, bir görsel, bir nesne, bir mekan veya bir karakter böyle bir sürece dahil olabilir. Tarih boyunca tüm bu unsurlar, kopyalanabilmiştir. Walter Benjamin'in “Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı” kitabında çırakların zanaatlerinin pratiğe dökmek, ustaların yapıtlarını yaymak ve üçüncü şahısların kazanç elde etmek için kopya yöntemini kullandığından bahseder (Benjamin,2015). Sonrasında matbaa, fotoğraf makinesi gibi teknolojinin hızlı gelişmesi sonucu doğan teknik imkanlarla birlikte artan kopyalama yöntemleri, toplumda giderek orjinal olana hasar veren bir yaklaşım olarak karşılanmıştır. Ancak bu yaklaşımın ötesinde, kopya, orjinal yapıtın bürünemeyeceği hallere bürünerek yeni bir şey olma potansiyeline sahiptir. Çünkü “orjinalin kopyası ile ilişkisi bir benzerlik ilişkisine dayanmaz; A, B’ye benzer ise B, A’ya benzerdir fakat A,B’nin kopyası ise B,A’nın bir kopyası olamaz.” (Türkan, 2017 s.44). Bir şeyin yeniden üretilmesi o şeyin biricikliğinin, özgünlüğünün yitirilmesi olarak görülse de farklı değişimlere ve bakış açlarına neden olabilir. Çünkü iki şey arasındaki benzerlik ve farklılıklar bilinçli bir şekilde karşılaştırılarak hakkında yeniden düşünmeye sevk eder. Örneğin, Duchamp’ın hazır nesneleri kullanması, Andy Warhol’un çorba teneke görüntülerini ya da Marilyn Monroe görselini kopyalaması, kopya etme/yeniden üretmeye farklı bir boyut kazandırmıştır. Deleuze’e göre

de kopya, orjinal olana destek veren bir şey olarak değerlendirilir (Şahin, 2018; Şarkdemir, 2019; Bozoğlu, Kontrat, 2022). Kopyaların beraberinde orjinal olana işaret etmesi, orjinalin hatırlanmasına yani kalıcılığına katkıda bulunur.

2.4.7. Kolektif Kalıcılık

Birçok nesnenin ya da kişinin biraraya gelmesi sonucunda oluşan kalıcılık formudur. Kolektif kalıcılık kuramından bahsedebilmek için bellek, zaman ve mekan, kimlik ve toplum kavramları kapsamında bu konuyu ele almak gerekmektedir. Bellek, geçmiş ve gelecek bağlı kalınarak bireyin şimdide varlığının ortaya koyma çabası olarak değerlendirilebilir. Latincede bellek, hatıra anlamına gelen memoria kavramı; Yunanca, mneme ile anamnesis kavramlarıyla hatırlama unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Mneme, “bir duygu gibi aniden akla gelen, edilgen bir model üzerinden beliren bir hatırlamayı ifade ederken anamnesis ise, sahip olunan bir anının peşine düşülerek, zihinde toparlama edimini taşıyan, etken bir şekilde hatırlama çabası anlamına gelmektedir.” (İlhan, 2018 s.156). Belleğin olay ya da kişilerle kurulması toplumsal bir hatırlamayı beraberinde getirmektedir. Toplum bireyin hatırlamalarına etki ederek belirlenen ve yerleşen kurallar, kanunlar üzerinden algılamaktadır (İlhan, 2018, Çimen, 2019). Bireyin, bir bilgiyi hatırlayabilmesi için öncelikle zaman ve mekan boyutlarında bilgiyle ilişki kurarak onu algılaması gerekir. Bu algılama sürecinde ilk olarak bir bilgi edinilir, sonrasında bu bilgiyi düzenlenip ilişkilendirilerek, sembolleştirilir ve sonrasında kimliklendirilerek bir bağlanma gerçekleştirilir (Çevik, 1991). Kendini yorumlayan birey, kendine zamansal ve aynı zamanda mekansal bir kimlik yaratmış olur. Dolayısıyla oluşan kişisel kimlik/bellek, toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

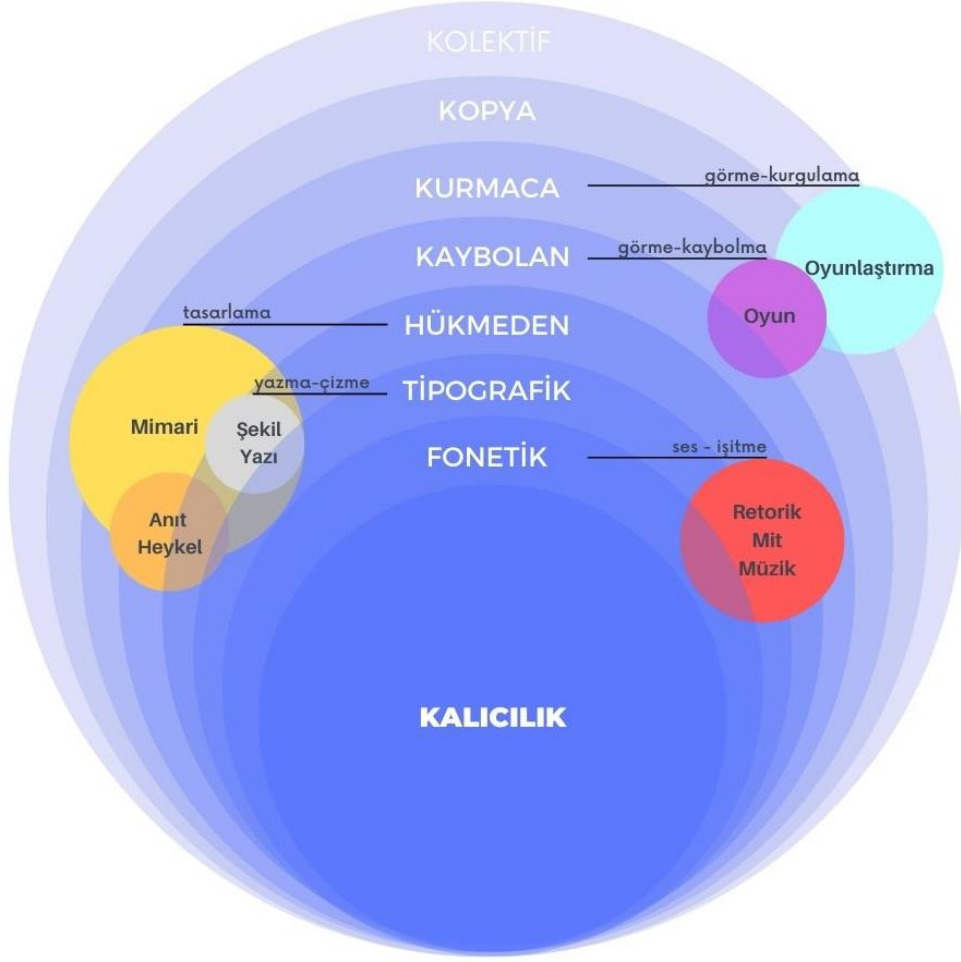
Bireyler, toplumsal kimliklerini elde edebilmek için birtakım topluluklara dahil olmak ve toplumsal mekanlar üretmek ister. Bu arzu, bireyin çevresinde kurduğu deneyimlerle birlikte anlam ve adlandırmalar kazanmaktadır (Kalin, Özbilen, Çevik, 2016). Örneğin, 1970’ler ve 1980’lerde ileri endüstri toplumlarında ortaya çıkan hareketler, işçi hareketleri, barış hareketleri, öğrenci hareketleri, nükleer karşıtı hareket, cinsiyet eşitliği hareketi toplumun çevresiyle kurduğu derin ilişki sonucunda oluşan protest hareketlerdendir. Bugün büyük bir ölçekte sokaklarda gördüğümüz, topluma dair fikirler sunan feminist hareketler, LGBT hareketleri, çevreci - iklim hareketleri ve hükümet karşıtı hareketlerse bugünün kolektif bilincini yansıtan hareketlerdir. Bu toplumsal hareketler, insanların düşünce sistemini büyük ölçüde etkileyerek ve insanları birlikte sahip oldukları birlik gücüne inandırmakta böylece

toplumsal değişimi sağlamaktadır (Akpınar, vd., 2011). Protest eylem içeren bu kolektif davranışlar, özellikle 1960’lardan günümüze toplumu birarada tutan önemli bir parçası haline gelmiştir.

2.5. Bölüm Değerlendirmesi

İnsanın varoluşundan bu yana ölümü algılama ve ölümle karşı gösterdiği varolma tepki ve yöntemleri farklılık göstermiştir. lm unutma, ölüm karşısında sonsuzluk kazanma gibi istemler temelde kalıcılıkla anlam bularak simgesellik, kutsallık ve yücelik, g ve iktidar, sreklielik ve zaman, geçicilik ve apoptoz kavramlarıyla ifade bulmuştur.

Kutlamalar, ayin ve ritüeller; trk, ezgi ve müzikler, mitler, efsaneler ve hikayeler, söz söyleme sanatları, yazılar, mektuplar, kitaplar, yazıtlar, heykeller, anıtlar ve mimari yapıtlar, oyun ve oyunlaştırmalar, kopyalamalar, kısaca bir kültüre, topluma ait olan ve insanlık tarihinin izlerini taşıyan tüm unsurlar, fiziksel olarak kalıcılığı aktarmakta ve anlatmaktadır. Tüm bu fiziksellikler, fonetik, tipografik, hükmeden/hükmedilen, kaybolan, kurmaca, kopya ve kolektif kalıcılık formları olma üzere sınıflandırılmıştır. Bu formlar, birbirini besleyen, birbirine zemin oluşturan dolayısıyla katmanlaşmalarla bir bütünü oluşturmaktadır. Kalıcılığın, bu farklı katmanlaşmaların ve çok boyutluluğun tam merkezinde yer aldığı kabul edilerek, buna yeni katmanların da dahil olabileceği ve böylece anlamsal genişlemelerin devam edeceğinin gösterilmesi çalışma açısından oldukça önemli görülmektedir (şekil 3).

Şekil 3. Kalıcılık ve Kalıcılık Formlarında Katmanlaşmalar

Geçmişten günümüze kalıcılığın incelendiği bu literatür bölümünde, kalıcılık farklı dönemlerdeki toplumsal anlayışlarla değişen bir olgu olarak değer kazanmıştır. Dolayısıyla bugünkü anlamıyla kalıcılığın yalnızca zamana direnen, sağlam ve dayanıklı olanın ifadesi olarak karşılık bulması yetersiz bir ifade ediliş şekli olarak kendini göstermektedir. Bu anlamda kalıcılığın geniş bir çerçevede ele alınarak çeşitli kavram ve formlarla açıklanması, bir sonraki bölümde yapılacak kentsel mekanda sanat ve kalıcılığın incelenmesine zemin hazırlamıştır.

3. YAPILAN ÇALIŞMALAR 2: TARİHSEL SÜREÇTE KENTSEL MEKANDA SERGİLENEN SANATIN KALICILIK ÜZERİNE İNCELENMESİ

Kalıcılığın sanatla kurduğu ilişki bir rastlantı olmanın aksine sanat pratiğinin içinde halihazırda var olan ve farklı fiziksel yaklaşımlarla açığa çıkabilen bir ilişkidir. Özellikle 20. Yüzyıl itibariyle sanatın mekân, zaman ve hareket unsurlarında büyük değişimler gerçekleşmesi kalıcılık algısını da şekillendirmiştir; ilk yarısında resim üzerinden farklı mekân anlayışları ve yaklaşımları ortaya konarken ikinci yarısından günümüze kadar kentsel mekân içinde farklı sanat türlerinin ve yaklaşımların açığa çıktığı bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte sanatın benimsemiş olduğu kalıcılık olgusu yerini giderek kentsel yaşamın bir parçası olan geçiciliğe bırakmıştır. Böylece kalıcılık, geçicilik kimliği kazanarak toplumsal yaşamın bir katmanı haline gelmiştir. Sanat artık resim, mimari ve anıt heykel gibi zamanın dondurulduğu bir anlayıştan uzaklaşarak, hareket, zaman ve mekân dinamiklerini açığa çıkartarak geçicilik kavramına yaklaşmıştır. Bu durum, kalıcılığın tek bir noktadan ele alınamayacağını gösterirken, aslında bulundukları coğrafyanın ve dönemin ekonomik, siyasal, dinsel ve sosyal sistemlerine ve bu sistemlere toplumun verdiği tepkilere göre şekillendiğinin altını çizmektedir.

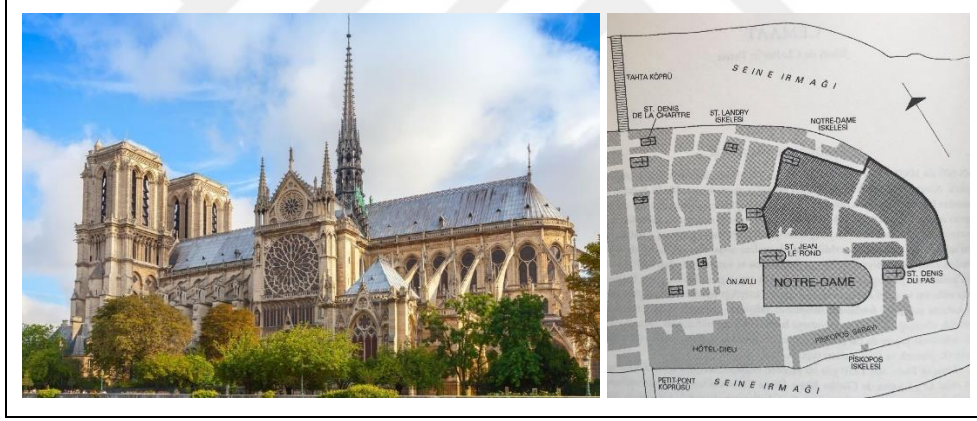
Bu bölümde, geçici olduğu gözlemlenen ve kentsel mekanda sergilenen sanat türleri ve sanat üretimleri incelenerek, sanatın sahip olduğu kalıcılık okunmaya çalışılacaktır.

3.1. Kentsel Mekanda Sanat ve Kalıcılığın Tarihsel Gelişimi

Kent ve sanat birlikteliği farklı toplumlarda çeşitli yaklaşımlarla oluşmuştur. Kent ve sanat, Antik Çağ'da inanç üzerinden kendini göstermiş ve inancın ön plana çıktığı bazı sembolleştirmeler, yapılar ve heykellerde somutlaşmış olduğu söylenebilir (Mazi, 2008; Eser, Kılıç, 2017). Bu birliktelikteki en önemli yaklaşımlara hiç kuşkusuz heykeller, tapınaklar üzerinden ulaşılmaktadır. Kutsal ve yüce olanı vurgulayan tapınaklar, “kentlin sanat alanında en yetkin başarılarını somutlaştıracak ve en büyük özlemlerini dile getirecek en elverişli araç olarak” kullanılmıştır (Mazi, 2008, s. 45). Özellikle Gombrich'in sanat tarihini anlatırken ele aldığı Olympia-Zeus Tapınağı'ndaki heykeller ve Roma'da zaferlerini övünerek sergilemek, askeri seferlerinin öyküsünü anlatmak amacıyla diktikleri taşların yanı

sıra günümüzde en çok bilinen Pantheon ve Parthenon tapınakları da kutsalın yansıdığı kalıcılık için çarpıcı örnekler olmaktadır. Kent ve sanat birlikteliğinde diğer önemli unsur ise, kutsal kabul edilen yerlerde konumlanan agoralardır. Törenler, şenlikler ve tiyatroların düzenlendiği agoralar, halkının herhangi bir toplu seyir için, hep burada, aynı mekânda toplanması bakımından kent ve sanat için önem arz eden mekanlardır (Candur,2019; Terzioğlu,2019).

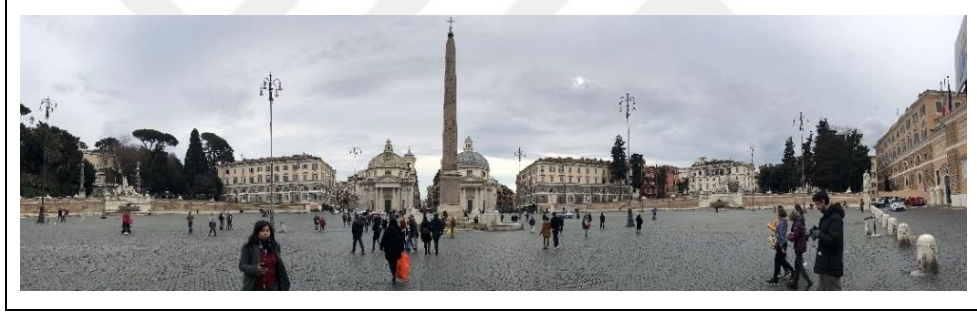
Kent ve sanat birlikteliğindeki inanç söylemlerinin doruk noktasına ulaştıran Ortaçağ dönemidir. Bu döneme hakim olan gotik sanat, özellikle mimari üzerinden bir kent sanatı anlayışını sürdürmüştür. Gotik sanat, sivri çatı ve kuleleriyle göğe doğru görkemli bir şekilde yükselen katedrallerde kent içerisinde kendini göstermiş ve bu yapılar resim, heykel ve kabartmalar gibi sanatsal yorumlamalarla desteklenmiştir (Açılmış, 2021). Paris Notre Dame Katedrali de bu doğrultuda inşa edilen en etkili yapılardan biri olarak kabul edilebilir (Şekil 4).

Şekil 4. Notre-Dame Katedrali ve Kentle İlişkisi (URL-6,2022)

Katedraller için çalışan sanatçılar, inanan kişilerin öğrenebilecekleri kutsal öğretilerin daha etkili ve daha inandırıcı olabilmesi adına, heykel ve figürlerin daha canlı ve hareketli sunulduğu formlara dönüşmüştür (Gombrich, 2007). Bu doğrultuda kutsal öykünün betimlendiği kalıpların usta-çırak ilişkisi içerisinde kopyalanarak uygulanması durumu Rönesans'a kadar sürmüştür. Bu döneme kadar, kent ve sanat ilişkisinde karşılaştığımız kutsal ve yücenin kontrollü aktarımı yerini, akıl ve bilginin hakimiyetine bırakmıştır. Sanatçıların akademilerde sanatsal eğitim alması (Tunalı, 2013; Ünlü, 2019), sanatçılar arasında farklar açığa çıkararak sanatçının kendi varlığını ortaya koyabilmesini sağlamıştır.

Bu dönemde büyük bir üne kavuşan Brunelleschi, Donatello, Alberti, Michelangelo ve daha pekçok usta sanatçı-mimarlar, kent ve sanat ilişkisinde öne çıkmıştır. Gombrich'e (2007) göre, binalarını güzelleştirmeyi ve ölümsüz yapıtlara sahip olmayı arzulayan kentler, bu ünlenen sanatçıların hizmetini alabilmek için yarışmış, dolayısıyla bu durum sanatçıların da kendi aralarında yarışmasına neden olmuştur. Bu haliyle bakıldığında Rönesans döneminde kentler, estetik bir kaygıyla tasarlanan sanat eserleri olarak düşünülebilir. Geometrik düzeni esas alan, perspektif kurallarının, simetrinin ve insan ölçeğinin hâkim olduğu sanatsal bir anlayışla kente çeşitli görünüm kazandırılmış; saraylar, meydanlar gibi kentte yeni mekanlar tasarlanmıştır. Kent soylularının gösterişli yapılarıyla süslenen bu mekanlar, Barok dönemle daha gösterişli hale gelerek park, bahçe ve büyük meydanlar ortaya çıkmıştır (Akman, 2020). Mimari dışında heykel ve objeler bu mekanlarda yer almış ve sosyal amaçlarla kullanılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Piazza del Popolo, İtalya, 2020, Esmenur Yavuz Arşivi

19. yüzyılla birlikte makinelerin getirdiği değişim ve dönüşümler, kentsel mekanda sanat alanında yenilik göstermiştir. Dökme demir, çelik gibi materyaller teknolojiyle beraber yapılarda kullanılarak daha geniş açıklıkların geçilmesini sağlamış ve kulelerden, fuar yapılarına çok farklı mimari yapı biçimleri ortaya çıkmış (Yılmaz, 2006); endüstriyel malzemelerle süslemeyi kaynaştıran Art Nouveau tarzıyla kentsel mekana yeni ve farklı bir sanatsal görünüm kazandırılmıştır. Bu dönemde, ön plana çıkan endüstrileşmenin bir ikonu olan ve Londra'da ilk büyük fuara ev sahipliği yapmış Kristal Saray; 1889 Dünya Fuarı için bir giriş kapısı olarak tasarlanan Eyfel Kulesi önemli örneklerdir (Şekil 6). Bu fuarlar, batının dünyaya birçok alanda gösterdiği ilerlemenin bir sergilenişidir. İngiliz tarihçi Hobsbawm, bu sergilemeyi, batının kendini alkışladığı yeni ve büyük ayin olarak değerlendirmiştir (Aktaran Ergüney, Kara Pilehvarian, 2015). Kentsel mekanda sanat ve kalıcılık kapsamında

burada vurgulanmak istenen nokta, bu fuarların geçici süreliğine düzenlenmiş olmalarına rağmen evrensel bir tanıtım ve sergileme amacıyla aktardıklarıdır. Ülkeler, kendilerine özgü kültür ve sanat ürünlerini tanıtmış; ülkeler temsil edilmiş; sergilenen ürünler katılımcılarda büyük etkiler yaratarak uzun süre kendilerinden bahsettirmiştir (Mumcuoğlu, Kırıcı, 2022; Mualla 2016; Memiş, 2015; Akyol Altun, 2003). ‘Geçicilik’ üzerine kurulu bu yapılardan bazıları, sergileme sonrasında da hizmet edebilecek şekilde kentte kalıcı bir alan olarak tasarlanabildiği görülmüştür.

Şekil 6. 19. Yüzyılda Önemli Yapılar: Kristal Saray ve Eyfel Kulesi (URL-7, 2022)

19. yüzyılda sanayi ve teknolojiadaki gelişmeler modernizmin temelini oluşturmuştur. İletişim ve ulaşım ağlarının hızlı gelişimi, kırdan kente göçlerin artması, kentlerin kalabalıklaşması gibi kenti ilgilendiren büyük değişimler söz konusu olmuştur. Bu büyük değişimler adeta, yeniliğin ortaya çıktığı noktada eski olanın bırakıldığı veya terk edildiği anlayışına neden olmuştur. Bu noktada öncelikle yaratıcı yıkım yaklaşımını incelemek gerekir. Modernizmin hem kalıcı olanı hem de geçici olanı sunması ‘yaratıcı yıkım’ kavramını öne çıkarmaktadır. Bu kavram, hem yıkıcı biçimde yaratıcı olmak, hem de yaratıcı biçimde yıkmayı gerektiren bir süreci tanımlar (Harvey, 1997). Tarihten ve gelenekten kopuşun da bir ifadesidir. Kentlerin daha yaşanılabilir kılmaya yönelik amaçlar doğrultusunda, kentsel planlamalar yapılmıştır. Bu kapsamda örneğin, Haussmann tarafından ele alınan değişim planında kent, bir makine olarak algılanmış ve Haussman, Paris'in sorunlarına "korumak yerine kenti yıkmak" yaklaşımıyla çözüm getirmiştir (Aktaran Erdoğan, 2019). Yeni olana yer açma düşüncesi modern kentleri, eski ve yeninin bağdaşmazlığı problemiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Eski, müze, galeri gibi kapalı mekanlar içerisinde muhafaza edilmesi gereken şey olarak görülürken; yeni, kentsel mekana

hakim bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Modernizmde durmaksızın yapılan yeniliklerle dünyasının hızla değişmesi karşısında postmodernizm, uyum içerisinde eskiyle yeniye birleştirmiştir (Şahin, 2012). Hızla değişen kent yapısıyla, yeni ve eski üzerine süre gelen tartışmalar korumacılık üzerine eleştirilerin yükselmesine neden olmuş, 1970’lerde koruma değerlerine olan ilgiyi artırmış ve koruma kuramının belirginleşmesini sağlamıştır (Yaman, 2011).

Kentlerin hızlı değişim ve dönüşüm geçirmesine odaklanılması durumunda ise, Kevin Lynch’in kent imgeleri ve Cullen’in kenti okuması gibi kuramları çalışma için önemli olmaktadır. Sürekli değişim halinde olan kentlerin herkes tarafından farklı algılanabilir olmasında odaklanan bu kuramlar, birtakım açıklamalar ve tanımlamalar getirerek kalıcılığa katkı vermiştir. Cullen, kentte görsel algıların önemli olduğunu, hareket halindeki görüntü dizilerinin çok ögeli algılamalara bağlı olarak gerçekleştiğini belirterek kentte gerçekleştirilen sanatsal algılamalara bilimsel altlık oluşturmaktadır (Kalın, vd.,2016; Coşkun, Kaymaz, 2022; Çevik,1991). Lynch ise, kentin imgeselliği üzerinde durarak kentin anlamlandırılması için kentin fiziksel biçimlerini; bağlantılar, sınırlar, bölgeler, odak alanları ve nirengi noktalarını (işaret ögeleri) öne çıkarmıştır (Lynch, 2019). Bu unsurlar, kente kimlik kazandırarak kentlerin bilinirliğine, kalıcılığına etki edebilmektedir. Örneğin, Frank Gehry’nin İspanya’da yer alan Guggenheim Bilbao Müzesi veya Frank Lloyd Wright’ın New York’ta yer alan Guggenheim Müzesi bulundukları kentler için işaret ögesi olmuş ve kentler için kalıcı imajlarının oluşmasını sağlamıştır (Vargün, 2022, Çevik,1991) (Şekil 7).

Şekil 7. Guggenheim Bilbao Müzesi, İspanya; Guggenheim Müzesi, New York (URL-8,2022)

Ancak diğer yönüyle bakıldığında kenti büyük ölçekte değiştiren planlamalar, tasarımlar, topluma ve kalıcılığa hasar veren unsurlar olarak da değerlendirilmiş, böylece kentte daha mikro ölçekli yaklaşımlara gidilmiştir. Sanat, bu dönemde ideal kent

planlamasına kıyasla küçük bir müdahale olarak kente dahil olduğu ve kente kültür-kimlik kazandırmaya çalıştığı gözlemlenir. Mccarthy'a göre sanat, kente kültürel perspektiften müdahale ederek mikro kentsel bir müdahale biçimine dönüşür (Aktaran Adem, 2019). Mikro müdahale olarak sanat, müze ve galerilerde korunan unsurlar değil, günlük yaşamın içine girerek sıradan unsurlar olarak gün yüzüne çıkar. "Kentsel mekanlarda sergilenen çağdaş sanat yaklaşımlarının en önemli unsurlarında biri, yapıtın galerilerde alınıp satılan bir meta olmanın ötesine geçerek kentsel mekân içerisinde maddi niteliklerden arınmasıdır" (Parlakalay, 2020, s. 1162).

Günümüzde kentsel mekanlarda sergilenen sanat; çeşitli sanat kurumları, sanat organizasyonlar, festivaller, bienaller ve expolar, fuarlar ve atölye çalışmaları aracılığıyla desteklenerek kentte gündelik yaşamın bir parçası haline getirilmiştir. Kentsel mekanda sergilenen sanat üretimleri, toplumla doğrudan etkileşime girerek kentin sosyal ve kültürel yönünü güçlendirmektedir. Bu bağlamda sanatçılar, sanat üretimlerini sanat mekanı, zaman ve hareket unsurlarını izleyiciyle sürekli yeni ilişkiler kuracak şekilde kurgulayarak durağanlıktan uzaklaşmaktadır. Kent ve sanatın birlikteliği ve bu birliktelikte yer alan kalıcılık, değişen kent ve toplumsal yaşamla farklı sanatsal söylemlerde ortaya çıkmıştır. Açıklanan bağlamda çalışmada kent ve sanat birlikteliğinin tarihsel süreç içerisindeki okuması yapılmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Tarihsel/ Dönemsel Süreçte Sanatsal Yaklaşımlar

Aydınlanma çağı, 19. yy'da modernizm, 20. yy'da postmodernizm süreçleri kentsel mekanlarda çağdaş sanatın gelişmesinde önemli etkileri olan süreçlerdir. Bu süreçte sanatın sergilenmesinde uzun yıllar ön plana çıkan ve beyaz küp olarak eleştiriler alan müzeler, galeriler sanatta sahip olduğu egemenliğini kentsel mekanlarla paylaşmıştır. Sanatı oluşturan sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, sanat mekanı, zaman ve hareket dinamikleriyle yeni ilişkiler kurulmuştur. Buradan hareketle, kronolojik bir yaklaşımla bizi günümüzün kentsel sanat yaklaşımlarına ulaştıran sanat yaklaşımlarını ve sanat türleri üzerinden değişim ve dönüşümün bir süreklilik akışı içerisinde incelenmesi çalışma için önem taşımaktadır. Bu sanat anlayışları, primitivizm ve dışavurumculuk, kübizm, fütürizm, konstrüktivizm ve bauhaus, dadaizm, sürrealizm, soyut dışavurumculuk ve taşizm, pop sanat, yeni gerçekçilik, minimalizm ve kavramsal sanattır.

20. yüzyıl başında gözlenen sanatsal yaklaşımlar incelendiğinde ilk olarak Primitivizm ve Dışavurumculuk ile karşılaşılmaktadır. İlkel toplum sanatı olarak da bilinen Primitivizm, ilkel toplumlardaki gibi çevrede bulunan tehditlerle hayatta kalma çabasına karşılık soyut anlam ve simgesellik üretir. Sanattan elde etmeye çalıştıkları, dış dünyanın nesnelerini soyut biçimlere yaklaştırarak ebedileştirme ve böylece, ölümsüzlüğe ulaşma çabasıdır (Okan, 2018). Sanatçıların, şeyleri yorumlayarak sanatsal uygulamalar gerçekleştirmeleri, sanatçının içsel özgürlüğünün yeni bir dünya yaratmasıdır. Kişisel bir dışavurumdan faydalandığı için de öznel bir ifade biçimi olmaktadır. Primitivizm ve dışavurumculukla ulaşılan sanatçıdaki özgürleşme, sonrasında sanatın biçimine de ulaşır. 1907 yılında Pablo Picasso'nun Primitivizm eseri de sayılabilecek olan "Avignolu Kızlar" resmi Kübizmin temellerini attığı bilinmektedir. Neyin sanat olup olamayacağıyla ilgili kalıplaşmış yargıların hüküm sürdüğü bu dönemde yeni bir dil olarak ortaya çıkan Kübizm, sanatı geleneksel resmin önemli bir parçası olan perspektiften kurtularak biçimsel bir devrim gerçekleştirmiştir (Antmen, 2009). Sanatta yeni olan bu yaklaşım, nesnelere farklı açılardan bakarak zaman-mekan ilişkisini görünür kılmayı yöntem olarak kabul etmiştir. Özellikle perspektifin resme kattığı derinlik algısı dışlanarak izleyiciye bir manzaradan öte nesnenin farklı açılarından yaklaşmış ve bunun parçalanmış, iç içe geçen, hareketli bir mekan kapsamında sunmuştur. Kübizmin toplumun değişen zaman ve mekan algılanışını yansıttığının yanında ayrıca, 20. Yüzyılın en önemli sanat tekniklerinden biri olan kolajı kullanmıştır. Bu kolajlarda kullanılan malzemeler kitle kültürüne ait olan gazete, afiş gibi gündelik, sıradan malzemeler sanat yapımında geleneksel malzemenin yerini almıştır (Antmen, 2009). Dönemin bu farklı malzeme tercihi, sanat ve yaşam arasındaki keskin sınırları bir ölçüde zayıflatmış ve gelecek sanat türleri için zemin hazırlamıştır.

Kübizmin birden çok anı ve açıyı aynı yüzeyde gösterebilmesinden kaynaklı yeni zaman ve mekan algısı, yeni bir gelecek kurmayı isteyen Fütüristleri derinden etkilemiştir. Dolayısıyla geçmişe dayandırılan sanat ve kültürü reddeden Fütürizm, temelde geçmişin koruyan ve saklayan müze, kütüphane ve her türlü akademiyi yıkmayı amaçlamış; geleceğe bakan yüzünü ise modern kentlerde görülmeye başlanan hız, enerji, teknoloji gibi kavramlar çevirmiştir. Umberto Boccioni'nin Manifesto 'da belirttiği gibi fütüristlerin ortaya koymaya çalıştığı "dinamizm duygusunun kendisidir" (Aktaran Antmen, 2009). Bu dinamizm, kentsel, endüstriyel temaların yanında uçak, araba gibi hareket kavramını barındıran konular üzerinden aktarılmıştır. Ayrıca, Fütürist Akşamları denilen etkinliklerde izleyicinin de katılımını içeren tiyatro benzeri performanslar sergilenmiş ve bu etkinliklerden birinde Luigi

Russolo, modern kentlerden yükselen sesleri sanat olarak kullanarak gürültü müziğini üretmiştir. İzleyici karşısında gerçekleştirilen bu performanslar, izleyicinin sanatçı ile arasında doğrudan ilişki kurulabildiği farkedilmiş ve 1950'lerden sonra Happening, performans sanatının ortaya çıkmasında bir etken olmuştur. Dolayısıyla Kübizm ve Fütürizm sanat yaklaşımlarındaki ortaklıklar incelendiğinde, her iki yaklaşımda da yeni bir mekan kavramı ortaya konulduğu gözlemlenmektedir. Bu yönüyle sonraki bütün sanatsal yaklaşımlarına temelde bir altlık görevi gördüğü söylenebilir.

Fütürizm ve Kübizm akımlarında dışavurumculuktan bahsedilse de burada gerçekleşen saf bir soyutlamama olamamakta çünkü nesnenin varlığından hala söz edilebilmektedir. Ancak bu saf soyutlama durumu, Süprematizm sanatında görülür. Bu sanatsal yaklaşımda ön plana çıkan sanatçılardan olan Kandinsky ve Maleviç sanatı, nesnenin boyunduruğundan kurtarmayı amaçlamaktadır (Antmen, 2009). Ortaya atılan 'Non-objekt' kavramı, doğadan yapılan benzetmeler sonrasında gerçekleşen bir soyutlama yerine tamamen kavramsallık barındıran bir soyutlamanın benimsenmesidir. Kandinsky'e göre bu soyutlama, biçimin ruhsal tınısını duymakla ilgili olarak resim içinde nesneyi tanınmaz hale getirilmiş ve böylece izleyici bu tınıyı yavaş yavaş deneyimleyebilir hale gelmiştir (Antmen, 2009 s. 87). Maleviç de bir şeylerin temsil edilmesine karşı çıkarak eseri derin anlamlar yükleyebileceği saf soyut anlama ulaştırmaya çalışmıştır. Ona göre sanat eserini kalıcı değeri, eserin ifade ettiği duyguya bağlıdır (Aktaran Antmen, 2009). Soyutlama ve soyutlamayla beraber kullanılan geometrik biçimler, dönemin sıklıkla kullandığı endüstriyel nesneleriyle üç boyutlu sanatsal bir anlayışı açığa çıkarmıştır.

Sanatın değişmesinde ve şekillenmesinde diğer önemli unsurlardan biri savaşlardır. 20. Yüzyılda Birinci Dünya Savaşı'nı protesto etmek amacıyla sanatçılar bir araya gelerek 1916 yılında İsviçre'de, tüm dünyayı etkisi altına alan Dadaizmi kurmuşlardır (Elit, 2018, Antmen, 2009). Birinci Dünya Savaşı'nın bir yıkım olduğunu kabul eden Dadacılar, dünyayı saçma bir savaşa sürükleyen insan aklının gerçekte ne kadar mantıksız bir karar olduğunu gözler önüne sermek adına absurd eylemleriyle Hugo Ball'ın açtığı Cabaret Voltaire'de çeşitli performanslar sergilemiştir. Bir protesto amacı taşıyan Dadaizm herkese ve her şeye karşıdır; nitekim 1918 tarihli Dada Manifestosu'nda Tristan Tzara, "Dada, bir protestodur; yıkıcı bir eylemdir; mantığın yerle bir edilmesidir; belleğin, arkeolojinin, geleceğin yıkımıdır. Dada, bir özgürlüktür; yaşamın kendisidir." sözlerine yer verilmiştir (Aktaran Antmen, 2009 s. 122). Bu doğrultuda hazır-nesne kavramını açıklamak gerekir ki, bu da anti-sanat yaklaşımının bir yansımasıdır. Dadaizm sanatının temsilciliğini yapan Marcel Duchamp, hazır nesne kavramı

ile birlikte o güne kadar var olan sanat anlayışını tamamen değiştirmiştir (Tanyel Başar, 2021.). Dadacıların bu yaklaşımı, pisuvar gibi sıradan endüstri ürünlerinin veya gündelik nesnelerin müzelerde yeni bağlam içerisinde sergilenmiş ve sanat dinamiklerinde büyük değişimlere neden olmuştur. Baudrillard’a göre, bu olaydan sonra sanatın gerçekçi mi, izlenimci mi, fütürist mi, fovist mi, dışavurumcu mu, soyut mu, pop mu, minimalist mi olup olmadığını, ışıktan yararlanması gerekip gerekmediğini yada nasıl oluştuğunu gösterip göstermemesi gerektiğini sormanın hiçbir anlamı kalmamıştır (Baudrillard, 2010). Çünkü artık her şeyin zihinsel bir sürecin ürünü olduğu düşüncelerinin doğmasına neden olmuştur. Göze hitap etmeyen bir pisuvarın bir çeşme şeklinde ortaya çıkartılması sanatın tüm niteliklerinden kopmasına neden olmuş ve sanat-yaşam arasındaki sınırların bulanıklaşmaya başlamıştır. Bu yönüyle, Dadaizm, sanat ile yaşam arasındaki sınırları yok etme, sosyal ve kültürel düzenin gelenekle bağını yıkkma, alışlagelmiş kabul etmeme gibi benimsenen karşıt tavırlarıyla öne çıkmıştır.

Dadaizmin ortaya koyduğu performanslarda Fütürizm’e, kolaj tekniklerinde Kubizm’e, kavramsallıkta Dışavurumcu benzetmektedir, yalnızca sanatın yıkıma uğratılması noktasında bu yaklaşımlardan ayrışır. Ancak Dadaizmin karşı gösterdiği asi tavrı, Gerçeküstücü sanat yaklaşımında mantığın karşısındaki duruşun sergilendiği yaklaşımda da gözlenmektedir. Gerçeküstüçüler hayallerin, rüyaların, bilinçaltının derinliklerine inerek, daha çok mantık sınırlarını aşan ifadeler bulmaktadır. Giorgio de Chirico’ya göre, “mantık, ölümsüz bir sanat yapıtı ile insan arasına giren bir şeydir, o yüzden insanın bunun gibi sınırlardan arındırılması tanıdık gelen nesnelerden, geleneksel düşüncelerden, popüler simgelerden kurtarılması gerekir.” (Antmen, 2009 s. 139). Dolayısıyla giderek düşünsel olana yaklaşan sanat unsurları söz konusudur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki sosyal, siyasal ve kültürel birçok alanda meydana gelen yıkımlara karşılık sanat, işlevsellikte çözüm aranmıştır. 1920’li yıllarda Rusya’da Konstrüktivizm akımı, Almanya’ da ise Bauhaus Okulu bünyesinde üretilen yapıtları karşılaştırdığımızda, farklı koşullarda üretilmiş olsalar da her iki yaklaşım da yeni bir dünyanın inşası sürecinde sanatın yeni bir şekilde işlevselleştirilmesi konusunda hemfikir olduğu görülür (Antmen, 2009). Bu işlevselleştirme düşüncesi sanatın toplumsal bir zeminde yayılmasına, üç boyutlu sanatsal yaklaşımlara ve sanatın kentsel mekana yayılmasına zemin hazırlamıştır (Üstek, 2011). Bu durum resimsel mekanla yetinmek istemeyen bütün sanatçılara kentsel mekana giden bir kapı aralamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında ise sanatın gündelik hayatın içine yerleşen sanatsal örnekler öne çıkmıştır. Örneğin, bu dönemde

görülen Amerikan Soyut Dışavurumculuğu, gündelik yaşam ve resim sanatının birbirinden kesin olarak ayrıldığı bir resim sanatı yerini olaylara bırakmıştır. Resmin eyleme dönüştürüldüğü Aksiyon Sanatı'nda sanat nesnesi eylem olarak görülmüştür. Bu yıllarda ABD hükümeti sanatçılara çeşitli projeler kapsamında destek olarak kentsel mekanlarda duvar resimleri gibi sanat siparişleri vermiştir (Antmen, 2009).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sanatı derinden etkileyen bir diğer sanat yaklaşımı popüler kültüre bağlı olarak gelişen Pop Art'tır. 1956'da sergilediği "Günümüz evlerini bu denli farklı, çekici kılan tam olarak nedir?" adlı kolajıyla Pop sanatın ilk örneğini veren Richard Hamilton, 1957'de yazdığı bir mektupta Pop sanatı, "popülerdir, kitleler için tasarlanmıştır; geçicidir, kısa vadeli çözümdür; harcanabilir, hemen unutulur; ucuzdur; seri üretilmiştir; gençtir, hedef kitlesi gençliktir; esprilidir; seksidir; numaracıdır; gösterişlidir; ticaretin büyüğüdür." şeklinde tanımlamıştır (Aktaran Antmen, 2009 s.159). 20. Yüzyılın kent yaşamında kitle toplumuna karşı çıkan bir tür reklam estetiği olarak da değerlendirilebilir. Tüketim toplumunu ve reklamı yücelten aynı zamanda içerik ve malzemeyi gündelik yaşamdan seçmesiyle Pop sanatçıları, Neo- Dadacı olarak nitelendirilmiştir. Temelde yatan anlam, Duchamp, sanatın sonunu getirdiğini düşünürken Dadacıların ürettiği hazır nesnelerini estetik bulmaya başlamalarıyla Dadaizmin devamı niteliği taşımasıdır. Duchamp yazdığı bir mektupta,

"Bugün Yeni Gerçeklik, Pop Sanat, Asemblaj gibi terimlerle anılan Neo-Dada'nın kökeni Dada'dır... Ben hazır-nesneyi keşfettiğimde estetik olgusunu yerle bir etmeyi amaçlamıştım. Neo-Dadacılar ise benim hazır-nesnelerimde estetik güzellik buluyorlar! Şişeliği ve pisuarı meydan okumak için suratlarına fırlatmıştım, ama bak onlar bunları estetik açıdan övüyorlar!"

demiştir (Aktaran Antmen, 2009 s.161). Danto, Sanatın Sonundan Sonra adlı kitabında Pop Art'ı bir sanat dergisinde keşfettikten sonra sersemlediğinden bahsetmiş ve Pop Art'ın onun için, artık insanın sanatçı olarak canı ne isterse onu yapmasında bir sorun olmayacağı anlamına geldiğini belirtmiştir (Danto, 2010). Böylece modernizmin biçimci sanat anlayışının sonunun geldiği belirtilebilir, çünkü Pop sanatı herkesin sanatçı, her şeyin sanat olabilme olgusunu beraberinde getirmiştir. Andy Warhol'un brillo kutusu, George Segal'in yatağı gibi dönemin sanatsal örnekleri bunun bir göstergesidir. Sanat ve gerçek yaşam arasındaki fark giderilmiştir. Bu doğrultuda bakıldığında günümüzde sanat olarak tanımlanan şey yalnızca bir fikir, gösterge, ima veya kavramdan ibarettir. Duchamp'ın şişe süzgeci bir fikirdir, Warhol'un konservesi bir fikirdir, Yves Klein'in bir galeride açık çek karşılığında havayı satması bir

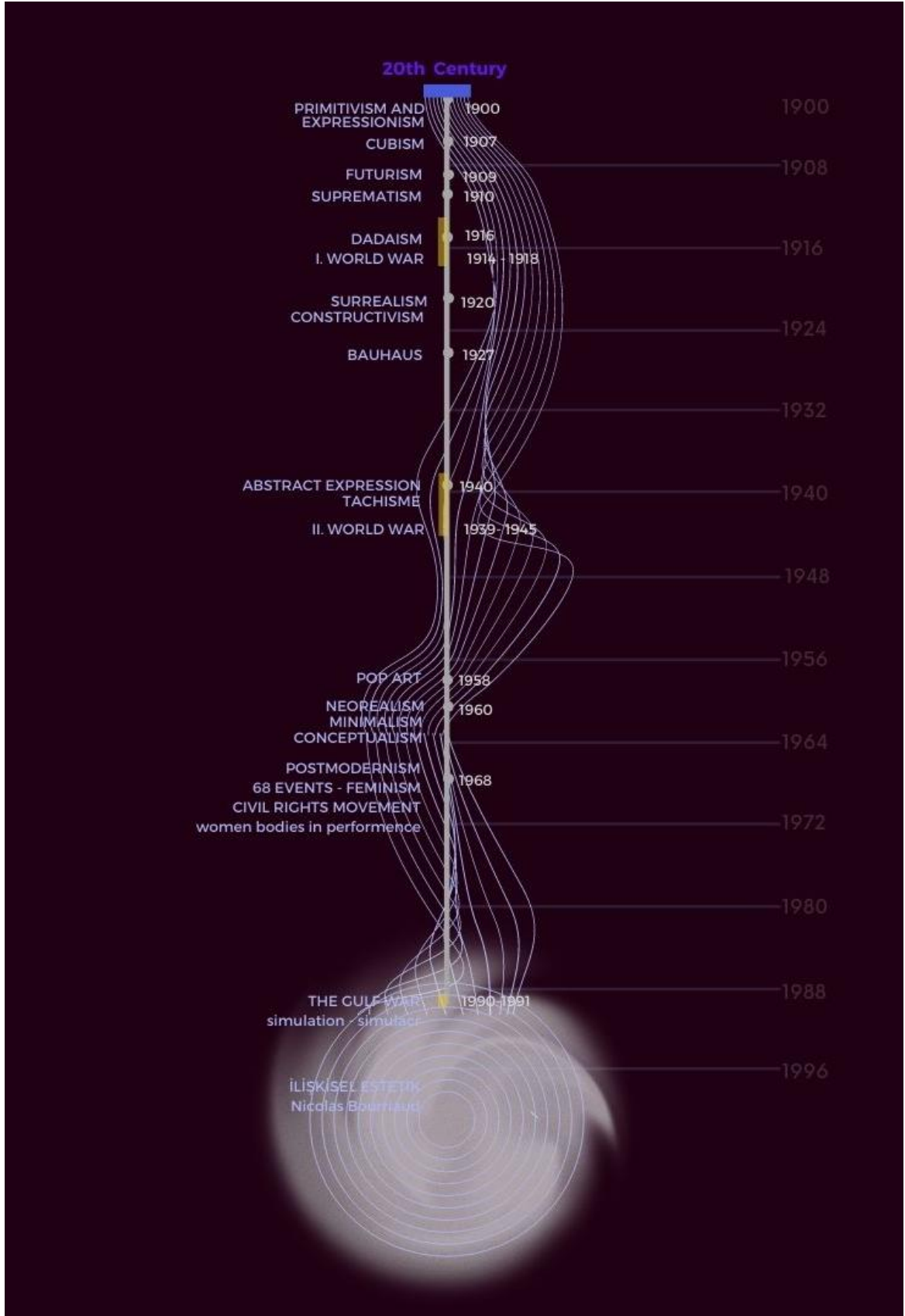
fikirdir (Gürdal, Boratav, 2017 s. 201). Baudrillard’a (2005) göre de Duchamp ve Andy Warhol, tüm anlamsızlığı estetikle güzelleştirmiştir. Artık sanatçılar, atık gibi ilginç ve farklı malzemelerle fikirlerini ürettikleri çalışmalara yönelmiştir. 1960’lı yıllarda ABD’de Pop Sanat’ın en şaşılağan günlerini yaşadığı dönemi Minimalizm ve Kavramsal sanat takip eder.

1960’lı yıllar sonrasında sanat ortamında görülen en büyük değişimlerden biri sanat nesnesine olan ihtiyacın ve ilginin kaybolmasıdır. Nesneyi yok etme istemi, kavramsalcılarda düşünceyi öne geçirmiştir (Küpeli, Köken ve Aksoy, 2020, Tüysüz, 2011). Minimalistler, seri-üretilmiş nesnelere yer verirken kişisel dışavurumdan soyutlanmış bir biçimselliğe önem vermişler, mekansal yanılsamalar yaratmaksızın gerçek mekanı görünür kılmış, üç-boyutluluk, söz konusu olduğu için heykelle ilişkilendirilen her türlü geleneksel yöntemi reddederek malzemeyi kullanmanın yeni yollarını aramışlardır (Antmen, 2009). Bu durum karşısında sanat yapıtının maddi varlığını ve biçimini büyük ölçüde yitirdiği söylenebilir. Kavramsal sanatçılar ise, “geleneksel anlamda sanat nesnesinin tekil, kalıcı ve maddi değer oluşturan ‘metasal’ yönüne, yani piyasa olgusuna bir tepki bulunmaktadır.” (Antmen, 2009 s.193). Buradan hareketle, düşüncenin ön plana alınması, nesnenin göz ardı edilmesi ve müzeler yerine kentsel mekanlar içerisinde sergilenmesiyle sanat üretimleri gerçekleşmektedir.

20. yüzyılda gerçekleşen değişimlerle birlikte kentsel mekanda sanattaki değişimlerin daha net anlaşılabilmesi için kronolojik bir düzen içerisinde dönemin koşullarına bağlı açığa çıkan hareketlilikler aktarılmaya çalışılmıştır (Şekil 3.). Bu şekilde birlikte tarihsel süreçte batı dünyasında yaşanan olaylara, yaşam biçimindeki değişikliklere verilen somut bir görünüm kazandırılmıştır. Düz bir çizgisel tarih içerisinde aktarılması yerine yaşanan değişim ve dönüşümler, iniş ve çıkışlar, bükülmeler ve sürekliliğin ele alınmıştır. Picasso’ya göre de, “Eğer sanatın tarihi grafik olarak temsil edilebilseydi, tıpkı bir hemşirenin ateş ölçüm çizelgesi gibi belli dönemlerde düşüş ve yükselişleri gösteren dağ silüetleri olur, bu da sanatta gelişimsel bir çizgi olmadığını aksine zamanın inişler çıkışlar halinde ilerlediğini gösterirdi.” (Antmen, 2009 s.58). Dolayısıyla bu süreçte sanat yaklaşımlarında meydana gelen hareketlilik ve aynı zamanda gözlemlenen çeşitlilik, sanatın kendi kendine gerçekleştiği bir evrimleşme değil, dönemsel yaşanan olayların insanlarda oluşturduğu etkinin biçimlenmesi olarak ele alınmıştır. Kronolojik süreçte sanat, sanatçı, izleyici, sanat mekanı ve sanat ürünü dizilerindeki değişim, 20. Yüzyıl ile başlatılarak günümüzün trans- evresine ulaşılmaktadır (Yavuz, Çevik, 2022). Bu trans- evrede sanat, sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, zaman, sanat mekanı ve hareket dinamikleri arasında yer değiştirmeler, geçişler söz konusudur.

Enstalasyon, performans sanatı, happening, arazi sanatı, çevre sanatı, ekolojik sanat gibi sanat türleri zihinsel süreçlerle üretilmesi bakımından kavramsal sanat başlığı altında değerlendirilse de, çalışma kapsamında tüm bu tarihsel süreç sonucunda kentsel mekanda gözlemlenen ve açığa çıkan sanat türleri olarak değerlendirilmiştir.

Mevcut literatürde ve çalışmada, açıklanan sanatsal süreklilik ve kapsam, genel olarak Batı Sanatı ve Batı Sanatı ile ilgili sanatsal yaklaşımlar üzerinden ele alınmıştır. Ancak eş zamanlı olarak Doğu Sanatı da kendi coğrafi ve kültürel değerleri doğrultusunda sanat yaklaşımlarını ve sanat üretimlerini gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda gözlenen değişim ve dönüşümün, farklı biçim ve algılayışlar üzerinde temellendiği görülmektedir (Özer Eröz, 2015; Özer, 2013). Özellikle din olgusu, tinsellik vb. kapsamında Doğu Sanatı'nın şekillenmesinde kalıcılık, kutsallık-yücelik değerinin yanında hükmeden/hükmedilen kalıcılık formuyla ilişkilendirilmektedir. Doğu Sanatı'nın kültür, din ve diğer sosyal konularla derin ilişkiler kurması ve var olan çalışma kapsamını daha da genişleteceği varsayılarak çalışmada ele alınmamıştır.

Şekil 8. 20. Yüzyıldan günümüze sanatın değişim dönüşümüne kronolojik bir bakış

3.1.2.Kentsel Mekanda Aktüel Sanat Türleri

Kentsel mekanlarda mimari, enstalasyon, heykel, performans sanatı, grafiti-mural art, video enstalasyon sanat türleri aktüel olarak gözlenen sanat türleri arasındadır. 2000’li yıllarla birlikte kentsel mekanda bu sanat türleri artarak kentin her alanına yayılmıştır. 20. Yüzyılın başlarında yalnızca mimari ve heykel, kent ve sanat kapsamında değerlendirilirken zamanla bu sanat türleri de değişim geçirmiş ve farklı sanat türleri ile ilişki kurarak kent içerisinde açığa çıkmıştır. Kentte meydanın yanı sıra park, sokak, kıyı/sınır, avlu ve farklı ara mekanlarda, ara yüzeylerde görünür hale gelmiştir (Şekil 9).

Kentsel dokuda seçilen mekanlarda konumlandırarak sanat ürünleri oluşturma ve kentliye açık sergilemede festival vb. organizasyonlarda, ana konu amaç olabilmektedir. Bu sanat etkinlikleri kentsel mekanda geçici süreliğine yerleşimi ile kişisel deneyimi sorgulatmaları ve deneyime ilişkin toplum belleğini oluşturmaları bu sanat türlerinin temelde ortak noktalarıdır (Şive Baydar, 2017; Çevik, 2017; Çevik, 2019; Çevik, 2021).

Şekil 9. Esmenur Yavuz Arşivi: Kosova Workshop, 2017; Thessaloniki, Yunanistan, 2020; İstanbul, Türkiye, 2021

21.yüzyılda disiplinlerarası özelliğiyle kentsel mekandaki sanat türleri, farklı bir çok başlık altında değerlendirilmesi mümkündür. Bir örnek vermek gerekirse, beden sanatı, happening ve aksiyon sanatı, performans sanatını tanımlayan akımlar olmuş; sitüasyonizm, fluxus, feminist sanat, arazi sanatı gibi farklı akımlar dahilinde de uygulanmıştır (Antmen, 2009, s. 219). Bunun yanında performans sanatı, bazı kaynaklarda beden sanatı ve happening ile birlikte ele alınırken bazılarında bu akımlar ayrı başlıklar altında incelenmiştir (Özayten, 1997, s. 700). Bu noktada, kentsel mekanda sergilenen sanatların sınıflandırılmasında farklılıklar söz konusudur. Sanat sınıflandırmalarından, görsel sanatlar, işitsel sanatlar, yazınsal sanatlar, sahne sanatları gibi yapılan sınıflandırmalar en yaygın kullanılanlardır.

Ancak çalışma kapsamında bu sınıflandırmalar yerine kentsel mekandaki sanat türlerini açıklamada farklı bir sınıflandırma yapılmıştır (Tablo 2). Sınıflandırma, kentsel mekanda sanat türlerini daha açıklayıcı bir şekilde göz önüne serdiği düşünülmektedir.

Tablo 2. Kentsel Mekanda Sergilenen Sanat Türleri Sınıflandırması

KENTSEL MEKANDA YER ALAN SANAT TÜRLERİ				
Mural Art	Sokak Aktivistleri	Arazi Sanatı	Heykel	Mimari
Grafiti	Sokak Performansı	Enstalasyon	Yeni Medya Sanatı	
○ Tag ○ Piece ○ Stencil ○ Etiket ○ Poster ○ Mozaik ○ Işık Grafiti ○ Tebeşir Sanatı	○ Performans Sanatı • Süreç Sanatı ▪ Arazi Sanatı ▪ Beden Sanatı ▪ Fakir Sanatı • Feminist Sanat ○ Pantomim ○ Dans ○ Living Statues ○ Sokak Tiyatrosu ○ Sokak Müziği ○ Jugglers, Magicians, Acrobats... ○ Flash Mapping ○ Busking	○ Yarn Bombing ○ Heykel ○ Arazi Sanatı ○ Video Enstalasyon	○ İntermedya Sanatı ○ İnternet Sanatı ○ Yazılım Sanatı ○ İnteraktif Sanat ○ Holografik Sanat ○ Işık ve Ses Sanatı ○ Sanat Gerçeklik, Artırılmış Gerçeklik ve Karma Gerçeklikler ○ Video Sanatı	

Sanatsal yaklaşımlar sonucunda kentsel mekanda birçok sanat türüyle karşılaşmaktadır. Bu çalışmada sanat türleri ve kentsel mekanda kapsamında literatürde en sık karşılaşılan; enstalasyon, mimari, heykel, grafiti, mural art, performans sanatı, arazi sanatı ve dijital sanat (video enstalasyon) üzerinden inceleme yapılmıştır.

Mimari; Geçmişten günümüze mimari kentsel mekân içerisinde kültürel belleği koruyan, ona etki eden ve onu şekillendiren bir sanat türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aldo Rossi (2006), Şehrin Mimari kitabında mimariyi, yaşamdan ve dolayısıyla içinde bulunduğu toplumdaki ayrılmaz bir parçası olmaması mümkün olmayan bir yaratı olarak tanımlamıştır. Bu yönüyle Rossi, mimarinin özünde kolektif olma özelliği barındırdığını; köklerinin uygarlığın oluşumuna tutunduğunu; kalıcı, evrensel ve zorunlu bir yapay olgu olduğunu belirtir. Mimari bu anlamda, kentin bir yapıtaşısıdır. Mimari nesneler bir araya gelerek meydan, avlu, sokak gibi sınırları oluşturarak kent dokusunda bir bütünlük yaratır.

Mimarinin, tarih boyunca heykel, kabartma, motif ve süslemeler gibi farklı sanat yaklaşımlarıyla ilişki kurmuştur ve 1947’de düzenlenen 6. CIAM kongresinde, mimarla, plancı, ressam ve heykeltıraş arasındaki iletişimin kaybedilmiş olduğu gerçeğine dikkat çekilerek mimari-sanat sentezinin gerekliliği vurgulanmıştır. (Kan Ülkü, 2019). Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanatın tekrar kaçınılmaz bir parçası haline gelerek müzik, heykel, grafiti, enstalasyon gibi sanat türlerine hem bir zemin hazırlarken hem de ara kesit üretimlerde yer almıştır. Le Corbusier ve Xenakis’in Philips Pavilyonu, Bernhard Leitner’in Le Cylindre Sonore yapısı mimari – heykel- müzik ilişkisini; Mondrian’ın Schöder Evi, Hundertwasser’in tasarladığı evler mimari-resim ilişkisini; Krzysztof Wodiczko’nun video sanat eserinin yansıtıldığı Whitney Müzesi mimari – dijital sanat ilişkisini, Frank Gehry’nin Der Neue Zollhof yapıları mimari – heykel ilişkisini gözler önüne sermektedir.

Enstalasyon; 1960’lı yıllardan itibaren gerek iç mekanlarda gerekse kentsel mekanlar içerisinde gerçekleştirilen önemli sanat türlerinden bir tanesidir. Kurulum, yerleştirme gibi kavramlarla da ifade edilebilen enstalasyon, en basit tanımıyla, sanat nesnesinin mekanda izleyiciyi kendine dahil edebilecek şekilde konumlanmasıdır. Brain O’ Doherty’e göre enstalasyon, daha çok ‘mekan düzenlemesi’ ve ‘oluşum’ olarak anılırken sanat pratiğinin giderek sergiden yerleştirmeye yönelmesidir (aktaran Erol Tüysüz, 2011). Bu sanat türü içerisinde değerlendirilen Christo’nun bir sokağı yağ varilleriyle kapattığı çalışması, Daniel Buren’in kentsel mekanın duvarlarına yerleştirdiği şeritli çizgileri içeren çalışması dönemin önemli yerleştirme sanatı arasında yer almıştır. Enstalasyon çalışmalarında, sanat nesnesi yerleştirildiği mekanla birlikte yan yana getirilerek yorumlanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda, enstalasyon sanatçısının temel problemi, sanat nesnelerinin mekana ne amaçla ve hangi biçimde yerleştirdikleriyle ilişkili olarak tasarlanmış olduğudur (Süzen, 2020). Enstalasyon, sanat nesnenin sonradan kentsel mekana eklemlenen atıl bir nesne olarak değil, seçilen mekânla bağ kurarak sanat nesnesinin bir bağlam içerisinde yer almasıdır. Sanatçı, sanat nesnesi – izleyici – mekân birlikteliğine kavramsal bir boyut kazandırarak sanatsal çalışmanın bir dil olarak algılanmasını sağlar (Toluyağ, 2020). Mekana yerleştirilen sanat nesnesi, bir dil olarak izleyiciyi cezbederek mekanda yer edinir. Sanatın bunu gerçekleştirmesi demek aynı zamanda sanatın deneyimlenebilir hale gelmesidir. İzleyicini pasif konumundan çıkarak, sanat nesnesiyle oynar, konuşur, dokunur; kısacası farklı eylemleriyle çeşitli duygular hissederek sanat nesnesini deneyimler. Deneyimlenen şey ise mekânı artık bir yere dönüştürür. “Mekân kavramının soyutluğuna karşın sanat nesnesi,

mekânda konumlanışıyla anlam kazanarak yere dönüşür, somut bir alan yaratır. Bu alan hem sanatçı hem de izleyici için yeni deneyim imkânları sunar.” (Baydar, 2017, s.845). Deneyime ilişkin sorgulatmalar için ise sanatçı video, ses, performans, internet gibi birçok farklı araç kullanmaktadır. Bu doğrultuda değerlendirildiğinde enstalasyonun sınırlarının çok geniş olduğu ve diğer sanat türleriyle de doğrudan ilişki kurabildiği söylenebilir.

Heykel; mimari gibi antik çağlardan günümüze kadar toplumla birlikte şekillenmiş bir sanat türüdür. Antik çağda mimari yapının bir parçası olan heykel, bazen bir kolon işlevi görürken bazen yapıları süsleyen bir grotesk olarak sanata dahil olmuştur (Karaaslan, 2005). Kutsal mekanlarda kendini gösteren bu heykeller, kütleli yapısıyla kentsel mekanda varlığını belli ederken kentle hikayesini paylaşmış ve kentsel belleğin oluşmasında rol üstlenmiştir. Genel olarak bakıldığında kütle, dayanıklı malzeme ve figür bir heykelin yapısını oluşturan unsurlar olmuştur. Heykelle birlikte vurgulanan şey toplumun belleği ve kalıcılık ilişkisidir.

“Dayanıklı malzemesi heykeli açık alanlarda, toplumsal mekânlarda, dini ya da milli anıları canlandıran nesne olarak, diğer sanat dallarından daha çok tercih edilir kılınmış ve yanında bu değerleri yansıtmak heykelin görevi olarak benimsenmiştir. Kalıcılık heykeli tanımlayan bir özellik olarak heykelin tanımına eklenirken, diğer sanat dalları arasında ölümsüzlüğe soyunan iddiacı tarafını da oluşturur ve tüm bu özellikler heykelin kütlesi ve kütleyi oluşturan maddesinin ağırlığı etrafında biçimlenir.” (Karacan, 2014, s. 81).

Anıt heykeller tam olarak böyle bir kalıcılığın göstergesidir. Her dönemde toplumlar, yaşanan önemli olayları, sahip olduğu değer ve inançları bir sonraki nesile aktarabilmek amacıyla bu sanat türünü kullanmıştır. 20. yy’ da toplumda görülen değişimlerle birlikte geleneksel heykel sanatında köklü değişiklikler gözlemlenmiştir. Heykel, endüstriyel malzemelerin kütselliğinden uzaklaşarak izleyiciyi gerçek mekanda, farklı malzemelerle baş başa bırakmıştır (Antmen, 2009). Dolayısıyla konumlandığı mekanla bir bütün olarak algılanmaktadır. Örneğin, Richard Serra’nın Tilted Arc heykelinin kentsel mekanda kaldırılması talebine karşılık sanatçı, yere özgü işler yaptığını değiştirilmesi durumunda aynı etkinin yaratılamayacağını ifade etmiştir (Şahan, 2017).

Grafiti; Lascoux Mağarasındaki çizimler, 9. yüzyıla ait olduğu aktarılan, Ayasofya’nın mermerine yazılı ‘Halvdan buradaydı’ ibaresi (Aral, 2018); Pantheon’un girişinde ‘M. Agrippa L. f. cos. III Fecit’ yani “Bu binayı Lucius oğlu Marcus Agrippa üçüncü konsüllüğü sırasında yaptırmıştır” yazısı (Sennett, 2012 s.79), grafitinin antik çağlara kadar uzandığını gösteren örneklerdir. Tüm bu yazılara bakıldığında temelde bir kent sanatı olan grafiti,

kişinin ya da toplumun diğerlerini kendinden haberdar etme arzusu olarak görülebilir. 1960'lardan itibaren grafiti, farklı tavırlar içerisinde üretilmiştir; 1968 öğrenci hareketlerinde gençler grafitiyi siyasi aktivizmin bir parçası olarak; 1970'lerde gelir dağılımı eşitsizlikleri, siyahilere yönelik ırkçılık ve insan hakları sorunlarına farkındalık kazandırmak amacıyla; sonrasında grafiti sanatçılarının stil savaşı dedikleri, sokaklara kendi ismini yazma veya imzasını çizme yarışı olarak kullanılmıştır (Aral, 2018). Bu yönüyle grafiti, gerek politik gerek bireysel mesaj verme amacı taşıyan ve genellikle mimari yüzeylerden faydalanan formlardır. Mimari yüzeyler ve dolayısıyla kentsel mekanları izinsiz bir şekilde kullanılarak, bu mekanları işgal edildiği düşünülebildiğinden grafitinin vandalizm olduğu iddia edilebilmektedir (Toy, Görgülü, 2018). Bu durum özellikle Banksy'nin hicivli sanat üretimlerinin kentsel mekanda topluma yeni bir deneyim sunulduğunun farkedilmesiyle grafiti başka bir boyuta taşınmıştır. Eskiden var olan ve değiştirilmemiş, yenilenmemiş kent yüzeyleri, görsel olarak çekici hale getirilerek toplum yeni deneyimlere davet edilmiştir. Bu yönüyle kent, adeta bir tuvale dönüşmüştür. Günümüzde grafiti sanatçıları için, kentsel mekân içerisinde yer alan parklar, meydanlar, avlular, sokaklar, mimari ve duvar yüzeyleri, zemin birer yaratım alanı sunmaktadır. Coolbread, Coolerl, Jean-Michel Basquiat, Futura 2000, Lee Quinones, Keith Haring, Blek le Rat, TAKI 183, Turbo, Eskreyn, Banksy gibi sanatçılar grafitiye önemli katkılar vermiştir.

Mural; stencil, tag gibi grafitinin kendi içerisinde ayrılan başka bir türüdür. Grafiti ve mural birbirleriyle ilişkili olsalar da teknik, işlev ve amaç bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır (Bayrakta, İliden, 2021). Muralın daha büyük yüzeylerde gerçekleştirilmesi ve izin dahilinde uygulanması grafitiden ayrılan en önemli kriterleridir. Gerek belediyelerin gerekse diğer özel kurum-kuruluşların görevlendirmesiyle kent içerisinde birçok farklı projede yer alabilen mural çalışmalar, bu yönüyle grafitinin asi tavrından da uzaklaşır. Örneğin, 2012 yılında Kadıköy Belediyesi tarafından yerli ve yabancı sanatçıların katılımıyla Mural Festivali düzenlenmiş ve 2020 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi Korona Kahramanları Mural Yarışması başlatmıştır. Bakıldığında, muralın yasal olarak çevresine sunduğu görsellik, bu sanat türünün bir sanat olarak kabul görmesine neden olmaktadır (Toy, Görgülü, 2018). Bu noktada mural, kentsel mekana yeni görünüm kazandırarak mesajını topluma ulaştırdığı ifade edilebilir.

Performans Sanatı; sanatçının bedenini bir sanat malzemesi olarak kullandığı ve sanatsal eylemin kısa süreli ya da anlık olarak sergilendiği geçicilik üzerine kurulan sanat türüdür. Sanatçının beden sınırlarını zorlayarak elde ettiği deneyimi o anda doğrudan

izleyiciyle paylaşarak bunun bir gösteri olarak algılanmasının ötesine geçer (Antmen, 2019). Sanatçının eylemini her tekrar ettiğinde farklı bir deneyim kazandığı ve yaşattığı düşünüldüğünde kopyalanması ve satılması mümkün olmayan bir gerçeklik kazanır. Marvin Calson, bir çalışmasında performans üretimlerin ortak niteliklerini,

“...yerleşik olanın karşısında kışkırtıcı, uzlaşmacı olmayan; kültürün sanatı metalaştırmasına muhalefet eden; multimedya ile üretilen; kolaj, asamblaj ve eşzamanlılık ilkelerine ilgi duyulan; bulunmuş malzeme kadar yapılmış malzeme kullanma eğiliminde olan; uyumsuz imgelerin olağan dışı bir araya gelişine yaslanma eğilimi olan; parodi, şaka, kural bozma, yüzeylerin mizahi veya keskin bir biçimde bozulmasını da kapsayan ve daha önce tartışılmış oyun teorilerine ilgi duyan; biçimde açık uçlu olan...”

şekilde tanımlamıştır (aktaran Uçar Kartoğlu, 2019, s. 12). Dolayısıyla performans sanatı, anlık, geçici, kopyalanamaz, tekrarlanamaz, meta karşıtı özellikleriyle öne çıkmaktadır. Burada diğer sanat türlerinden farklı olarak performans sanatı, anlık ve geçici oluşu karşısında varlığını belgelendirme yöntemiyle sürdürebilmektedir. Performans sanatı süreci ve sanatçının eylemleri kayıt altına alınabildiği gibi, sergilenme sırasında kullanılan veya üretilen araç-gereç arşivlenerek saklanabilmektedir. Ancak belgeleme ve kayıt altına alma işlemleri, performansın andaki o yaşanmışlık hissini aktaramadığı ve etkili duyguların bu süreçte kaybolduğu düşünülmektedir (Öznülüer, 2019; Uçar Kartoğlu, 2019).

Arazi Sanatı; doğanın sanatçı müdahalesiyle bir sanat mekanına dönüşme sürecidir. Dünyayı sanat için sınırsız bir üretim haline getiren Yeryüzü sanatı, çevre sanatı, toprak sanatı gibi başlıklarla da tanımlanabilen arazi sanatı, çöller, geniş araziler, dağlar, göller, deniz ve deniz kıyıları, parklar gibi kentsel mekanlar olmak üzere sınırsız bir mekân çeşitliliğine sahiptir (Bilir, 2020; Antmen, 2009; Avşar, Gedik, 2014; Çevik, Yavuz, 2022). Ancak günümüzde kentsel mekanların doğadan oldukça ayrıştırılmış olması, bu sanat türünün nadir olarak kent içerisinde görünmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda arazi sanatı, “kent varlığına, kent mekanına karşı duyulan kuşkunun bir sonucu olarak kent ortamına meydan okuyan tavırla adeta ilkel insanın ayinlerini hatırlatacak nitelikte, makinalaşmış toplumda bir kültür ve zaman şoku yaratır niteliktedir.” (Kedik, 1999, s. 108). Agnes Denes’in Manhattan’daki buğday tarlası, Alan Sonfist’in Zaman Manzarası bu yaklaşımın örnekleridir.

Arazi sanatında sanatçı, temelde sanatsal üretimlerini doğaya romantik, nazik ve mütevazı müdahalelerle gerçekleştirerek doğayı kullanmaktadır. Bakıldığında hem müdahalenin doğayla uyumlu olması, hem geçici ve dönüşümlü malzemelerin tercih

edilmesi, hem de bunların kolay erişilemeyen yerlerde gerçekleştirilmesi bakımından kalıcı olmadığı düşünülebilir. Bu duruma karşıt olarak, sanatçılar, Michael Heizer'in Double Negatif ya da Nevada Çölü'nde yaptığı gibi, büyük deformasyonlarla üretimlerini kalıcı kılmaya çalışmış ya da fotoğraf, video gibi kayıtlarla desteklenmiştir.

Dijital Sanat – Yeni Medya Sanatı; en basit tanımıyla teknoloji sayesinde ifade bulan bir sanat türüdür. Dijital sanat, video sanatı gibi başlıklarla kullanılsa da hızla gelişen teknolojiyle birlikte farklı teknoloji etkileşimleri için de farklı tanımlamalar söz konusu olmuştur. Dijital sanat örnekleri ilk olarak bilgisayar sanatı, daha sonra çoklu medya (multimedya) sanatı ismi kullanılmış ve bugün geline nokta ise bu çalışmalar yeni medya sanatı olarak bilinmektedir (Çokokumuş, 2012, Cançat, 2018). Günümüzde bu dijital sanat ya da diğer adıyla yeni medya sanatı, ışık ve ses, hologram, video, katılım, intermedya, sanal ve artırılmış gerçeklikle etkileşim halindedir.

Dijital üretimlerin merkezinde web 3.0 ile birlikte metaverse kavramı yer almaktadır. Sanalda yaratılmış ikinci bir dünya olarak Metaverse, sanat kapsamında sergiler, müzeler, eğlence alanları, konserler gibi gerçek dünyaya ait birçok işlevi bünyesinde barındırabilmektedir. Yeni nesil bir internet konsepti olarak bu evren ilk etapta anlaşılması zor gibi görünse de yakın gelecekte VR yani artırılmış gerçeklik teknolojisini yaygınlaşmasıyla daha anlaşılabilir olacağı düşünülmektedir (Yılmaz, Ceranoğlu, 2022, Akpınar, 2022) Bu gelişmelerin kentsel mekandaki yansımalarının ne olacağı konusu ise ilgi çekicidir. Digilogue desteğiyle gerçekleşen Sonar +D Talks: Public Space and Technology'de Seçkin Pirim, konuşmasında her şey çok hızlı gelişse de fiziksel alanın her zaman bir ihtiyaç olacağını, gelecekte dijital ortamın hala fiziksel ortamlarda deneyimleneceğini düşündüğünü belirtir; Refik Anadol ise konuşmasında fizikselin gerçekliğe olan yakınlığının kolay kolay bırakılamayacağını, metaverse ya da benzeri kavramların her zaman bir portala ihtiyacı olduğu görüşünü aktarır (URL-9, 2022). Bu doğrultuda bir değerlendirme yapılacak olursa, kentsel mekanlar, fiziksel gerçeklik ve sanal buluşturan birer portal özelliği gösterebilir.

Yeni medya sanatı kapsamında, çalışmada kentsel mekan içerisinde sıklıkla video projeksiyon - haritalama yöntemiyle üretilmiş sanat çalışmaları ele alınmıştır. Öncelikle görüntüler bilgisayar ortamında tasarlanarak sonrasında kentsel mekanlar ve kentsel mekanı tanımlayan öğeler üzerine görüntüler yansıtılmaktadır. Kentsel mekan içerisinde silüetlere yansıtılan farklı görünüm, izleyici bir deneyime davet etmektedir (Çokokumuş, 2012; Ergün, 2018; Aksu, 2019; Çevik, 2009). Burada hareketli görüntüler, heykel, performans gibi farklı sanatsal formlara dönüşebilmektedir.

3.2. Kentsel Mekanda Yer Alan Sanatın Kalıcılık İlişkisi

Sanatın, sanatsal yaklaşımların ve sanat türlerinin böylesine büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmesi sonucunda sanat ve kalıcılık arasındaki ilişki de derinden etkilenmiştir. Bu bölümde, kentsel mekanda sergilenen sanatın kalıcılık formlarıyla ve değerleriyle kurduğu ilişki ele alınmıştır.

3.2.1. Kalıcılık Formlarıyla İlişkiler

Kalıcılık formlarının sahip olduğu ses, yazı, oyun ve oyunlaştırma, taklit etme, toplumun belleğini yansıtırma ve canlandırma olgularının, sanatta yaratıcı bir potansiyel olarak kentsel mekanda sergilenen sanat türleriyle nasıl ilişkiler kurabildiği incelenmeye çalışılmıştır.

Fonetik kalıcılık ve sanat ilişkisi; ses kayıt cihazı ve iletişim teknolojileri gibi teknolojilerin gelişmesiyle birlikte değişim geçirmiştir. Seslerin kaydedilmesi, saklanması, taşınması, yeniden oynatılarak çalışması gibi işlevler kazanması, sesi çıktığı kaynağından bağımsızlaştırarak farklı sanatsal pratikler için kullanılabilir hale getirmiştir (Elitaş, 2018; Esen, 2019, Belting, 2020). Ancak, ses herhangi bir işlem olmaksızın saf haliyle geçici bir yapıya sahiptir. Iturbide (2007) çalışmasında, sesin bu zamansal/geçici yönüne dikkat çekerek, sanatsal pratiklerde izleyiciyi/dinleyiciyi beklemeye, dinlemeye ve mekandaki değişimlerin farkında olmaya zorlayacağını belirtmektedir. Bu doğrultuda, zaman ve mekan ses için önemli iki unsur olarak değerlendirilebilir.

Times Square meydanının ses adeta hem bir mekan hem de bir malzeme olarak işlev görür. Zemine yerleştirilmiş ızgaralar ardından gelen ses, izleyici tarafından meydandaki yoğunlukta keşfedilmesi gerekmektedir. Türkçe kaydedilen fıkralar, Oslo'da bir hoparlör yardımıyla kentte yankılanır. Kayıt ilerledikçe zaman geçmekte izleyici bu zamansallığı deneyimleyebilmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Times Square, Max Neuhaus, 1977; Turkish Jokes, Jens Haaning, Denmark 1994 (URL-10, 2022)

Tipografik kalıcılık ve sanat ilişkisinin; günümüzdeki hali 1960'lı yıllarda açığa çıkan kavramsal sanat ve metin sanatı öncülüğünde şekillenmiştir. Harf, sembol, rakam, birtakım izler, çizgiler ve noktalama işaretleri ile doluluk-boşluk, renk, biçim gibi unsurların görsel ve anlamsal değerleri düzenlenmesiyle tipografi, yazıya sanatsal bir biçim kazandırmaktadır (Çevik, Bingöl, Şenkal, 2021). Lascoux mağaralarından Antik Mısır'ın duvar figürlerine, Mısır'ın Rosetta Taşından Roma'nın dikilli taşlarına kadar tipografik sanat çalışmalarının mimari, heykel, gibi sanat yapıtlarıyla desteklenerek zamanda sabitlendiği görülür. Günümüzde tipografi ve sanat ilişkisinin kentsel mekandaki yansıması da aynı ilişkiselliği korumaktadır. Dolayısıyla, günümüzde de yazılma şekilleri, biçimi, ölçü-oranları, gibi birçok konu ile ilgili olan tipografi, diğer sanatsal yaklaşımlarla bütünleşik bir süreci takip ettiği söylenebilir (Çevik, Bingöl, Şenkal, 2021).

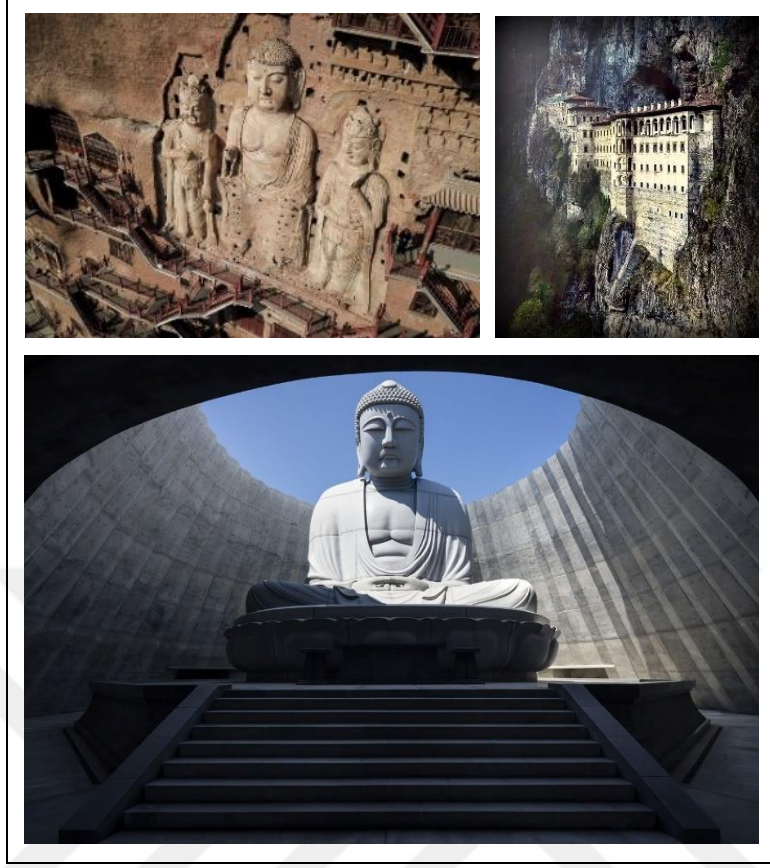
Kosuth'un Rosetta Taşını kopyaladığı ve Ayşe Erkmen'in '-miş' eki ile bağ kurduğu sanat üretimlerinde bir bezeme, desen veya şekil olarak görebileceğimiz tipografik sanatsal düzenlemeler, geçmişin bir parçası olarak mesajlarını, dikkat çekici ve kalıcı şekilde aktarmaktadır (Şekil 11). Tipografik örnekler, kentsel mekan içerisinde izleyiciye durup okumasını ve anlamasını gerektiren deneysel bir süreç yaşatmaktadır.

Şekil 11. The Rosetta Stone, Joseph Kosuth, Figeac Square 1991;
Ev Üzerine, Ayşe Erkmen, Berlin 1994 (URL-11,2022)

Hükmeden/hükmedilen kalıcılık ve sanat ilişkisi; toplumun zafer ve başarılarını gelecek bilinçlere aktarmak amacıyla hükmetme ve güç olgularının yansıdığı mimari, heykel, anıt gibi üç boyutlu sanat üretimlerde görülmektedir. Roma hükümdarlarının dikili taşlarında anlattıkları zafer hikayeleri, yine savaşlardaki zaferleri temsil eden zafer takları, Çin Seddi gibi tarihi bilgiler aktaran kale surları, krallar veya üst düzey sınıflar için inşa edilen anıt mezarlar, hükümdarların ihtişamını yansıtan saraylar (Yılmaz, 2006), bir gücün temsili olmaktadır. Dolayısıyla hükmeden/hükmedilen kalıcılık kapsamında farklı mimari türleri ve heykel örnekleri karşımıza çıkmaktadır (Şekil 12). Bu sanat örneklerinin dağ, tepe gibi doğal oluşumlarda konumlanmaları dikkat çekicidir.

Dağlar, doğadaki konumlanışı ve sunmuş olduğu birtakım olanaklar sayesinde kalıcılığı en iyi ifade eden oluşumlardandır. Bu mekanlardaki sanatsal yapılanmalar, kalıcılığı yansıtan ve daha da pekiştirilmesini sağlayan değerler olarak görülebilir (Çevik, Yavuz, 2022). Adıyaman-Nemrut Dağındaki anıt mezar ve heykeller, Trabzon- Karadağ'daki Sümela Manastırı, Kapadokya'daki kayalara oyulmuş Karanlık Kilise ülkemizdeki kalıcı örneklerden yalnızca birkaçıdır. Bunun yanında Çin-Maiji Dağı'ndaki budist heykelleri, Kolombiya'da Guatape, Peru'da Machu Picchu farklı ülkelerin inanç ve yaşamını sergileyen hükmeden/hükmedilen kalıcılığın sanatla ilişkisini gösteren örneklerdir. Örneklerle bakıldığında, genellikle kentsel mekanın dışında konumlandıkları veya 2000 yılı öncesinde üretilmiş oldukları görülmektedir. Farklı açılardan geçmişin bir parçası olmayı başaran bu örnekler, günümüzde de varlığını sürdürerek kendi hikayelerini toplumlara anlatmaya devam etmektedir. Ayrıca, belirtmek gerekirse, bu örneklerde Doğu Sanatı'nın izlerine daha sık rastlanılmaktadır.

Şekil 12. Maiji Dağı, Çin; Sümela Manastırı, Trabzon;
The Hill of the Buddha, Tadao Ando, Japonya 2015
(URL-12, 2022)

Kaybolan kalıcılık ve sanat ilişkisi; görme ve kaybolma, gerçek ve yanılsama kavramları kapsamında bir çeşit oyun yaratımıdır. Sanat-oyun üzerine önemli kuramsal yaklaşıma sahip Schiller'e göre, oyun dürtüsü sanatta ortaya çıkmaktadır (aktaran Baran, 2006). Günümüzde sanatın ilişki ve oluşumlar çerçevesinde kurgulanması, katılımcının oyunun içine davet edilmesi ve katılımcıya farklı deneyimler yaşatılması bu dürtünün sanata bir yansımasıdır. Gadamer'e göre, modern sanatın temel niteliklerinden biri, izleyicilerin eserle arasındaki mesafeyi ortadan kaldırma isteğidir (aktaran Baran, 2006). Dolayısıyla kaybolan kalıcılık ve sanat ilişkisinin söz konusu olduğu sanatsal üretimlerde, izleyici, sanat nesnesine yalnızca bakıyor gibi görünse de bir oyuna dahil olarak pasif bir izleyiciden daha fazlası haline gelen veya fiziksel olarak asla tekrarlanmayacak izleyici ve sanat nesnesinin temas etmesini gerektiren oyunlara dahil olabilmektedir.

Kaybolan kalıcılık ve sanat ilişkisinde genel olarak sanatçı, sanat nesnesi, izleyici, sanat mekanı, zaman ve hareket unsurları arasında birtakım yer değiştirmeler söz konusu olmaktadır

(Yavuz, Çevik, 2021). Les Deux Plateaux’de sütunların ne olduğu izleyicinin katılımına bırakılırken, Ronald Bladen’in dev eğimli heykelinin eğlence mekanına dönüşmesi ve Foundation Cartier’de izleyicinin yanlısına içerisine sokularak mekan sorgulamalarına neden olması kaybolmalara örnek olmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Les Deux Plateaux, Daniel Buren, Paris 1986; The Wedge, Ronald Bladen, Arnhem 1971; Foundation Cartier, Jean Nouvel, Paris 1994 (URL-13, 2022)

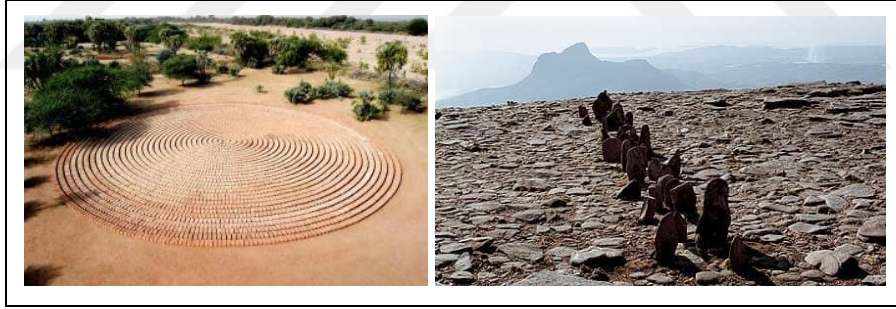
Kurmaca kalıcılık ve sanat ilişkisi; sanat nesnesinin biçim, ölçü-oran, renk-doku-malzemeyle mevcutta var olan durumun yeniden kurgulanarak daha ilginç, farklı ve etkili kılınmasıdır. Sanatçı bu unsurlarla oyunlaştırmaya başvurarak, izleyicisinin dikkatini çekmeye çalışır. Kentsel oyunlaştırma, kent-kullanıcı-sanat arasındaki etkileşim ve iletişimi beraberinde getirdiği için kentsel etkileşimin bir parçası olmaktadır (Çildir, 2020). Bu ilişki, kentsel mekan içerisinde etkileşimi arttıran bir unsur olarak değerlendirilebilir. Binanın cephesine yerleştirilmiş şişirilmiş bir yapı, kent içerisinde birden karşımıza çıkabilen dikkat çekici tasarımlar, beden hareketlerini deneyimleyen sanatçı, oyunlaştırmayla oluşturulan etkinin bir parçası olmaktadır (Şekil 14).

Şekil 14. Oase No. 7, Haus Rucker Co, Kassel 1972; Hundertwasser House, Vienna 1985; Kuşatma, Valie Export, 1976 (URL-14,2022)

Kopya kalıcılık ve sanat ilişkisi; temelde kopyalama, tekrar etme, çoğaltma eylemleriyle ilgilidir. Bu eylemlerin sanattaki yansımaları kitsch gibi algılanabildiği gibi orjinaline işaret etmeleri bakımından kalıcılığın da bir parçası olabilmektedir (Güleç, 2018; Aslan, 2019; Şarkdemir, 2019; Bozoğlu, Çekil Kontrat, 2022). Çalışma kapsamında sanatçını, benimsemiş olduğu bir konuyu, formu, malzemeyi ya da rengi farklı üretimlerinde tekrarlayarak o şeye imza karakteri kazanması üzerinde durulmuştur. İzleyici, sanat nesnesi ve sanatçı arasında bir özdeşlik kurarak imzanın hangi sanatçıya ait olduğunu anımsamaktadır (Erzen, 2011). Bu açıdan bakıldığında, imzalar, sanatçıların kopya üzerinden inşa ettiği bir biriciklik, özgünlük değeri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Richard Long'un mekanlarda bıraktığı uzun çizgisel izleri (Şekil 15), Hundertwasser'in, alışılmışın dışındaki mimaride kullandığı sanatsal formları, Jenny Holzer'in yansıtılmış cümleleri veya Antony Gormley'in insan figürlü heykelleri gibi birçok sanatçının imza niteliği taşıyan sanatsal konsept ve içerikleri kullanması, kopya kalıcılık ve sanat ilişkisini göstermektedir.

Şekil 15. Richard Long'un sanat üretimlerinde iz konsepti ve taş malzeme kullanımı (URL-15, 2022)

Kolektif kalıcılık ve sanat ilişkisi; bir eylemle toplum belleğin yansıtılması ya da yaratılması olgusudur. Feminist hareketler, LGBT hareketleri, çevreci - iklim hareketleri ve hükümet karşıtı toplumsal hareketlerle birlikte kolektif üretimler, işbirlikleri, etkileşim ve iletişim ağlarının kurulması gibi sanatın dahil olduğu farklı uygulamalar söz konusudur. Tüm bu protest tavır barındıran eylemlerin yanında kent kimliğini ve kentsel belleği taşıyan tarihi dokunun yeniden kullanılması, tarihi yapılardaki yeni eklemeler de kolektif kalıcılığın bir parçası olarak sanata dahil olmaktadır. Nicolas Bourriaud'a (2005) göre çoktan sosyalleşmiş

ya da tarihselleşmiş formların yeniden işlenmesi, kolektif kimliklerin keşfedilmesini sağlamaktadır.

Bu kapsamda, tarihi pekçok olaya ev sahipliği yapmış Reichstag yapısında, çağdaş eklemeler gibi mevcut durumun değiştirip dönüştürülmesi hem kurmaca formun açığa çıkmasına hem de geçmişin izlerinin tekrar gündeme getirerek kolektif belleği vurgulamaktadır. Aynı zamanda Andrew Rogers'un Time and Space üretimindeki gibi doğal oluşumlarla öne çıkan mekanlarda Nazca şekillerinden etkilenerek üretimlerini gerçekleştirmesi veya bu üretime yerel halkı dahil ederek kolektif belleği canlandırması da kolektif eylemlerin sanattaki çeşitliliğini göstermektedir (Şekil 16).

Şekil 16. Reichstag Kubbesi, Foster and Partners, Berlin, 1884/1999;
Andrew Rogers, Time and Space, Kapadokya, 2012
(URL-16,2022; Sonay Çevik Arşivi)

Kentsel mekanda sanat ve kalıcılık formları arasındaki ilişki kapsamında ele alınmış ve farklı sanat örnekleriyle birlikte ifade edilmeye çalışılmıştır. Çeşitli sanatsal dinamiklerin söz konusu olduğu ve örneklerle göre bu durumun kolayca değişebileceği açıklanmıştır.

3.2.2. Kalıcılık Değerleriyle İlişkiler

Kentsel mekanda sanat farklı kalıcılık değerleriyle, simgesellik-imgesellik, kutsallık-yücelik, popülerlik, kültür ögesi olma, güç-iktidar, dayanıklılık, geçicilik unsurlarıyla öne çıkabilmektedir:

Simgesellik – imgesellik, sanatta çoğul anlamın üretilmesine neden olan unsurdur. İki şeyin birbirine olan benzerliği ya da çağrışımları üzerinden açığa çıkan anlamlar, sanatın sabit bir şey olarak anlaşılmasına son veren şey olarak görülebilir. Simgelerle görünen şeyin

ötesine geçilerek yeni bir sentez ürün ortaya çıkarılmaktadır (Özkul, 2020). Her yeri ekran ve imgeyle doldurduğumuz günümüz yaşamında, toplum bunlara kayıtsız kalabilmektedir ancak izleyicinin kendi anlamını üretebilmesi ve sanat nesnesine dahil olması bakımından etkili bir unsur olmaktadır.

Kutsallık – yücelik, birey ve öteki arasındaki ilişkide birinin daha çok vurgulanması, ön plana çıkartılması ve yüceltilmesidir. Sanatta ise bu durum, müze ve galeri gibi sanat mekanlarında anlaşılır kılınmaktadır. Bu mekanlarda sanat nesnesi ve izleyici arasında korunması gereken mesafe ve kurallar, sanatı yücelten bir konum kazandırmıştır (Tanyel Başar, 2021). Ancak birey ve öteki gibi bir ayrım kentsel mekanda yerini bireyler arası ilişkilere bıraktığı için günümüz sanat uygulamalarında kutsal ve yücelik anlayışı gücünü yitirmiştir. “Sanatı ve kültürü kutsal ve yüksek mevkiinden indirerek gündelik yaşama ve herkese mal etme iddiaları aslında avangard sanatın 20. yüzyıl başından beri sürdürdüğü bir tutumdur.” (Erzen, 2011, s.166). Bu yaklaşımlar sonucunda herkesin sanatçı, her şeyin sanat olabilme olgusuna eriştiği geçişlilik-geçicilik dönemine bakıldığında zaten ötekine yer verilmediği görülebilmektedir (Yavuz, Çevik, 2021).

Popülerlik, dönemimizde kutsalın yerini alan bir güç olarak tanımlanabilir. Sanatçının kendi tarzını, imzasını yaratarak özgünlüğünü, bireyselliğini vurgulaması ve kitleler tarafından tanınır olması tüketim toplumu içerisinde yüceltilen bir unsur olmuştur (Topçu, 2000; Aydemir, 2020; Deliktaş, 2022). Yaratılan etkiyle bir anda geniş kitlelere yayılarak toplumun gündemine yerleşen, sonrasında hemen unutulana, gündemden düşen ancak ara ara farklı dönemlerde yeniden gün yüzüne çıkarak kendini gösterebilen bir değerdir.

Kültür ögesi, toplumun belleğini canlandıran bir unsurdur. Tarihsel sürekliliğin sağlanması amacıyla kullanılan bu ögeler, sanat nesnelerinde yeniden üretilerek kalıcılığı pekiştirmektedir. Sanatçıların tarihsellik barındıran bu ögeleri, bilinçli bir şekilde yaratım sürecine dahil ederek kullanması, tarihsel sürekliliği ve bu sürekliliğin değişim geçirebileceğinin farkında olduğunu gösterebilmektedir (Özer, 2018; Soğukkuyu, 2019; Büyükmihçi, vd., 2019; Kaçar, Semerci, 2022). Bu doğrultuda, ögeler, sanatçılar tarafından tamamen reddedilebilir, bazıları belirli ölçülerde benimsenebilir, bazılarına ise karşıt cevaplar üretilir.

Güç – iktidarın gözetiminde sanat, toplumsal belleğin oluşmasında önemli roller üstlenmiştir. Sanat, “kişileri, toplumları yüreklendirmeye, çoşturmaya, yüceltmeye çalışmak; geride kalmış başarıları bilinçlere yerleştirmek” amaçlarını taşımaktadır (Özer, 2018 s.26). Bu doğrultuda güç ve iktidarla iş birliği yapan ve olayları destekleyen sanatçı, aynı zamanda

protest tavrı içerisinde güç ve iktidarın karşısında da yer alabilmektedir. Mimari-heykel gibi imgesellikle korunmaya çalışılan ideolojilere, sabit ve kalıplaşmış söylemlere karşı, yıkıcı ve etkili sanatsal üretimler söz konusu olabilmektedir (Gezer, 2017).

Dayanıklılık, daha çok sanatın malzemesi kapsamında değerlendirilmektedir. Sanat malzemesinin geçirdiği değişimler ve akla gelebilecek her türlü malzemenin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte dayanıklılığın beraberinde getirdiği kalıcılık anlayışı da şekillenmiştir. Sanat nesnesi fiziksel varlığından bağımsızlaştırılmış, dolayısıyla nesnesinden arındırılmış sanat izleyicinin aklına hitap edecek bir özellik kazanmıştır (Baranseli, 2017). Sanat nesnesi, artık dayanıklı yanıyla değil, geçiciliğini vurgulayan malzemelerle kalıcı olmayı hedeflemektedir.

Geçicilik, temelde bir eylem, oluşum, eriyip buharlaşma, değişim, apoptoz kavramlarıyla birlikte tanımlanabilir. Genel olarak zamansallıkla ilişkilenen geçicilik, sanatta zamansallığın yanı sıra sanatın diğer dinamikleriyle de doğrudan ilişkilidir (Sullam, 2005; Ünal, 2019; Baudrillard, 2010). Bunlarda ortak olan şimdiye odaklanan ve şeylerin şimdide sahip olduğu özelliklerle açığa çıkması ya da vurgulanmasıdır. Arazi sanatında doğal malzemelerin, performans sanatında beden kullanılması şimdide gerçekleşen ve değişim-dönüşüme bağlı olan geçicilik olgusunun görüldüğü bazı sanatsal yaklaşımlardır.

3.3. Kentsel Mekanda Sanat ve Kalıcılıkla İlgili Kaliteler

Sanat pratiklerinin çeşitliliğini oluşturan birtakım bileşenler, ögeler ve kaliteler söz konusudur. Bunlar, tek tek kalıcı etkilere sahip olamasa da biraraya gelerek kalıcılığın oluşmasında etkili olabilmektedir. Bu noktada, Aristoteles'in kategoriler kuramından yararlanılarak sanat bileşenleri, ögeler ve kaliteler açığa çıkartılmaya çalışılmıştır.

Felsefede töz, varlık, öz, değişen şeylerin özünde değişmeden kalan, kalıcı olan şeklinde tanımlanmaktadır (Veysal, 2003). Aristoteles terminolojisinde töz, özne olarak kabul edilir ve bu özneler daima yüklemle birlikte karşılık bulur. Örneğin, "İnsan, ölümlüdür." önermesi incelendiğinde, ölümlü derken bahsi geçen şeyin ne olduğu, yalnızca nitelenen özneyle birlikte anlaşılır kılınmaktadır (URL-17, 2021). Ölümlülüğün kendi başına somut bir karşılığı yokken yalnızca öznesiyle fiziksel bir karşılık elde edebilmektedir. Burada, bir özne ve bu özneyi nitelendiren şeylerin varlığından bahsedilmektedir. Bu noktada, Aristoteles'in kategoriler kuramına başvurulurken, fiziksel olanın (öznenin, tözün) var olma modlarının açıklanması gerekmektedir. Bu kategoriler: töz, nicelik, nitelik, görelilik, mekan, zaman, etkinlik,

edilginlik, pozisyon (durum) ve sahiplik olmak üzere sınıflanmaktadır (URL-17, 2021). Detaylandırılırsa, insan, at: töz (özne, varlık); iki, üç: nicelik; ak, turuncu: nitelik; iki katı, yarım, daha büyük: görelilik, İstanbul’da, çarşıda: uzam; dün, geçen yıl: zaman; yürümüş, oturuyor: durum; ayakkabılı, silahlı: sahiplik; kesmek, çizmek: etkinlik; sevmek, yakılmak: edilginlik olarak belirtilebilir (Karaman, 2013; Altunya, Yeşil, 2016). Bir özneye, töze dair söylenebilecek her şey bu kategorilerde yer almaktadır. Aristoteles’in kategoriler kuramı, bizi nitelikleri taşıyan bir kalıcılık anlayışına ve yukarıda bahsi geçen niteliklere-var olma modlarına bağlı katmanlı bir kalıcılık yaklaşımına ulaştırmaktadır. Bir şeyin kalıcılığından bahsedebilmek için, nicelik, nitelik, görelilik, mekan, zaman, etkinlik, edilginlik, pozisyon(durum) ve sahiplik unsurları çalışılmalıdır. Sanat ve kalıcılık kapsamında nicelik, nitelik, görelilik, mekan, zaman, etkinlik, edilginlik, pozisyon(durum) ve sahiplik unsurları sanat bağlamına uyarlanarak çalışılmıştır (Şekil 17):

Sahiplik (benimsenen araç, içerik...)	SANATÇI (ÜRETİCİ)	HAREKET
Etkinlik (eylem, hareket, dokunma, yürüme...)	İZLEYİCİ	
Edilginlik (izleme, uzanma, oturma...)		
Görelilik (canlılık-hareketlilik izlenimi...)	SANAT NESNESİ	
Pozisyon / Durum (içerik, bağlam...)		
Nicelik (ölçü-oran)		
Nitelik (renk, malzeme, doku, aydınlatma, teknoloji, yeşil, su...)		
Mekan (park,meydan, avlu, sokak, ara mekan, ara yüzey, duvar...)	SANAT MEKANI	
Zaman	ZAMAN	

Şekil 17. Sanat ve Kalıcılıkla İlgili Bileşenler

Buradan hareketle, görelilik haricinde tüm bu unsurlar çalışmanın devamında kalıcılık formlarıyla ele alınarak incelenmiştir. Ancak belirlenen araştırma kapsamı doğrultusunda

hükmeden/hükmedilen kalıcılık formu, 2000 yılı öncesinde yoğunlaştığı için çalışma dışında bırakılmıştır.

3.3.1. Kentsel Mekanda Sanatın ve Kalıcılığın Oluşumunda Tanımlayan Bileşenler, Ögeler, Kaliteler

Sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, sanat mekanı, zaman ve hareket bileşenleri kalıcılığın oluşumunda etkin roller üstlenmektedir. Sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, sanat mekanı, bileşenleri kentsel mekanda kendini gösterirken zaman ve hareket birlikteliğiyle farklı etkileşimlerle ortaya çıkmaktadır (Çevik, 2021). Bu bileşenleri oluşturan ögeler, katılım şekline bağlı olarak beraberinde farklı sunumlar getirerek kentsel mekana dahil olur. Kaliteler ise, bağlam, ölçü-oran, renk-doku-malzeme, teknoloji, ışık, yeşil ve su kullanımı olarak değerlendirilmiştir. Kentsel mekanda sergilenen sanatta kalıcılığın oluşmasında etkili olan bileşenler, ögeler çalışmanın bu bölümünde açıklanmıştır.

Sanatçı figürünün ne zaman ortaya çıktığı veya kim olduğu tartışmalarının günümüze kadar devam etmesine bakılmaksızın sanatçı, özünde yaratım sürecini başlatan kişi olarak tanımlanabilir. Bu süreçte, sanatçı, kendini ifade ettiği bireysel bir mesaj iletebildiği gibi, devlete ya da özel kurum ve kuruluşlara ait mesajlar için de aracı bir rol üstlenebilmektedir (Çevik, 2021).

İzleyici, sanat nesnesini seyrederak düşüncelere dalan ve bir anlam bulan kişi tanımlamasının ötesine geçerek sanat nesnesiyle doğrudan etkileşim kuran kişidir. İzleyici, pasif bir şekilde sanat nesnesine dışardan bakabildiği gibi aktif bir müdahale olmadan tamamlanamayan sanat nesnelerine çeşitli eylemlerle dahil olduğu görülmektedir (Çeber, 2017; Çevik, 2021).

Sanat Mekanı, sanatçılar için farklı amaçlarla kullanılmaya başlamıştır. Arazi sanatı kapsamında doğayı; performans sanatı kapsamında bedeni; enstalasyon, graffiti, mural art kapsamında mimari ve heykeli sanat mekanı olarak kullanmışlardır. Kentsel mekan kapsamında ise, park, meydan, avlu, sokak, kıyılar ve sınırlar, ara mekanlar ve mekanı tanımlayan duvar, zemin, tavan, ara yüzeyler sanatın mekanlarını oluşturmaktadır (Çevik, 2021).

Sanat Nesnesi, günümüzde sürekli oluşum ve değişim içerisindedir. Temelde sanatçıya, izleyiciye, sanat mekanına, zaman ve harekete bağlı olarak üretildiğinden sanat nesnesi, kişiden kişiye değişen, göreceli bir algının ürünü olmaktadır. Sanatçı, özellikle sanat nesnenin

biçimine yönelik bağlam, ölçü-oran, renk, malzeme, doku, ışık, yeşil ve su unsurlarını kullanarak sanat nesnesini görelî yanını açığa çıkartmakta ve sanat nesnesinin belirsiz anlamlara işaret ederek izleyiciye farklı etkileşimler sunmasına neden olmaktadır (Eco, 2019; Çevik, 2021).

Zaman, yaşamın bir parçası olarak hem uçup giden, geçici hem de ölçülebilen, yakalanmaya çalışılan bir şeydir (Lefebvre, 2018). Bugün sanattaki oluşumlar- kurulan ilişkiler, zamansal sunumun ön plana çıktığı veya zamanın hakim olduğu üretimin bir parçası olmaktadır. Kentsel mekanda sanatsal pratikler, gün içerisinde bir anda karşımıza çıkabildiği gibi günlere, haftalara, aylara, yıllara uzanan süreçler içerisinde sergilenebilir veya zamansız/süresiz olarak mekanda kalmaya devam eder. Ayrıca, bu üretimler farklı yer ve zamanlarda tekrar kullanılabilir. Sanatçının zamanı kullanması ve kurgulaması, geçici olanı görünür kılmaktadır (Erdinç, 2014).

Hareket, sanatın diğer dinamikleriyle doğrudan ilişki içerisinde (Arnheim, 2009). Performans sanatında beden hareketi, video projeksiyonda görüntülerin hareketi gibi yüzeyde veya sanat nesnesinin kütesindeki hareket dışında, farklı hareketlerle de karşılaşılmaktadır. Bunlar özellikle hareketin, sanat nesnesi ve zaman birlikteliğinden doğmaktadır.

Kentsel mekânda kurgulanmış bir zamansallıkla açığa çıkan sanatsal üretimler, hareket halinde farklı algılanan anamorfik düzenlemeler; yaklaşıldığında açığa çıkan farklı görüntüler ve sesler; çevresinde hareket edildiğinde, içine girildiğinde veya dokunulduğunda farklı deneyimlerle sunulmaktadır. Kentsel mekânda kısmen gizlenen bu sanat nesneleri, keşfetme arzusunu tetiklemekte ve böylece hareket-zaman dinamiklerini adeta kentin ihtiyacı olan gizem-keşif olguları olarak kullanmaktadır (Kalın, vd., 2016). Tüm bu mekandaki zaman ve hareket birlikteliği, ilişkili algılama, seri algılama, devimli algılama, dizimsel algılama gibi literatürde karşılık bulmaktadır.

Bileşenler yanında destek kaliteler olan; bağlam, form (ölçü-oran), renk, malzeme, doku, ışık, doğa kullanımları gibi kaliteler olarak kentin fiziki yapısını şekillendirerek (Altıntaş, Eliri, 2012; Çevik, 2021) kentsel bağlamda sergilenen sanatın anlam kazanmasında da belirleyici kaliteler olabilmektedir. Renk-malzeme-doku; ışık ve zamansallık birlikteliğinden doğan etki boyutlarına bakıldığında kentsel mekanda sanata kazandırdığı anlamlar çeşitlenmekte, algılayan değerlendirmesinde de kalıcılık etkisi değişebilmektedir.

Bağlam, sanat nesnesinin mekanla birlikteliğinden doğan anlamdır. Sanatçının mekan kurgusu sanat nesnesini de önemli ölçüde etkileyerek mekanın, biçimsel, mimari, sosyolojik ve politik açıdan anlamlarını nesneye aktarmaktadır (Morkoç, 2013; Atalar, 2006; Toluyağ, 2020). Dolayısıyla sanat nesnesinin tarihi öğelerle tanımlı bir çevrede, yapılı veya doğal bir çevrede konumlanması, sanat nesnesinin iletmek istediği mesajı değiştirebilmektedir.

Ölçü-Oran, bir sanat nesnesinin sahip olduğu formda önemli bir rol oynadığı belirtilebilir. Form, tek başına nesneleri temsil etmek üzere veya bir mekanın, bir düzlemin sınırları olarak ölçü- oranı kullanır (Kandinsky, 2001). Gotiğin göğe yükselen yapılarına veya Rönesans'ın insan boyutlarına uyan yapılarına bakıldığında, ölçü-oran farklı dönemlere ait yaklaşımlarda farklılık gösterebilmekte ve mekan algısını etkileyebilmektedir.

Renk-Malzeme-Doku, formla etkileşimleri sonucu adeta bir dil olarak karşılık bulmaktadır (Kandinsky, 2001; Uğrul, 2022). Sanatçı kullandığı renk, malzeme ve dokuyla anlamlar oluşturabilmektedir. Aktarılmak istenen mesaj, bu kaliteler üzerinden önce görsel olana, sonrasında ise kavramsal olana doğru yönlendirilerek bir diyalog başlatmaktadır.

Teknoloji – ışık, günümüzde sanat pratikleri ve izleyici arasındaki etkileşimi arttırmak, interaktif bir üretim gerçekleştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Sanatçı, yenilikçi bir anlatım dilinin yakalanması amacıyla lazer, led, ışık, ses, projeksiyon gibi teknolojilerden yararlanmaktadır (Çevik, 2009). Giderek gelişen bu alan, sanatın dinamiklerini de şekillendirmektedir.

Yeşil, su gibi doğal etmenler, sanatta bir araç olarak kullanılmanın yanında birer sanat mekânı olarak da kullanılabilir hale gelmiştir. Örneğin arazi sanatı için yeşil ve su, hem bir malzeme hem de sanat üretimi için mekân görevi görmektedir. Bu doğal unsurların kentsel mekân içerisinde yüz ölçümleri giderek azaldığı düşünüldüğünde ise, yeşil ve su destek kaliteler olarak kentsel mekân içerisinde izleyicinin dikkatini çekebilmektedir.

Kentsel mekanda sanat ve kalıcılıkla kurulan ilişkiye odaklanılarak, kalıcılığın oluşmasında etkili-destek kaliteler ele alınmıştır.

3.4. Bölüm Değerlendirmesi

Tarihsel süreç içerisinde incelenen kentsel mekanda sanatın giderek farklılaştığı ve kalıcılıkla kurulan ilişkinin de değişim geçirdiği gösterilmiştir. Özellikle 20. Yüzyıl sonrasında sanat dinamiklerinin kullanım alanların genişlemesi ve geçişlilik kazanması geçicilik kavramını öne çıkarmıştır. İlk olarak, kalıcılıkla zıt şeyler olarak algılansa da

kentsel mekanda sanatın gerek kalıcılık formları gerekse de kalıcılık değerleriyle kurmuş olduğu ilişkideki değişim ve dönüşümlerin açıklanmasıyla kalıcılığın, şu an yaşadığımız döneme bağlı olarak geçicilik olgusuyla arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleştiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde, kalıcılık algısını ortaya koyabilmek adına tezin odağını oluşturacak kalıcılıkla kurulan ilişkiler ve sanatta kalıcılığın oluşmasında etkili-destek kaliteler irdelenmiş ve kentsel mekanda sanat ve kalıcılığın geçirdiği değişim tartışılmaya çalışılmıştır.

4. YAPILAN ÇALIŞMALAR 3: KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIĞIN GERÇEKLEŞMESİNDE ÖNE ÇIKAN YAKLAŞIMLAR

Sanat, tarihsel süreç içerisinde farklı yaklaşımlarla değerlendirilmiştir. Bu süreçte sanatın ne olduğu, izleyicinin-toplumun sanatı nasıl algıladıkları gibi soruların getirdiği konular/çalışmalar sürekli yorumlanarak farklılaşan anlatımlarla karşımıza çıkmıştır. Bunlar temelde sanatçı, sanat nesnesi, izleyici (alımlayıcı) ve toplum merkezli olmak üzere değerlendirilse de günümüzde sanatın teknolojiyle kurduğu ilişkinin hızla gelişmesine bağlı olarak sanata teknoloji merkezli yaklaşımları da ele almak gerekli olmaktadır.

4.1. Sanatçı Merkezli

Sanatçıya odaklanan bu yaklaşımda, sanat nesnesi üretimi yapan kişinin yaşam tarzı, karakteri, psikolojisi ve yaratıcılığı merkeze alınarak sanatçı ve sanatı arasındaki ilişki incelenir. Heidegger'e göre, sanatçı, "kendi eserinin kaynağıdır" (Aktaran Arga, 2020 s.251). Sanatçı, ürettiği sanat nesnesiyle daima karşılıklı ilişki içerisinde yer almaktadır. İletilmek istenen mesaj ne olursa olsun sanat nesnesi adeta sanatçının düşüncelerinin ve yaratıcılığının bir yansıması olarak görülmüştür. Torrance'a göre yaratıcılık, sorun ve zorluklara duyarlı olma, bunlara çözümler getirme, farklı fikirler sunarak deneme yanılma yoluyla sonuçlar elde etme durumudur (Kaygın, Çetinkaya, 2015; Çevik, 2021). Bulunduğu döneme, yaşam tarzlarına kayıtsız kalamayan sanatçı, birtakım olaylara veya sorunlara kendi değer ve yargıları doğrultusunda cevaplar vererek yaratım sürecini başlatır ve iç dünyasının dışavurumu olan sanat nesnesiyle sanatın merkezine yerleşir.

Sanatçının ortaya çıkışına dair kesin bir noktası bulunmamakla birlikte sanatçıya yapılan vurgunun artmasında 18. yüzyılda Romantizm akımı ve Eugene Veron'un anlatımcı kuramı savunması; 19. yüzyılda Frued'un psikanalist eleştiri kuramı ve yaratıcılık süreci; 20. yüzyılda dışavurumcu yaklaşımlar ve öncü sanatçılar; Charles Mouron'un ruhsal eleştiri yönteminin etkisi söz konusu olduğu görülür (Ötgün, 2009). Tüm bunlar sanatçının ön plana çıkmasını sağlarken sanatçının, ifade aracı olarak seçtiği beden içerikli yaklaşımları ve kişisel hikayesini içeren otobiyografik yaklaşımları da vurgulamaktadır. Ancak sanatçının birey oluşu kadar toplumun bir parçası olduğu da unutulmamalıdır. David Harvey (2010), sanatçının yaşadığı döneme kayıtsız kalamayacağını dönemin var olan olgularına meydan okuyarak, denetleyerek

ya da bunlarla yaşamayı kabul ederek yani bir şekilde tepkilerine karar verebileceğini belirtmektedir. Dada sanatçılarının, dünya savaşı saçmalığını protest bir tavır içerisinde absürd diyebileceğimiz sanat eylemleriyle gözler önüne sermesi ya da Andy Warhol'un seri üretilmiş ve popüler olan gündelik yaşama ait nesneleri ele alarak sanatsal değer kazandırmasında olduğu gibi, sanatçının dönemin bakış açılarına kayıtsız kalamamaktadır.

Duchamp ve Warhol'un sanatsal yaklaşımlarından bugüne sanatçının sanat tarihindeki rolü tartışılmaktadır. Kimin sanatçı ve neyin sanat olduğu, bir üretimin sanat olabilmesi için ölçütler olup olmadığı sorularının doğmasına neden olmuştur (Erzen, 2009). Her şeyin sanat ve herkesin sanatçı olma olgusu, günümüze hakim olan anlayıştır. Sanatçı-izleyici-sanat nesnesi arasındaki ilişki sınırlarının netliğini yitirerek her unsurun birbirleriyle yer değiştirebildiği bir sanat ortamı yaratılmıştır (Yavuz, Çevik, 2022). Sanatçı-izleyici-sanat nesnesi arasındaki ilişki sınırlarının bulanıklaşması ya da izleyicinin sanatçı rolünü üstlenmeye başlaması durumu, sanatçının geri çekilmesiyle de açıklanabilmektedir. Bu anlayış, Gerald Cipriani, Nishida Kitaro, Maurice Merleau-Ponty, Gabriel Marcel, Paul Ricoeur gibi önemli düşünürler, ben'in geri çekilerek ötekine söz hakkı verdiği, özne-nesne ayrımının ortadan kalktığı ve dolayısıyla eşit bir ilişkinin ortaya çıktığı düşünceleriyle ifade edilebilir (Erzen, 2011). Bunlardan özellikle Paul Ricoeur'un ben'in geri çekilmesini ötekinin söylediğini dinleme olarak yorumlaması dikkat çekmektedir. Günümüz sanatçısının geri çekilerek dönemin hızla gelişen geçici yapısına cevap verirken izleyiciyi pasif konumundan çıkartarak farklı modeller önermektedir. Bunlar; algısal, bedensel, deneysel, eleştirel, katılımcı modellerdir (Bourriaud, 2005). Sanatçı modellerle, bireyselliğini vurgulamak yerine hareketli dünyayı durdurarak anlık, gelip geçici olanda kalıcı olanı yakalamaya çalışmaktadır. Hatta performans sanatında olduğu gibi sanatçının bedenini kullanması, sanatçının anda kalarak mesajlarını iletmesine neden olmuştur (Belting, 2020). Tüm zamanlar yerine anda kalmayı tercih eden sanatçı, “sonsuz olanı ansızın yaratılacak bir etkiyle göstermek, iletmeyi amaçladığı mesajı yerine ulaştırabilmek için şok taktiğine ve süreklilik beklentilerinin ihlaline” yaslanmaktadır (Harvey, 2010, s. 34). Dolayısıyla bu dönemde sanatçı, gelip geçici olan üzerinden gerek kullandığı aracı gerekse içeriğini kurgulayarak anda kalıcılıkla bağlantı kurmaya çalıştığı söylenebilir.

4.2. Sanat Nesnesi Merkezli

Sanat nesnesinin sahip olduğu biçim, ölçü-oran, renk, doku, malzeme ve bağlam gibi kaliteleri göz önüne alınarak sanat nesnelere bir dil olarak yaklaşılmasıdır (Ötgün, 2009). Bu kalitelerle birlikte tasarlanan sanat nesnesi, kentsel mekan içerisinde bir dil olarak izleyiciyle diyalog kurarak farklı etkileşimlerin oluşmasına neden olur.

Umberto Eco, Açık Yapıt adlı kitabıyla sanat nesnelerinde belirsiz ve açık bir dil kullanılarak sanatçının etki yaratmaya çalıştığını açıklamıştır. Sanat üretimleri, adeta tamamlanmamış bir şekilde izleyiciye/alımlayıcıya sunulurken sanat nesnesi ve izleyici arasında bir oyun, diyalektik bir ilişki başlatılır (Erzen, 2011; Eco, 2019). Buradaki tamamlanmamışlık, belirsizlik sanat nesnelerini farklı anlam ve yorumlara açık hale getirerek sanat nesnesinin yaratılmasında sanatçı kadar izleyicinin de rolüne dikkat çekilmiştir. Örneğin, Alisa Andrasek - Jose Sanchez'in Bloom adlı sanat üretimi, izleyicilerin küçük formları bir araya getirerek defalarca ve farklı şekillerde birleştirilebilen ve sergilendiği süreç içerisinde asla sonuçlanmayan açık bir yapıttır. Parçaların eklenip çıkartılması, yerlerinin değiştirilmesi katılımcıların sanat üretimine davet eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle, günümüzde sanat nesneleri oluşum, buluşma olarak ele alındığı görülmektedir. Bourriaud'e göre (2005), günümüzün sanat nesnelerini incelerken formlardan daha çok oluşumlardan bahsetmek gerekir ve sanat nesnesi karşılaşmalara zemin hazırlamaktadır. Sanat nesnelerinin kullandığı sanatsal form, karşılaşma biçimleri ve ilişkilerin keşfedilerek yeniden kurulması üzerinden şekillenmektedir. Sanat nesneleri yerine göre "soyut veya figüratif; kalıcı ya da geçici; coşturucu-hoşagidici-sevindirici-güldürücü veya hüznü verici-ağlatıcı-korkutucu-tiksindirici olabilmektedir"; önemli olan sanatçının bir düzeyde etki yaratabilmesidir (Özer,2018 s.32). Günümüz sanatına hakim olan geçicilik, sanatın uzun vadeli etkiler üretme noktasında yetersiz olduğu fikrini tetiklese de belirsizlik, açıklık gibi izleyicinin anlam ve hareket alanını genişleten bir unsur olmaktadır. Ayrıca bu geçicilik olgusuyla gerçekleştirilen üretimlerin, anıtsal nitelik taşıyan sanat üretimlerinden çok farklı olduğunu söylemek doğru olmamaktadır (Bourriaud, 2005). Çağdaş sanat nesnesi, hayatın kendisi olarak açığa çıkmakta ve her yerde anlam üretilmesini mümkün kılmaktadır.

Ayrıca çalışma kapsamında, açıklanan sanat nesnesi merkezli yaklaşımda diğer önemli noktalara da kısaca değinmek gerekirse sanat nesnesinde kullanılan dil, sanat nesnesinin kalıcılığının belirlenmesinde farklı kaliteleri sergileyen çözümlemelerle karşımıza

çıkabilmektedir. Bu durum hem konsepte hem de gerçekleştirme süreci ve alt amaçlara bağlı olarak; dayanıklılık, orjinallik, çarpıcılık-estetiklik, çağdaşlık-süreklilik-özgünlük, evrensellik vb. olarak çeşitlenebilmektedir (Çevik, 2021).

4.3. Algılayan Merkezli

Bu yaklaşım, sanatın anlamını sanatçının mı yüklediği ya da yapıtın biçim dilinin mi oluşturduğu sorgulamalarına karşılık izleyicinin gösterilerek sanatsal anlamın onu deneyimleyen kişinin algısı üzerinden şekillendiğinin kabul edilmesidir. 1960'lı yıllar sonunda sanatta giderek izleyici etkileşimine önem verilmesi kentsel mekanda sergilenen sanatla kurulan iletişimi doğrudan etkilemiştir. Katılımcılık, geçişlilik yaklaşımların yanında ilişkisel estetik gibi sanat ve izleyici ilişkisi üzerine geliştirilen kuramlar, günümüz sanatında izleyicinin sanatı algılamadaki önemini gösteren çalışmalardır (Ötgen, 2008; Çevik, 2021). Sanat nesnelerinin bir karşılaşma, oluşum veya etkinlik şeklinde kurgulanması, izleyicinin katılımcı yönünü açığa çıkartarak sanatın aurasını yaratmaktadır. “Sanatın aura'sı, yapıtın temsil ettiği arka-dünyada ya da formun kendisinde değil, yapıtın karşısında, sergilenmekle ürettiği geçici kolektif formun bağrında” yer almaktadır (Bourriaud, 2005, s. 98). Dolayısıyla doğrudan kitlelerle gerçekleştirilen etkileşimler söz konusu olmaktadır.

Günümüzde kentsel mekanlarda gördüğümüz mimari, enstalasyon, heykel, graffiti-mural, performans sanatı, video projeksiyon ve ara kesitteki üretimlerinde, izleyiciyi bir sanatçı gibi sanat sürecine dahil ederek izleyici tarafından yeniden üretilmesi söz konusu olan örnekler mevcuttur. Burada algılayan kişinin ne kadar etkin olduğu, bedensel-görsel-işitsel-dokunsal etkin hangi hareketlerle sanat nesnesiyle ilişki kurduğu, yeni bir deneyim elde edip edemediği bu sanatsal yaklaşım açısından önemlidir.

4.4. Toplum Merkezli

İnsan davranışları ve üretimleri dönemin koşullarından etkilenmektedir. Yani insana ve insanlar arasındaki ilişkilere ait hitaplar, tartışmalar, hikaye anlatımları, sembolleştirmeler, kıyafetler gibi insanın inanç, görüş ve kültürünü yansıtan biçimler yaşanan dönemin yapısına bağlı değişim göstermektedir. Sanat ise, değişen oluşumlar içinde toplumsal bir kimlik olgusu taşımaktadır. Tarihçi ve filozof Joseph Margolis'e göre,

sanat fiziksel olmanın ötesinde kimliği olan, kültürel nesneler olarak ortaya çıkıp beliren nesnelerdir (aktaran Erzen, 2005). Bu noktada sanatsal üretimlere toplum merkezli yaklaşıldığında vurgulanan farklı değerler söz konusudur. Platon'un ayna metaforu gibi sanatın toplumun bir yansıması olduğu; yapıtın üretildiği dönemin izlerini taşıdığı; ülkenin fiziksel, politik ve toplumsal koşullarına göre sanatın gerçekleştirildiği; sanatçının ekonomik koşulları ve sınıfsal çatışmaları temel aldığı şeklindeki farklı değerlendirmelere rastlanmaktadır (Ötgün, 2008).

Tüm bu anlam ve görüşlere sanat kapsamında daha geniş bir açıdan ele alınması durumunda ise, temelde evrensellik, kültür, kolektif bellek gibi kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Tarih boyunca sanatsal yaklaşımların değiştiğinden bahsedilen geçen bölümlerde, toplum ve kültürün değişen algılamaları da gözler önüne serilmiştir. Sanatın bu şekilde, bir inancı, korkuyu, iktidarı vb. temsil etmek üzere kullanılması sanatın toplumdaki rolünü göstermektedir. Sanat temelde kişiyi, giderek de toplumu duygusal ve tinsel yönden harekete geçiren bir olgudur (Özer, 2018, s. 32). Yani, etki altında kalan kişi bunu toplumla paylaşma dürtüsü taşımaktadır.

Bugün, toplumsal yaklaşımlarla sanata bakıldığında hayatın içerisinde kurulan farklı ilişkiler ve oluşumlarla sürekliliğin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bourriaud'a göre "çağımızın hayalinde uzlaşmalar, ilişkiler, ortak varolmalar vardır." (2005: 74). Dolayısıyla sanat bağlamında yarına bırakılan şey, şimdide inşa edilen ilişkilerin keşfedilerek tasarlanmaya devam edilmesidir.

4.5. Teknoloji Merkezli

Bilgisayar ve dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte sanatın tanımı, sanatçı, izleyici ve sanat nesnesi, sanat mekanı, zaman ve hareket boyutlarında farklı açılımlara ve sanat mı tasarım mı sorgulamalarının doğmasına neden olmuştur. Sanatın tüm unsurlarında meydana getirdiği değişimlerdeki çeşitliliğe bakıldığında teknoloji ve sanat ilişkisinin değerlendirilmesi zorlaşmaktadır.

Walter Benjamin 'Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağda Sanat Yapıtı' başlıklı yazısına göre (1995), teknolojik araçlarla sanat ve sanatsal imgeleri çoğaltılması sonucunda sanatta auranın yitirildiğini düşünmektedir. Çünkü gerçekleştirilen üretimlerde, görüntülerin durdurulması, geri sarılması, yeniden oynatılması gibi işlemler, sonsuz imgeleri giderek çoğaltmıştır. Benjamin'e göre eskiden tek bir şeye işaret eden ve görmesi, ulaşması

zor olan sanat ya da sanatsal imge, artık mekanik şekilde çoğaltılabildiği için herkes tarafından kolayca erişilebilir haldedir (aktaran Erzen, 2005). Ancak teknolojinin sanat için yalnızca bir kayıp olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır.

Teknoloji merkezli yaklaşım biçimlerine temelde teknolojinin araç olarak kullanılması ve teknolojinin kendisinin sanat olma durumuna bağlı olarak iki açıdan ele alınabilir. Matbaa, fotoğraf makinesi, kayıt cihazları, televizyon, telefon, bilgisayar, internet gb. iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle sanat, teknolojiyi araç olarak kullanmıştır. Sanatçılar bu araçları, kendi sınırlarını keşfetme, aşma amaçlarıyla kullanabilirken; aynı zamanda gelişen günümüz teknolojisi karşısında bir eleştiri ve tartışma aracı olarak da değerlendirmiştir. Stelarc'ın teknolojiyi kullanarak bedenindeki yetenekleri genişletmeye odaklanması; renkleri sese dönüştüren eyeborg denilen teknolojik aracın sanatçı Neil Harbisson'ın başına yerleştirilmesi sanatın teknolojiyi araç olarak kullandığı örneklerdir. Ayrıca, Bager Akbay'ın yapay zekayı kullanarak Deniz Yılmaz'ı üretmesi, robot mu sanatçı mı tartışmalarına farklı bir boyut kazandıran örneklerden biridir (URL-18, 2021).

Teknolojinin kendisinin sanat olma durumunda ise fiziksel ve sanalın farklı düzeylerle birbirine entegre edildiği Sanal Gerçeklik, Artırılmış Gerçeklik ve Karma Gerçeklik dünyalarıdır. Sanatçı, mekana ait farklı düşünce ve yorumlamalarıyla teknolojiyi kullanabildiği gibi izleyiciye deneyim mekanları sunabilmektedir. Örneğin, günümüzde sanat üretimleri birtakım telefon uygulamalarıyla desteklenerek farklı deneyimler sunabilmektedir.

4.6. Bölüm Değerlendirmesi

Tüm bu sanatsal yaklaşımlar, kişinin sanatı kendi içerisinde anlama-anlamlandırma-aktarma şekliyle ilgilidir. Birbirini tamamlayan bir bütünün parçaları olarak bu yaklaşımlar, yalnızca bir unsuru odağına alarak ön plana çıkarabilmekte ve ayrıca sözü edilen yaklaşımların birkaçının birlikte ele alındığı da görülebilmektedir. Dolayısıyla sanata farklı açılardan yaklaşılabilmesi, algılardaki çeşitliliğin ve algısal değişimin nasıl gerçekleşebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

5. YAPILAN ÇALIŞMALAR 4: KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIĞIN ANALİTİK BİR YAKLAŞIMLA İNCELENMESİ

5.1. Araştırma Amacı ve Araştırma Soruları, Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Araştırma Basamakları ve Araştırma Modeli

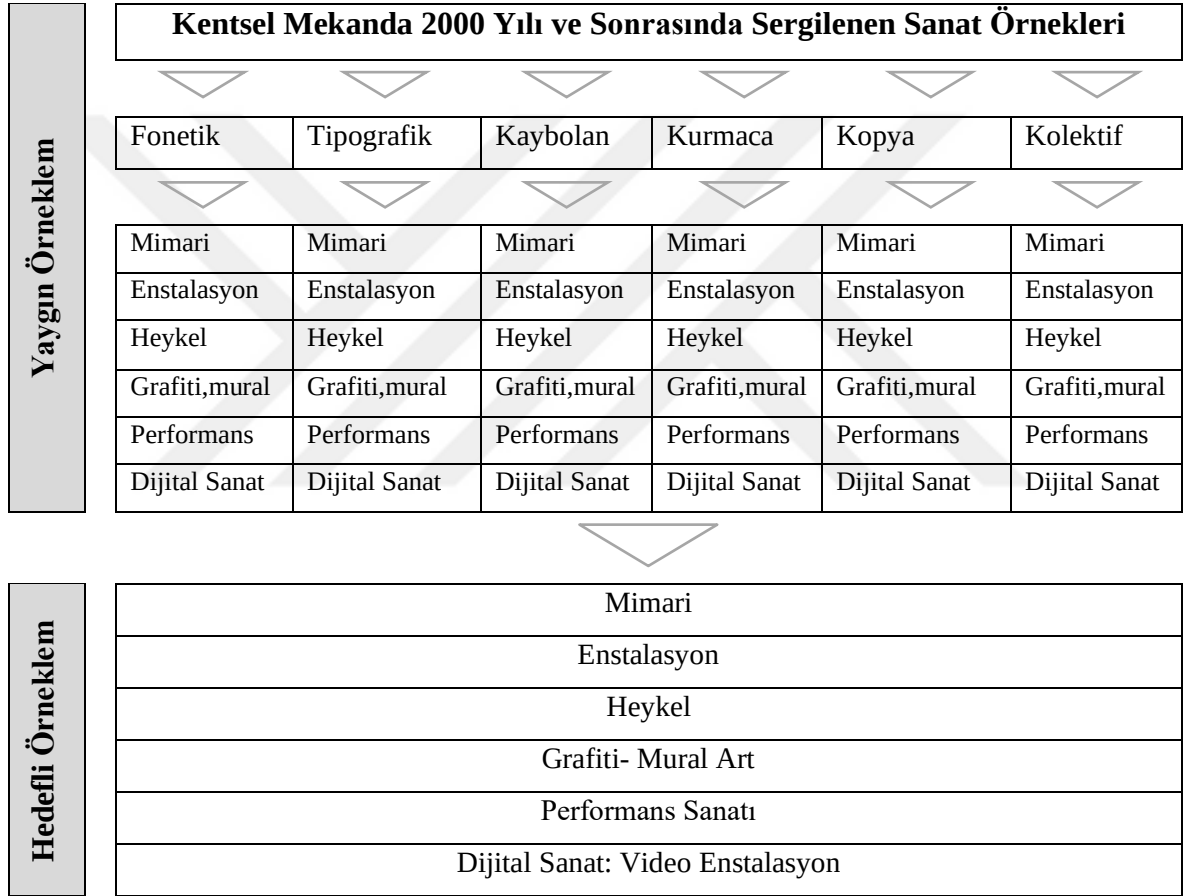
Yapılan çalışmada, bugün kentsel mekanda sergilenen sanat türleri için kalıcılığın ne anlama geldiğini farklı bakış açılarıyla ve farklı ögeler ilişkisinde incelemek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda kentsel mekanda yer alan çeşitli sanat türlerinin, kalıcılık değerleri ve kalıcılık formlarının yanı sıra kalıcılığın oluşumunda ve belirlenmesinde etkili kaliteler incelenmiştir. Araştırma alanı kentsel mekanlar olarak belirlenmiş; park, meydan, avlu, sokak ve ara mekanlarla birlikte mekanı tanımlayan tavan, duvar, zemin ve ara yüzeye kadar geniş bir alan ele alınmıştır (Çevik, 1992-2009). Bu kapsamda cevap aranan temel araştırma soruları:

- Sanatta kalıcılık, tarihsel/dönemsel süreç bağlamında ele alındığında kişi, toplum ve kültürler tarafından nasıl tanım bulmaktadır?
- Kalıcılığın özünde yer alan değerler nelerdir ve kalıcılık gerçekleştirilirken hangi formlardan yararlanılmaktadır?
- Kentsel mekanda sergilenen sanatta kalıcılığın nasıl oluştuğu ve sunum bulduğu gibi çeşitlenmektedir.

Araştırma amacı ve sorularından hareketle oluşturulan çalışma bir nitel araştırmadır. Nitel araştırma tekniklerinden yararlanılarak çalışmalar yapılmıştır. Nitel araştırma tekniklerinden literatür taramasıyla çeşitli kitap, tez çalışması ve makaleden oluşan yazılı kaynaklarla birlikte atölyeler, sanatsal organizasyonlar, video, görsel materyaller ve internet kaynaklarıyla yöneltilen sorulara cevap aranmıştır. Toplanan veriler, kavramsallaştırılarak düzenlenmiştir. Ayrıca bu literatür analizleri sonucunda çalışma konusu “kentsel mekanda 2000 yılı ve sonrasında sergilenen sanat örnekleri” olarak sınırlandırılmıştır.

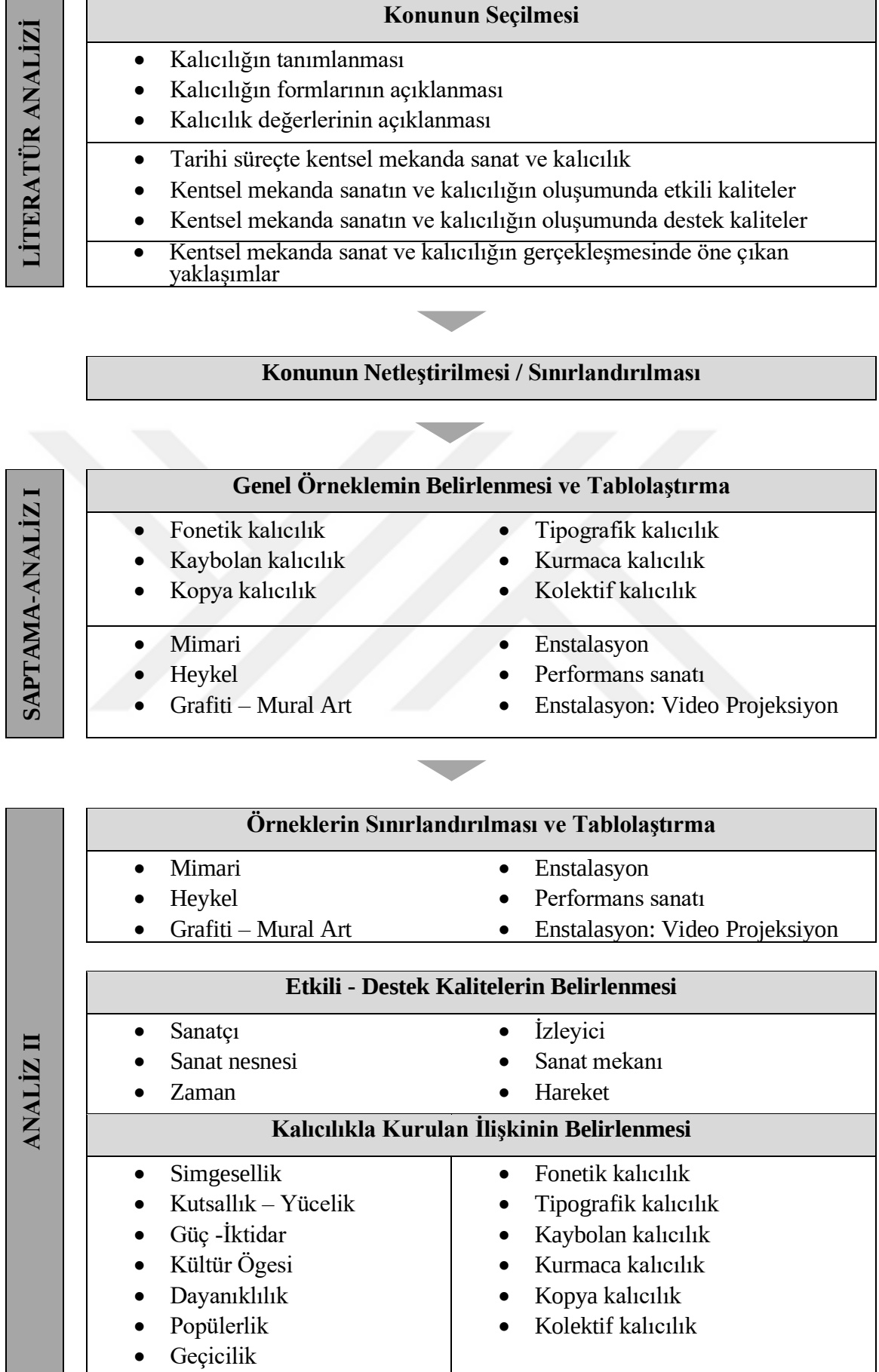
Araştırmanın ikinci aşaması olan analiz bölümü ise, Analiz I, Analiz II ve Analiz III’ten oluşmaktadır. Analiz I ve II’de kentsel mekanlarda sergilenen sanat örneklerinde, küme örnekleme tekniği kullanılmıştır. Küme örnekleme, evrenin hacim olarak büyük olduğu ve geniş bir coğrafi alana yayıldığı durumlarda, evreni çeşitli gruplara ayırmak için kullanılabilen bir tekniktir (Baltacı, 2018; Kılıç, 2012; Koçak, Arun, 2006; Çevik, Sancar, 2020). Kentsel mekanda sergilenen sanat üretimleri göz önüne alındığında tarihsel olarak sınıflandırılmış

olmasına rağmen geniş bir ölçeğe yayılan örnekler nedeniyle bu yöntem tercih edilmiştir. Analiz I’de küme örnekleme tekniği kullanılarak bu yaygın örnekleme/evren ilk olarak alt kümelerine ayrılmış, ayrılan başlıklarda örnekler toplanmış sonrasında bu örnekler diğer alt gruplarına ayrılarak düzenlenmiş ve böylece evren elde edilmiştir. Analiz II’de bu evren grubundaki örneklerden yeterli veri ve etkililik, farklılık durumuna göre 2 veya 3’er örnek seçilerek sanat türlerine göre yeniden bir gruplama yapılmıştır. Bu çok aşamalı örnekleme tekniğiyle hedefli örnekleme ulaşılmıştır (Şekil 18).

Şekil 18. Küme Örnekleme Tekniğinin Analizlerde Kullanılması

Kentsel mekanda sanat ve kalıcılığın incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taramasıyla veriler toplanmış, ulaşılan geniş örnek hacmine uygun olan küme örnekleme tekniğiyle birtakım düzenlemeler ve gruplandırmalarla analizler yapılmıştır.

Şekil 19'un devamı

Araştırma modeli araştırma basamakları detayında incelenirse (Şekil 19):

Araştırmanın ilk bölümü, bugün kentsel mekanda sanatın kalıcılıkla kurduğu ilişkiye genel bir bakışı kapsamaktadır. İkinci bölüm, literatür analizi, kalıcılığa tarihsel bir açıdan bakılarak kalıcılık değerlerinin ve formlarının belirlenmesi oluşturmaktadır. Üçüncü bölümü, literatür analizi, kalıcılığın, kalıcılık formlarının ve değerlerinin, kentsel mekanda sergilenen sanat türleri üzerinden açıklanması amacıyla tarihsel süreçle birlikte ele alınmıştır. Dördüncü bölümünde, kentsel mekanda sanat ve kalıcılığın belirlenmesinde ve değişmesindeki sanatsal yaklaşımlar incelenmiştir. Bu dört bölümde veri toplama tekniği olarak döküman analizi uygulanmış, konuyla ilgili yazılı kaynaklardan ve görsellerden yararlanılmıştır. Kapsamlı literatür analizi sonucunda özellikle 2000’li yıllardan itibaren kentsel mekandaki sanat üretimlerinin hızla yayıldığı, çeşitlilik kazandığı ve bu sanatsal çalışmalara yapılan “geçici” tanımlamalarının yaygınlaştığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, konuya kalıcılık üzerinden “kentsel mekanda 2000 yılı ve sonrasında sergilenen sanat örnekleri” şeklinde bir sınırlama getirilerek konu netleştirilmiştir.

Kapsamlı yaygın ve hedefli literatür analizi sonucunda, Analiz I aşamasında 2000 yılı ve sonrasında kentsel mekanda sergilenen sanat örneklerine odaklanılmış, örnekler öncelikle kalıcılık formları olan fonetik kalıcılık, tipografik kalıcılık, kaybolan kalıcılık, kurmaca kalıcılık, kopya kalıcılık ve kolektif kalıcılık başlıklarında toplanmış, sonrasında farklılık ve etkililik durumunda göre kentsel mekanda sergilenen sanat türlerine göre yeniden düzenlenmiştir. Elde edilen örnek grubundan, Analiz II’de sanat türleri ve ara kesitteki üretimler bağlamında örnekler seçilerek sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırılmış örnekler sanatta kalıcılığı etkileyen kalitelere ve kalıcılıkla kurulan ilişkilere bağlı analizler yapılmıştır. Analiz III’te ise yaygın-hedefli örneklem birlikte göz önüne alınarak örneklerde farklı sanatsal yaklaşımlara bağlı olarak birtakım detay analiz çalışmaları yapılmıştır. Bu detay analizler, sanatçının benimsediği içerik ve malzemeye, sanat üretimlerindeki benzerliklere ve ele alınan hikayelere bağlı olarak incelenmiştir.

5.2. Genel Örneklemin Belirlenmesi

Genel örnekler, kalıcılığın bu döneme yansıması olan “geçici” değerini bulunduran, günümüzün sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını yansıtan, kalıcılığın farklı formlarına ve değerlerine sahip, farklı sanatsal biçim ve yaklaşımlarla kentsel mekanlarda sergilenen, aynı zamanda insanları etkileyen yaygın örneklerin toplanmasından oluşmaktadır. Örneklerin

kentsel mekanları oluşturan park, meydan, avlu, sokak ve ara mekanları içerisinde sergilenen örnekler olamasında dikkat edilerek toplanmıştır.

Bu noktada, kentsel mekanlar içerisinde sergilenen sanat nesneleri, genel olarak kalıcılık formlarına ve kentsel mekandaki yaygın sanat türlerine göre aşağıdaki Şekil 20.'de görüldüğü üzere gruplandırılarak ele alınmıştır.

Kalıcılık Formları	
• Fonetik Kalıcılık • Tipografik Kalıcılık • Kaybolan Kalıcılık	• Kurmaca Kalıcılık • Kopya Kalıcılık • Kolektif Kalıcılık
Kentsel Mekanda Sergilenen Önemli Sanat Türleri	
• Mimari • Enstalasyon • Heykel	• Grafiti -Mural Art • Performans Sanatı • Dijital Sanat (Video Projeksiyon)

Şekil 19. Genel Örnekleme Yapılan Sınıflandırma

Verilen sistematik doğrultusunda örnek grupları tablolastırılarak genel örneklem aşağıda sunulmuştur.

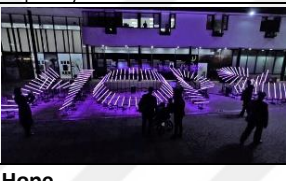
Tablo 1. Genel Örnekler: Fonetik Kalıcılık

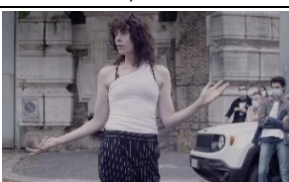
FONETİK KALICILIK

Enstalasyon

			
Playing The Building David Byrne Londra 2005	Courtyard of Elements A. Paul, C. Rossner, A. Tempel Dresden Almanya 2008	Ventilators - Packing Chips Zimoun Switzerland 2014	Private Collection Zimoun Dottikon İsviçre 2013
			
Cromatico Lukas Kühne Tallinn, Estonya 2011	80 Hz Thomas Wing-Evans – DX Lab Sidney Avustralya 2018	Sound Of Light M. Barotti - P. Fantastique Hamm Almanya 2014	Coca-Cola Beatbox Pavilion Asif Khan - Pernilla Ohrstedt Londra 2012
			
83,7 Kilo Ohm Erwin Stache Oslo 2016	A [For 100 Cars] Ryoji Ikeda Los Angeles 2017	Listening Piece Peter Ablinger Los Angeles 2001	Hana / Otodate Akio Suzuki Torino 2006
			
Echo Tubes Exploratorium UN Plaza, San Francisco 2016	Sonic Bloom Yuri Suzuki Londra, İngiltere 2021	Vernie Moradavaga Portekiz 2016	Speak Here! Nicole Cousino-C. Vecchio Madrid 2006
			
Mirrors Tim Bruniges Aalst Belçika 2017	The Singing Rocks Pinuccio Sciola Sound Garden Italya	Don't Disturb My Circles Julie Biron Montpellier Fransa 2012	Close The Door - It Rustles Erwin Stache Leipzig, Almanya 2001

Tablo 1'in devamı

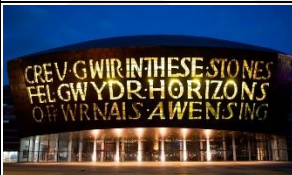
Heykel			
			
The Singing Ringing Tree A. Liu & M. Tonkin İngiltere 2007	Sea Organ Nikola Basic Zadar, Hırvatistan 2005	Armonik Köprü Bill Fontana Londra İngiltere 2006	Lowlands Susan Philipsz Glasgow 2010
			
My Heart Beats Like Yours Estudio Guto Requena Brezilya 2018	Listen Series Nermin Er Kapadokya 2017	Deniz Fusun Onur İstanbul 2015	Lullaby Factory Studio Weave Londra, İngiltere 2012
			
The Soundwave Penda Çin 2015	Hope Aether & Hemera Durham, İngiltere 2018	Sound of Blooming Luxury Logico Taichung 2018	Nautilus SOFTlab New York 2019
			
Wind Organ Ali Miharbi Horniman Garden, Londra 2017	Sound Architecture 05 Ronald Vandermeijs Surrey İngiltere 2014	Aeolus Luke Jerram Londra, İngiltere 2012	

Performans Sanatı			
			
Zerstreung Überall LIGNA Karlsruhe Almanya 2021	The Mile-Long Opera Diller Scofidio + Renfro, D. Lang New York 2018	Without Eyes Caitlind R.C. Brown, W. Garrett Riley Park Kanada 2016	İnsan Olmak, Ey Dağ! Haig Aivazian Kapadokya 2018
			
Wow This Huge Wooden... Nora Turato Milan 2020	A Balloon for Linz Davide Tidoni Avusturya 2011	Tree Concert BUND Monbijoupark Almanya 2012	Imagine Peace Yoko Ono Times Square, New York 2012

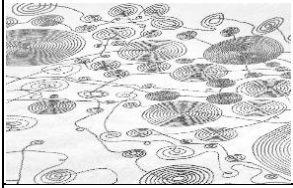
Tablo 1'in devamı

Video Enstalasyon			
			
Datascape Ryoji Ikeda Sidney 2016	Homeless Projection Krzysztof Wodiczko Montreal, Kanada 2014	Spectra Ryoji Ikeda Londra 201	De la terre à la lumière G. Lasserre & A. Ancxt Lauzerte Fransa 2016
			
Voice Tunnel Rafael Lozano-Hemmer New York 2013	Border Tuner Rafael Lozano-Hemmer Mexico- Usa 2019	Şehrin Sesi Nevin Aladağ 2009	

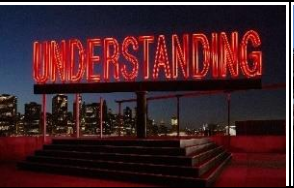
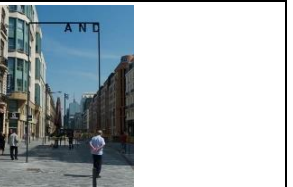
Tablo 2. Genel Örnekler: Tipografik Kalıcılık

TİPOGRAFİK KALICILIK			
Mimari			
			
Midrash Isay Weinfeld Rio, Brezilya 2009	Werk 12 MVRDV + NVO Architekten Münih Almanya 2019	Residence in Hoz Matsunami Mitsutomo Japonya 2007	Al-Irsyad Mosque Urbane Endonezya 2010
			
Marion Cultural Centre Marion Şehri Avustralya 2001	Lentos Kunstmuseum Weber Hofer Partner Avusturya 2003	Emmanuelle Moureaux Tree Of Hiragana Tokyo 2018	The Korean Pavilion Mass Studios Kore 2010
			
Primary School De Vuurvogel Grosfeld Van Der Velde Architecten Hollanda 2011	Jane Winestore Chu Uroz - Carmelo Zappulla Tarragona, İspanya 2019	The Wales Millennium Centre Jonathan Adams Cardiff, Wales 2009	
Enstalasyon			
			
Time, Past, Present and Future Maurizio Nannucci Parma İtalya, 2019	I Never Stopped Loving You Tracey Emin Droit House UK 2010	Topological Gardens Bruce Nauman Venedik 2009	Don't Worry Martin Creed Köln Almanya 2000s
			
All Art Has Been Contemporary Maurizio Nannucci Berlin, Almanya 2009	The Language Of Equilibrium Joseph Kosuth Venedik 2007	De Oude Weg Naar De Nieuwe Tijd Martijn Sandberg Amsterdam 2021	Obsessions Make My Life Worse But My Work Better Stefan Sagmeister Amsterdam 2008

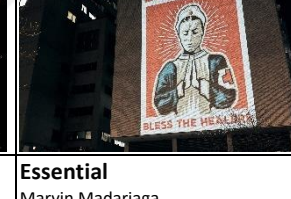
Tablo 2'nin devamı

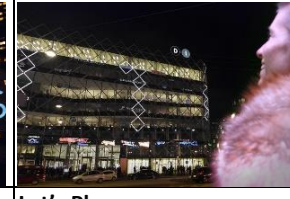
			
Snow Drawings Sonja Hinrichsen Fransa 2014	Time And Space: The Gift Andrew Rogers Kapadokya 2007	Land Mark J. Allora & G. Calzadilla Puerto Rico 2001/2002	Voice Of The Sea News Toshihiko Hosaka Japonya 2019
			
Please I Can't Breathe Jammie Holmes Detroit, 2020	Ombre en Lumiere E. Queney & M. Schork Paris, Fransa 2010	Come-In Ana Matos - Antonio Samaniego Venedik Bienali 2018	School Bus Barbara Kruger Los Angeles ABD 2012
			
Life Lingers on Blank Pages Luzinterruptus Plaza Mayor, Madrid 2021	Sumando Ausencias Doris Salcedo Bolivar Meydani, Venezuela 2016	Literature Vs. Traffic Luzinterruptus Melbourne Avustralya 2012	Chalk J. Allora & G. Calzadilla Zapopan, Meksika 2016

Heykel

			
Rethink Anna Garforth Londra UK 2001	Takaledo Malte Martin Chaumont Fransa 2001	Understanding Martin Creed New York 2016	Everything Up in The Air Tim Etchells Manchester İngiltere 2021
			
Today I Love You Massimo Uberti & M. Pollice İtalya 2016	This Land is Your Land Iván Navarro New York 2014	Perspectives On Freedom D. Korintenberg - W. Kipper Almanya 2020	And Peter Downsbrough New York 2003
			
Cuboesia & Steel Garden J. Diniz - Bel Diniz Architecture Brezilya 2019	The Cord Archea Associati Venedik Bienali İtalya 2003		

Tablo 2'nin devamı

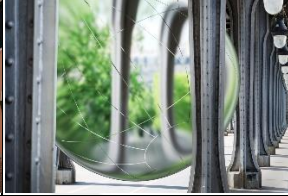
Grafiti – Mural Art			
			
Perception El Seed Kahire, Mısır 2016	Te Comería A Versos Boa Mistura Madrid- Barcelona, İspanya 2014	Mas Allá De Los Muros Boa Mistura Barcelona, İspanya 2019	Luz Nas Vilas Boa Mistura Sao Paulo, Brezilya 2012
			
İsimsiz Barry McGee New York 2010	Park-Ing Banksy Los Angeles 2010	Mossenger Anna Garforth	Is It Tomorrow Yet? Coco Capitan Seul 2018
			
Sürgün Zor Bir İştir Nil Yalter Rotterdam 2017	Chorus Ann Hamilton New York 2018	Someday In Some Place Lawrence Wiener Meksika 2017	This Is Not A Pothole Jim Bachor Chicago, 2015
			
Time Change Everything Daku New Delhi 2016	I'm Not A Real Artist SpY Paris, Fransa 2014	Essential Marvin Madariaga New York 2020	Korona Kahramanları Aksel Mengü İzmir 2020-2021

Video Enstalasyon			
			
Yekpare Deniz Kader – Candaş Şişman İstanbul 2010	And That's The Way It Is Ben Rubin CMA Plaza Texas 2012	Public Words At Saint Blaise Malte Martin Paris 2008	Let's Play Kollision Danimarka 2016
			
Global Rainbow Yvette Mattern New York 2009	Your Text Here Marcos Zotes Detroit ABD 2012	Hşng Kşng Graffiti Research Lab Hong Kong 2007	

Tablo 3. Genel Örnekler: Kaybolan Kalıcılık

KAYBOLAN KALICILIK			
Mimari (Heykel)			
			
Tainan Spring MVDRV Tayvan 2020	Blur Building Diller Scofidio + Renfro İsviçre 2001	Cloudscapes Tetsuo Kondo Architects Tokyo 2010	Vessel Thomas Heatherwick New York 2019
			
Vieux Port Pavilion Foster+Partners Marseille Fransa 2013	Reading Between The Lines Gijs Van Vaerenbergh Belçika 2011	Labirent Gijs Van Vaerenbergh Limburg, Almanya 2015	Serpentine Pavilyon Sou Fujimoto Londra 2013
Enstalasyon			
			
- Cedric Bernadotte Pau Sardinya 2009	Divided Street mmm... Valencia İspanya 2015	On Water Ayşe Erkmen Münster, Almanya 2017	The Floating Piers Christo & Jeanne Claude İtalya 2014-16
			
London Fog #03779 Fujiko Nakaya Londra 2017			

Tablo 3'ün devamı

Heykel			
			
Bant Melbourne Numen / For Use Melbourne, Avustralya 2011	Black Square Gregory Orekhov Moskova, Rusya 2020	Your Reflection G. H.García & N.U. Soler Şili 2016	The Desert Island Kasper Kromann Avustralya 2018
			
Azimut Arnaud Lapierre Venedik, İtalya 2020	Ring Arnaud Lapierre Place Vendôme, Paris 2012	Cloud Gate Anish Kapoor Chicago 2004	Sky Mirror Anish Kapoor New York 2006
			
Seeing Spheres Olafur Eliasson San Francisco 2019	Waiting Windows Note Design Studio Stockholm, İsveç 2019	Slow Lens Venice Vincent Leroy Venedik 2021	Slow Drop Vincent Leroy Paris, Fransa 2019
			
- Dan Graham Basel, Almanya 2019	Glass-Walled Labyrinth Robert Morris Kansas, ABD 2014	Open Border Atelier ARI Winnipeg, Kanada 2017	Reframe Atelier ARI Montpellier, Fransa 2011
			
Skum Bjarke Angels Danimarka 2016	Sinestesia Plastique Fantastique Madrid, İspanya 2013	Superkolmemen Plastique Fantastique Helsinki Finlandiya 2016	Net Yokohama Numen Japonya 2013
			
Walking in the Balloons City Yeast Shilin, Tayvan 2015	Resonating Microcosms teamLab Mito, Japonya 2020 - 2022	Carrer de Sant Sebastià, 44 Penique Productions Moia, İspanya 2021	Poetic Cosmos of the Breath Tomás Saraceno Essex, UK 2007

Tablo 3'ün devamı

			
Globus Verd A Cel Obert Penique Productions Tortosa, İspanya 2017	Osmo Loop.pH Londra 2014	Spannungsfeld Julian Voss-Andreae University Of Minnesota 2014	The Shooting Vaults Atelier Yokyok Cahors, Fransa 2015
			
Heads Rob Sweere Rotterdam, Hollanda 2014	Outside - In M. Corona, U. Heckmann, J. Pankofer Fransa 2013	Tri-Oh! J. P. Ibanez - C. S. Algarra Fransa 2008	Terminal Karolina Halatek Gerlingen, Almanya 2016
			
Bloom Alisa Andrasko - Jose Sanchez Londra 2012	Versus/Playground Titan Nantes, Fransa 2021	The Florence Experiment Carsten Höller & S. Mancuso Firenze 2018	Impulse Lateral Office, Cs Design, Epg Montreal, Kanada 2015

Performans Sanatı

			
The Wandering Vincent Tanguy Shanghai 2020	Erasing The Border Ana Teresa Fernández Mexico 2012	İsimsiz Xavier Le Roy & Scarlet Yu Münster, Almanya 2017	Conversation Bubble Ana Rewakowicz New York 2006
			
Am I Far From Heaven? Ayça Ceylan İstanbul, Türkiye 2018			

Tablo 3'ün devamı

Grafiti – Mural Art			
			
Punto Di Fuga JR Roma, İtalya 2021	The Secret of The Great Pyramid JR Paris 2019	Los Asuntos Expansivos De La Memoria Elian Chali Brüksel, Belçika 2022	Anamorfoz Egzersizi #2 Elian Chali Oostende, Belçika 2016
			
Enter The Vortex Seth Globepainter Paris, Fransa 2019	Six Arcs en Scene Felice Varini Fransa 2012	Dynomo Exposition Felice Varini Paris, Fransa 2013	Ring Stairway Peeta Lisboa, Portekiz 2019
			
Creasing iNO Pire Limani, Yunanistan 2014	Crevasse Edgar Mueller Dun Laoghaire, İrlanda 2008	Gummy Bears Leon Keer Malta 2015	

Video Enstalasyon			
			
Eclipse Tony Oursler Foundation Cartier, Paris 2019	Constellations Joanie Lemerrier Bristol, İngiltere 2018	Garden in Development Javier Riera Praga, Çekya 2016	Magic Carpets Miguel Chevalier Bangkok, Tayland 2018
			
Urban Platform Kollision Aarhus, Danimarka 2021	Murmurations Shared Space & Light Brighton, İngiltere 2021		

Tablo 4. Genel Örnekler: Kurmaca Kalıcılık

KURMACA KALICILIK**Mimari**

			
Depot Boijmans Van Beuningen MVRDV Hollanda, Rotterdam 2021	Musée Atelier Audemars Piguet BIG Architecture İsviçre 2020	Markthal MVRDV Hollanda, Rotterdam 2014	Lego House BIG Architecture Danimarka 2017
			
The Galleria OMA Suwon Kore 2020	Waldspirale Hundertwasser Darmstadt, Almanya 2000		

Enstalasyon

			
Casa Tomada Rafael Gómezbarros Kolombiya 2013	Untitled (Woven Portico) Nicolas Feldmeyer İngiltere 2012	Konzerthaus Ai Wei Berlin 2016	Libero Ai Wei İtalya 2016
			
Art Attacks Tentacle Filthy Luker Dublin 2014	Portico Steve Messam York, İngiltere 2022	Comfort #6 Sabina Lang & Daniel Baumann Madrid, İspanya 2008	Comfort #14 Sabina Lang & Daniel Baumann Havana, Küba 2015
			
Redball Project Kurt Perschke Rouen, France 2019	Drift Snarkitecture Miami 2012	Gold Wrapped Palaces Pyxis Nautica & Dániel Szalai Budapeşte 2022	L'Arc de Triomphe, Wrapped Christo & Jeanne-Claude Paris, Fransa 2021

Tablo 4'ün devamı

			
Casa Dos Leões Henrique Oliveira Brezilya 2009	Gray Body Martillo Neumático Bilbao, İspanya 2022	İsimsiz - Chair Doris Salcedo Karaköy 2003	Noviembre 6- 7 Doris Salcedo Bogotá 2002
			
Yellow Trees Yayoi Kusama New York 2012	From The Knee of My Nose to the Belly of My Toes Alex Chinneck Londra, İngiltere 2013	Traces Of Life Chiharu Shiota Berlin, Almanya 2008	Cameras SpY Madrid, İspanya 2013

Heykel

			
The Guardians Manfred Kielnhofer Kassel, Almanya 2012	Next Step! Inges Idee Münih, Almanya 2017	Step Inges Idee Songdo, Kore 2019	İsimsiz Mark Jenkins Moskova ?
			
Maman Louise Bourgeois Zürh, İsviçre 2011	Hahn/Cock Katrina Fritsch Londra, İngiltere 2013	Skin 4 Mehmet Ali Uysal Umea, İsveç 2013	Building Bridges Lorenzo Quinn Venedik, İtalya 2019
			
Flying Pins C. Oldenburg – C. Van Bruggen Hollanda 2000	Flooding Modernity Asmund Havsteen-Mikkelsen Danimarka 2018	Duck Florentijn Hofman Tayvan 2013?	Kaws: Holiday Brian Donnelly Seul, Kore 2018
			
Work 2012 Kimiyo Mishima Tokyo 2012	Bridge Home, London Do Ho Suh İngiltere 2020	Mutant Weeds Luzinterruptus Madrid 2012	Grass Roots Square Do Ho Suh Oslo 2012

Tablo 4'ün devamı

Performans Sanatı			
			
Stay Out Plastique Fantastique Berlin, Almanya 2021	Inside-Outside Thierry Mandon Chambéry, Fransa 2015	Jam Session Après-Nous Berlin, Almanya 2012	Bodies In Urban Spaces Willi Dörner İsviçre 2014
			
Google Maps Hacks Simon Weckert Berlin, Almanya 2020	Hotel Empire: The New York Crossing Laurent Boijeot- Sébastien Renaud Amerika 2015	The Great White Way, 22 Miles, 9 Years, 1 Street William Pope.L Manhattan 2001-2009	Fixation Pyotr Pavlensky Rusya 2013
Video Enstalasyon			
			
Tijuana Projection Krzysztof Wodiczko Tijuana, Meksika 2001	Ghost Pole Propagator II Golan Levin Houston 2016	Spectrum Cosimo Scotucci Times Square, New York 2021	Pera Palace NOTA BENE Visual İstanbul 2010

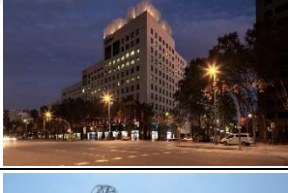
Tablo 5. Genel Örnekler: Kopya Kalıcılık

KOPYA KALICILIK			(Sanatçının imzası niteliğindeki içerik ve araçlar)
Mimari			
			SANAA • Sade, şeffaf ve kıvrımlı yüzeyler • Hafiflik
			Toyo Ito • Strüktürün dış cepheye yansımaları • Oyunlaştırma
			MVRDV • Farklı doku , form ve renkli yüzeyler • Heykelsi
			Zaha Hadid • Eğrisel yüzeyler • Yapisöküm ve heykelsi
			Heatherwick Studio • Yenilikçi Yaklaşımlar • -
			MAD Architects • Şekilsiz balon formu • Heykelsi
			Jean Nouvel • İkonik birleşmeler • Heykelsi
			BIG • Keskin hatlar, kontrastlık • Oyunlaştırma, heykelsi

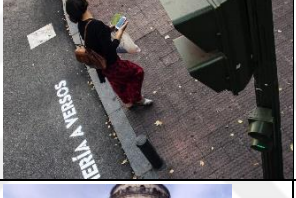
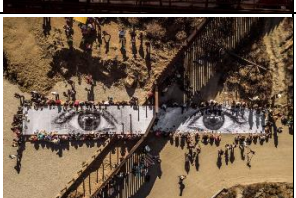
Tablo 5'in devamı

Enstalasyon			
			Steve Messam • Şişirilmiş Formlar • Tarihi öğelere müdahale
			Cyril Lancelin • Şişirilmiş Formlar • Oyun – Deneyim
			Yayoi Kusama • Benekler, Kabak Formu • Oyunlaştırma
			Studio Roosegaarde • Işık • Oyun - Oyunlaştırma
			Doris Salcedo • Sıradan Eşyalar • Toplumsal olaylar / Savaş
			Kollision • Işık • Deneyime dayalı düşünme
			Luzinterruptus • Sıradan Malzemeler • Toplumsal / çevresel problemler
			Ai Wei • Şişme Yelek - Bot • Göçmen Sorunu

Tablo 5'in devamı

Heykel			
			Anish Kapoor • Yansıtıcı Yüzeyler • Oyun - Oyunlaştırma
			Manfred Kielnhofer • Kolalı reçine- kumaş • Mistik ortam yaratımı
			Isaac Cordal • Minyatür İnsanlar • İklim Değişikliği, Toplumsal sorunlar
			Lorenzo Quinn • Eller • İklim Değişikliği
			Edoardo Tresoldi • Demir Teller • Sanal-Fiziksel Gerçeklik
			Antony Gormley • İnsan Formu ve Demir • Kültürel unsurlar
			Jun Kaneko • Desenli Taş • Oyunlaştırma
			C. Oldenburg – C. Van Bruggen • Sıradan Eşyalar • Çevreyle kontrast / Oyunlaştırma

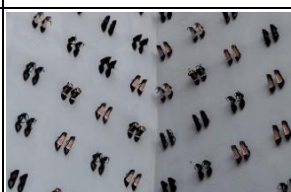
Tablo 5'in devamı

Grafiti-Mural Art			
			Hyuro • Pastel tonlu giysili beden • Toplumsal konular
			Elian Chali • Renkler / Anamorfoz • Oyun
			Bansky • Şablon tekniği • Hicivli toplumsal mesaj
			Boa Mistura • Anamorfoz/ Yazı • Oyun - Oyunlaştırma
			Leo Lunatic • Kızgın Panda • Oyun - Oyunlaştırma
			iNO • Siyah- beyaz – gri renkler • Oyun - Oyunlaştırma
			JR • Yerel Fotoğraflar • Toplumsal konular
			Seth Globepainter • Çocuk Çizimi • Oyun - Oyunlaştırma

Tablo 5'in devamı

Video Enstalasyon			
			Naziha Mestaoui • Sanal Orman • Kolektif gelecek bilinci ve iklim
			Miguel Chevalier • Dijital desenlerle kent halıları • Kolektif bellek
			Krzysztof Wodiczko • İnsan bedeninden yansımalar • Toplumsal olaylar
			Kollision • Işık ve oyunla katılım • Oyun - Oyunlaştırma
			Tony Oursler • Farklı yüzeylere yansıtma • Oyun - Oyunlaştırma
			Javier Riera • Geometrik Şekiller ve Ağaçlara Yansımalar • Oyun - Oyunlaştırma
			Refik Anadol • Akan Farklı Görünümler • Veri İşleme
			Jennifer Steinkamp • Bitkiler • Oyun - Oyunlaştırma

Tablo 6. Genel Örnekler: Kolektif Kalıcılık

KOLEKTİF KALICILIK			
Mimari			
			
Joanneum Museum Nieto Sobejano Arquitectos Avusturya 2011	Port House Zaha Hadid Architects Anvers, Belçika 1997/2016	Elbphilharmonie Herzog & de Meuron Hamburg Almanya 1875/2016	Bombay Sapphire Distillery Heatherwick Studio Laverstoke Uk 2014
			
Moritzburg Museum Nieto Sobejano Arquitectos Halle Almanya 1500'ler/2008	Museum der Kulturen Herzog & de Meuron Basel İsviçre 1849/2011	Musée du Louvre-Islamic Art Mario Bellini - Rudy Ricciotti Paris 2012	Pathe Foundation Renzo Piano Fransa Paris 2014
Enstalasyon			
			
Ghost Forest Maya Lin Madison S.Park, New York 2021	Eighth Plastic Continent Luzinterruptus New York, ABD 2020	The Plastic We Live With Luzinterruptus Bordeaux, Fransa 2017	Forest For Change Es Devlin Londra 2021
			
For Forest Klaus Littmann Austria 2019	Minimum Monument Nele Azevedo Danimarka- 2017-	Ice Watch Studio Olafur Eliasson Kopenhagen 2014	Grass Spy Spagna, Madrid 2018
			
F Lotus Ai Weiwei Viyana, Avusturya 2016	Please I Can't Breathe Jammie Holmes Detroit, 2020	İsimsiz Vahit Tuna İstanbul, Türkiye 2018	Los Zapatos Rojos Elina Chauvet Torino, İtalya 2013

Tablo 6'nın devamı

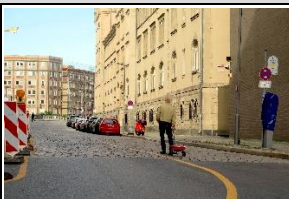
			
Burj El Hawa Jad El Khoury Beirut 2018	Rotterdam Çatı Yürüyüşü MVRDV Rotterdam 2022	The Fallen Jamie Wardley ve Andy Moss Arronanches, Fransa 2013	The Stairs To Kriterion MVRDV Hollanda 2016

Heykel

			
1600 Pandas Paulo Grangeon – WWF Bangkok, Thailand 2016	Follow The Leaders Isaac Cordal Berlin, Almanya 2011	Waiting for Climate Change Isaac Cordal Nantes, Fransa 2013	Bihar Ruben Orozco Bilboa, İspanya 2021
			
Corona Kollision Danimarka, 2021	Northside Beacons Kollision Danimarka, 2018	Gaia Mother Ernesto Neto Zurich Central Station 2018	11 March Memorial FAM Architecture Madrid, İspanya 2007
			
My Heart Beats Like Yours Estudio Guto Requena Brezilya 2018	Thrive Daniel Popper Florida 2020	A Surge of Power (JenReid) Marc Quinn Bristol, İngiltere 2020	The Sinti & Roma Memorial Dani Karavan Berlin, Almanya 2000-2012
			
Tuna Ayakkabıları Anıtı Gyula Pover Budapeşte 2005	The Meeting Wang Shugang White Rock, Germany 2007	B. Johnson Stained with Oil Greenpeace Downing Street Londra 2021	Support Lorenzo Quinn Venedik, İtalya 2017

Tablo 6'nın devamı

Grafiti-Mural Art			
			
İsimsiz Hyuro İtalya 2016	Público/ Privada Hyuro Fortaleza, Brezilya 2015	İsimsiz Hyuro Oostende, Belçika 2017	Una Donna Libera Hyuro Ragusa, Sicilya 2016
			
Faternal Kiss Dmitry Vrubel Berlin Duvarı 2009 (restore)	Black Lives Matter - Amerika 2020	Aachoo Banksy Toterdown, İngiltere 2020	No More Lies No More Lies İstanbul, Türkiye 2022
			
Şehrin Kırışıklıkları JR İstanbul, Türkiye 2015	Womens Are Heroes JR Brezilya, 2008-2009	We Have The Power INO Pire Limanı, Yunanistan 2015	Etnias Eduardo Kobra Rio de Janeiro, Brezilya, 2016
			
Floower Carpet - Brüksel Belçika 2016	I Don't Believe In Global Warming Banksy London 2010	Beyond Walls Saype Paris 2019	Electrical Makeup For Mummies Elian Chali Cordoba, Arjantin 2018

Performans Sanatı			
			
The Sky is Mine #2 Shirin Abedinirad Gothenburg, İsveç 2019	The Green Line Francis Aliş Kudüs 2004	Google Maps Hacks Simon Weckert Berlin, Almanya 2020	Erasing the Border Ana Teresa Fernández Meksika 2012

Tablo 6'nın devamı

			
Seeing Stars Daan Roosegaarde - UNESCO Hollanda 2021	Faith Moves Mountains Francis Alÿs Lima, Peru 2002	Time And Space: The Gift Andrew Rogers Kapadokya 2007	Ring Spencer Tunick Munih 2012
			
Acción de Duelo Doris Salcedo Venezuela 2007	Sumando Ausencias Doris Salcedo Bolivar Meydani, Venezuela 2016	Divisor Lygia Pape Madrid 1968-2011	Picnic Across The Border JR Mexico-USA, 2017
			
Nexus Architecture X 110 Lucy Orta Fransa 2003	Am I Far From Heaven? Ayça Ceylan İstanbul, Türkiye 2018	Our Wake Up Call Clam Jam Brass Band US 2020	Teeter-Totter Wall Rael San Fratello Mexico-USA border 2021
			
Displacement Andreco- Bologna İtalya 2020	Valeriiia JR Lviv, Ukrayna 2022	No Escape Xixi Zi - Xuegang Wang Milan 2020	

Video Enstalasyon

			
Digital Arabesques Miguel Chevalier Al Majaz Waterfront 2014	Western Flag (2017) John Gerrard Hamburg, Almany 2019	Waterlicht Studio Roosegaarde Almanya 2021	One Heart One Tree Naziha Mestaoui Paris Fransa 2015
			
Monument Krzysztof Wodiczko MSQ Park New York 2020	Transmissions Tony Oursler City Council, Ukrayna 2013	Yaşayan Mimari: Casa Batlló Refik Anadol Barselona İspanya 2022	The Drift Romain Tardy Roma İtalya 2018

Genel örneklem, kentsel mekanda sergilenen 408 örnekten oluşturulmuştur. Saptanan genel örnekler, kalıcılık formları ve sanat türleri doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Belirlenen örnekler, yeterli veriye sahip olmasına, etkililik ve farklılık durumuna göre yer aldığı başlıklar aşağıda verilen tabloda ele alınmaktadır;

Fonetik Kalıcılık;	Tipografik Kalıcılık;
Enstalasyon	Mimari
Heykel	Enstalasyon
Performans Sanatı	Heykel
Video Enstalasyon	Grafiti – Mural Art
	Video Enstalasyon
Kaybolan Kalıcılık;	Kurmaca Kalıcılık;
Mimari	Mimari
Enstalasyon	Enstalasyon
Heykel	Heykel
Grafiti – Mural Art	Grafiti – Mural Art
Performans Sanatı	Performans Sanatı
Video Enstalasyon	Video Enstalasyon
Kopya Kalıcılık;	Kolektif Kalıcılık;
Mimari	Mimari
Enstalasyon	Enstalasyon
Heykel	Heykel
Grafiti – Mural Art	Grafiti – Mural Art
Video Enstalasyon	Performans Sanatı
	Video Enstalasyon

Şekil 20. Genel Örneklemde Ele Alınan Başlıklar

Fonetik kalıcılık formu kapsamında ele alınan ses odaklı üretimlerin mimari, grafiti-mural art türleriyle etkileşiminin az olması nedeniyle bu sanat türleri genel örneklemde fonetik kalıcılık başlığına dahil edilmemiştir. Ayrıca, performans sanatçısının çalışmalarında kullandığı içerik ve malzeme çeşitliliği nedeniyle bu sanat türü de kopya kalıcılık formu kapsamında ele alınmamıştır.

5.3. Hedefli Örneklemin Belirlenmesi

Genel örneklem gruplarından, farklılık ve etkililik durumuna göre örnekler seçilerek sanat türlerine ve ara kesitteki üretimlere göre yeniden gruplandırılmıştır. Örneklerdeki veriler gözönüne alınarak, izinli görsel ve içeriğe sahip olan Türkiye içinden ve Türkiye dışından sanat üretimleri seçilerek örnek sayısı 84 ‘e indirilmiştir. Bu sınırlandırma, genel örneklemin tanımlanmasından farklı olarak sanat türlerine ve ara kesit üretimlerine odaklanarak, kalıcılık-geçicilik üzerine tartışılabilecek örneklerin seçilmesiyle yapılmıştır. Genel örnekleme yer alan her kalıcılık form grubundan yoğunluğa bağlı olarak ve yeterli veriye sahip olmasına bağlı olarak 2 veya 3 örnek seçilmiş ve üreticilerin tanımlamalarına, sıklıkla üretim yaptıkları sanat türlerine dikkat edilerek örnekler mimari, enstalasyon, heykel, performans sanatı, grafiti-mural art ve video enstalasyon ana başlıklarında gruplandırılmıştır. Ana örnek grubunda farklı sanat türleriyle kurduğu ilişkiye göre düzenlenmiştir.

Bu doğrultuda, seçilen örnekler sanat türlerine ve bulundukları ara kesitlere göre gruplandırılmıştır (Tablo 7.):

Tablo 7.Hedefli Örnekleme Yer Alan Örnekler

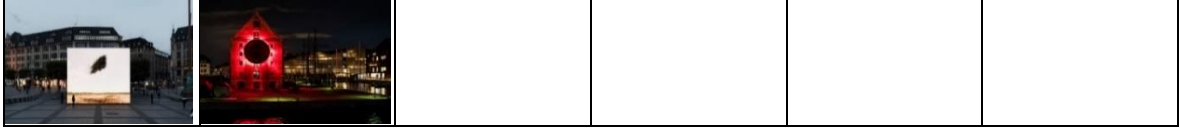
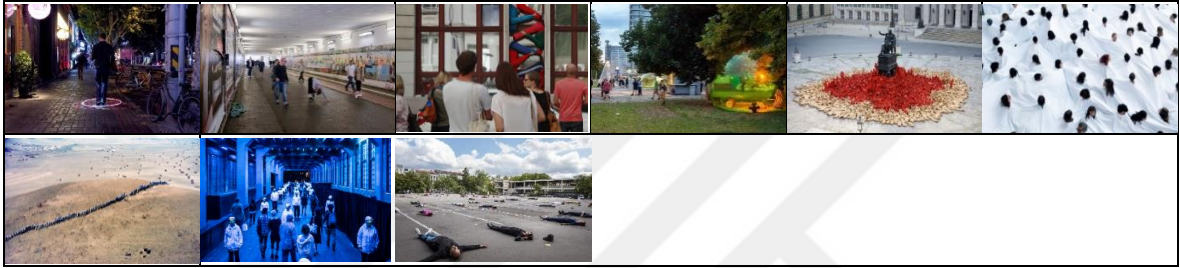
HEDEFLİ ÖRNEKLEM					
MİMARİ					
Mimari - Grafiti					
					
Mimari - Heykel					
					
Mimari – Heykel - Enstalasyon					
					

Tablo 7'nin devamı

ENSTALASYON					
					
Enstalasyon – Mimari - Heykel					
					
Enstalasyon – Heykel					
					
Enstalasyon – Heykel – Performans Sanatı					
					
Enstalasyon – Performans Sanatı					
					
Enstalasyon – Mimari - Grafiti / Mural Art					
					

HEYKEL					
					
					
Heykel- Enstalasyon					
					

Tablo 7'nin devamı

Heykel – Video Enstalasyon**PERFORMANS SANATI****GRAFİTİ -MURAL ART****Grafiti-Mural Art - Mimari****VIDEO ENSTALASYON**

Hedefli örneklem, sanat türleri ve sanat türlerinin birbirleriyle oluşturduğu ara kesit üretimler doğrultusunda ele alınmıştır. Mimari, enstalasyon, heykel ve grafiti-mural art türlerinde ara kesit üretimler etkili olurken, performans sanatında ara kesit sınıflandırması yapılmamıştır. Ayrıca görüldüğü üzere, video enstalasyon türünün temelde grafiti-mural art-mimari olarak ortaya çıkması sınıflandırmada ve çalışmanın devamında video enstalasyon türüne ait ara kesitler ayrıca belirtilmemiştir.

5.4. Kentsel Mekanda Sanat ve Kalıcılığa İlişkin Analizler

Kentsel mekanda analizler sonucunda sanatta kalıcılığı etkileyen kaliteler, kalıcılıkla kurulan ilişkiler, sanatçının çalışmalarında kullandığı içerik ve malzemeler, sanat nesnesindeki benzerlikler ve hikaye kurguları başlıklarında incelenmesi önemli görülmüştür. Bu doğrultuda, sanatta kalıcılığı etkileyen kaliteler ve kalıcılıkla kurulan ilişkilere bağlı analizler ve detay analizler yapılmıştır.

5.4.1. Sanatta Kalıcılığı Etkileyen Kaliteler ve Kalıcılıkla Kurulan İlişkiler Analizi

Kentsel mekanda sergilenen sanat için kalıcılığın ne olduğu ve günümüzde nasıl ortaya çıktığı sorusu özelinde sanatta kalıcılığı etkileyen kaliteler ve kalıcılıkla kurulan ilişkinin incelenmesi üzerinden cevaplar aranmaktadır. Sanatta kalıcılığı etkileyen kaliteler olarak üretici, izleyici, sanat mekanı, sanat nesnesi, zaman ve hareket unsurlarına göre sanat örneklerinin irdelenmesi gerekmektedir. Kalıcılık kapsamında ise hangi formların ve değerlerin ön plana çıktığı değerlendirilmesi önemlidir. Buna bağlı olarak hedefli örneklem, içinde analiz edilecek konular belirlenmiştir (Şekil 22):

SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER	
Üretici	
• sanatçı	• devlet • özel kurum – marka
İzleyici	
• aktif	• yarı aktif • yarı pasif • pasif
Sanat Mekanı	
• park	• sokak
• meydan	• ara mekan
• avlu	• kıyı
Mekanı Tanımlayan Öğeler	
• duvar	• zemin
• tavan	• ara yüzey
Zaman	
• zamansız / süresiz kalıcı	• anlık
• uzun süreli	• sürekli değişen
• kısa süreli	• tanımsız
Hareket	
• mesafesel hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
• deneyimsel hareket	• görsel
• doğal koşullarla hareket	• işitsel
• bedensel hareket	• dokunsal
Sanat Nesnesi	
Konum	Nicelik-Nitelik
• tarihi öğelerle tanımlı çevre	• ölçü-oran
• yapıli çevre	• renk – malzeme – doku
• doğal çevre	• ışık
• karma çevre	• yeşil
	• su
KALICILIKLA İLİŞKİLİ KALİTELER	
Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
• fonetik kalıcılık	• simgesellik
• tipografik kalıcılık	• kutsallık – yücelik
• kaybolan kalıcılık	• güç -iktidar
• kurmaca kalıcılık	• kültür ögesi
• kopya kalıcılık	• dayanıklılık
• kolektif kalıcılık	• popülerlik
	• geçicilik

Şekil 21. Hedefli Örneklem Analizi Ele Alınacak Konular

Verilen sistematik doğrultusunda hedefli örneklem analizleri yapılarak ve tablolaştırılarak sunulmaktadır.

Tablo 8. Hedefli Örneklem: Mimari-Grafiti Örnekleri

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**MİMARİ (GRAFİTİ)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı – mimar ■■	aktif ■■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif ■■
özel kurum – marka ■	

Sanat Mekanı

Sanat Mekanı	Mekanı Tanımlayan Ögeler
park	sokak ■■
meşdan	ara mekan ■■ duvar ■■ zemin
avlu	kıyı/sınır tavan ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■■	anlık
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesal hareket ■■	katılım etkin hareket
deneyimsel hareket ■■	Görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık ■
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■■
tipografik kalıcılık ■■	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■	kültür ögesi ■■
kopya kalıcılık	dayanıklılık ■■
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik

ÖRNEKLER**Midrash**

Isay Weinfeld
Rio, Brezilya 2009

■ Yahudi cemaati için inşa edilen yapıda, İbranice harflerle 'midraş' kelimesi kurgulanmıştır.

The Wales Millennium Centre

Jonathan Adams
Cardiff, Wales 2009

■ Sanat merkezinde, Keltçe 'Creu Gwir Gwydr O Ffwrnais Awen' ve İngilizce 'In These Stones Horizons Sing' cümleleri yer almaktadır.

Tablo 9. Hedefli Örneklem: Mimari-Heykel Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**MİMARİ (HEYKEL)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı (mimar) ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet	pasif ■ yarı pasif ■
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak ■	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan ■■	ara mekan	duvar ■■■ zemin ■
avlu	kıyı/sınır	tavan ■ ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■■■	anlık
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■	katılım etkin hareket
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre ■■■	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre	ışık ■
karma çevre	yeşil ■■
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■■	kültür ögesi
kopya kalıcılık ■	dayanıklılık ■■■
kolektif kalıcılık ■	popülerlik ■■■
	geçicilik

ÖRNEKLER**Depot Boijmans Van Beuningen**MVRDV
Hollanda, Rotterdam 2021

■■ Rotterdam'ın dinamik yapısı bina cephesinden yansımaktadır.

MarkthalMVRDV
Hollanda, Rotterdam 2014

■ Kapalı market, formu ve renkli iç yüzeyi ile sanatsal bir nesne haline gelmiştir.

WaldspiraleHundertwasser
Darmstadt, Almanya 2000

■ Renkli ve düzensiz formuyla bir çocuk tarafından çizilen şato görünümündedir.

Tablo 10. Hedefli Örneklem: Mimari-Heykel Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**MİMARİ (HEYKEL)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı (mimar) ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet	pasif ■■■ yarı pasif
özel kurum – marka ■■	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan ■■	duvar ■■■	zemin ■
avlu ■	kıyı/sınır ■	tavan	ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■■■	anlık
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■■■	ölçü-oran ■■
yapılı çevre	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre	ışık
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■■■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■■	kültür ögesi ■■■
kopya kalıcılık ■	dayanıklılık ■■■
kolektif kalıcılık ■■■	popülerlik ■■■
	geçicilik

ÖRNEKLER**Pathe Foundation**

Renzo Piano
Fransa Paris 2014

■ Tarihi dokuda beklenmedik formuyla ikonik değer kazanmıştır.

Port House

Zaha Hadid Architects
Anvers, Belçika 1997/2016

■ Terkedilen itfaiye istasyonu, liman için yeniden tasarlanmıştır.

Joanneum Museum

Nieto Sobejano Arquitectos
Avusturya 2011

■ Üç müze binasının avlusundaki zemine yerleşerek diğer müzeleri tamamlamıştır.

Tablo 11. Hedefli Örneklem: Mimari-Heykel-Enstalasyon Örnekleri

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**MİMARİ (HEYKEL-ENSTALASYON)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı (mimar) ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet ■	pasif yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park ■	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan ■	ara mekan	duvar ■■	zemin
avlu	kıyı/sınır ■	tavan ■	ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık
uzun süreli ■	sürekli değişen
kısa süreli	■■■ tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket ■	işitsel
bedensel hareket ■■■	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre ■	ışık
karma çevre ■■	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik ■
kaybolan kalıcılık ■■■	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■	popülerlik
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER

Vieux Port Pavilion
Foster+Partners
Marseille Fransa 2013

■ Çevrenin ve altında yürüyenlerin yansımasını sunan pavilyondur.

Reading Between The Lines
Gijs Van Vaerenbergh
Belçika 2011

■ Çevrenin görüşünü engellemeyen şeffaf duvarlarla yapı, değişen görünümünü sunmaktadır.

Labirent
Gijs Van Vaerenbergh
Genk, Belçika 2015

■ Doluluk ve boşluklarla tasarlanmış labirent, mekansal bir deneyim sunmaktadır.

Tablo 12. Hedefli Örneklem: Enstalasyon Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**ENSTALASYON****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■ yarı aktif
devlet ■	pasif yarı pasif ■
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak ■	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan ■	ara mekan	duvar ■ zemin ■
avlu	kıyı/sınır ■	tavan ara yüzey ■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık (günlük) ■
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli ■■	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket ■■■	katılım etkin hareket
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket ■■■	dokunsal ■■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■
yapılı çevre ■■■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık
karma çevre	yeşil
	su ■■

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık ■■■	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER**On Water**

Ayşe Erkmen

Münster, Almanya 2017

■ Nehre yerleştirilen platformla birlikte katılımcılar su içerisinde karşı kıyıya ulaşmaktadır.

Divided Street

mmmm...

Valencia İspanya 2015

■ Sokağı bölen membran, yoldan geçenlerin uzaktan temas etmesine neden olmuştur.

London Fog #03779

Fujiko Nakaya

Londra 2017

■ Sis heykeli, katılımcıların çevresini sararak bir oyun deneyimi sunmuştur.

Tablo 13. Hedefli Örneklem: Enstalasyon Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**ENSTALASYON****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■■ yarı aktif ■■■
devlet ■■■	pasif ■■■ yarı pasif ■■■
özel kurum – marka ■■■	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan ■■■	ara mekan ■■■	duvar ■■■ zemin ■■■
avlu ■■■	kıyı/sınır ■■■	tavan ■■■ ara yüzey ■■■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■■■	anlık ■■■
uzun süreli ■■■	sürekli değişen ■■■
kısa süreli ■■■	tanımsız ■■■

Hareket

mesafesiz hareket ■■■	katılım etkin hareket ■■■
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket ■■■	işitsel ■■■
bedensel hareket ■■■	dokunsal ■■■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■■■	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre ■■■	renk –malzeme – doku ■■■
doğal çevre ■■■	ışık ■■■
karma çevre ■■■	yeşil ■■■
	su ■■■

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık ■■■	simgesellik ■■■
tipografik kalıcılık ■■■	kutsallık – yücelik ■■■
kaybolan kalıcılık ■■■	güç-iktidar ■■■
kurmaca kalıcılık ■■■	kültür ögesi ■■■
kopya kalıcılık ■■■	dayanıklılık ■■■
kolektif kalıcılık ■■■	popülerlik ■■■
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER

Minimum Monument
Nele Azevedo
Danimarka- 2017-

■ Buzdan yapılan insan heykellerinin eridiği sanatsal üretimdir.

School Bus
Barbara Kruger
Los Angeles ABD 2012

■ Otobüsü kaplayan metinler, kentte izleyicilerle buluşmuştur.

İsimsiz
Vahit Tuna
İstanbul, Türkiye 2018

■ Kadın şiddetine dikkat çekmek için 440 topuklu ayakkabı sergilenmiştir.

Tablo 14. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Mimari-Heykel Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**ENSTALASYON (MİMARİ - HEYKEL)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park ■■	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan ■	duvar ■■■	zemin ■■■
avlu	kıyı/sınır	tavan	ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■	anlık (günlük)
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli ■■	■ tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel ■■■
bedensel hareket	dokunsal ■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre ■	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre ■	ışık ■
karma çevre ■■	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık ■■■	simgesellik ■■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi ■
kopya kalıcılık	dayanıklılık ■
kolektif kalıcılık ■	popülerlik
	geçicilik (ses) ■■■

ÖRNEKLER**Sound Of Light**

M. Barotti - P. Fantastique
Hamm Almanya 2014

■ Güneş ışığının sese dönüştürüldüğü bir enstalasyon heykeldir.

80 Hz

Thomas Wing Evans – DX Lab
Sidney Avustralya 2018

■ Yapı içerisinde yer alan mekanizma çalıştırılarak hem görüntü hem de ses elde edilmektedir.

Cromatico

Lukas Kühne
Tallinn, Estonya 2011

■ Yapının akustik tasarımı deneyimlenerek mekan ve ses arasında ilişki kurulmaktadır.

Tablo 15. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Mimari-Heykel Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**ENSTALASYON (MİMARİ – HEYKEL)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif yarı aktif
devlet ■	■■■ pasif yarı pasif
özel kurum – marka ■	

Sanat Mekanı

park	sokak ■	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan	ara mekan ■■	duvar ■ zemin
avlu	kıyı/sınır	tavan ara yüzey ■■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık
uzun süreli	sürekli değişen ■
kısa süreli ■■	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■■	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■	kültür ögesi
kopya kalıcılık ■■	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik ■■

ÖRNEKLER

Untitled (Woven Portico)
Nicolas Feldmeyer
İngiltere 2012

■ University College
sütunlarının kumaşla
örülerek sergilendiği
anıtsal bir yerleştirmedir.

Portico
Steve Messam
York, İngiltere 2022

■ York Sanat Galerisi
binasında şişirilmiş bir
tekstil parçasıyla dikkat
çeken yerleştirmedir.

**From The Knee of My Nose
to the Belly of My Toes**
Alex Chinneck
Londra, İngiltere 2013

■ Dört katlı bir evin
cephesi zemine doğru
kaydırılmıştır.

Tablo 16. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Heykel Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**ENSTALASYON (HEYKEL)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif yarı aktif
devlet ■	pasif ■■■ yarı pasif
özel kurum – marka ■■	

Sanat Mekanı

park	sokak ■■	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan ■	ara mekan	duvar	zemin ■
avlu ■	kıyı/sınır	tavan	ara yüzey ■■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■■	anlık
uzun süreli	sürekli değişen ■
kısa süreli ■	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket ■	işitsel
bedensel hareket	dokunsal ■■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi ögelerle tanımlı çevre ■■	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık ■
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık ■■	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■

ÖRNEKLER**Come-In**

Ana Matos – Antonio Samaniego
Venedik Bienali 2018

■ 8m yüksekliğindeki zincirlere sarı renkle yazılan kelimeler havada asılı kalmaktadır.

The Cord

Archea Associati
Venedik Bienali İtalya 2003

■ Yaklaşık 1,25 m uzunluğunda ve 3m çapında bir silindirin içinde bienal bilgileri yer almaktadır.

Ombre En Lumiere

E. Queney & M. Schork
Paris, Fransa 2010

■ Gün içerisinde güneş ışığının geldiği açılara göre açığa çıkan ve dağılan gölge kelimesi.

Tablo 17. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Heykel Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**ENSTALASYON (HEYKEL)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan ■■	ara mekan	duvar	zemin
avlu ■■	kıyı/sınır	tavan	ara yüzey ■■■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık
uzun süreli	sürekli değişen ■
kısa süreli ■■■	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel
doğal koşullarla hareket	işitsel ■■■
bedensel hareket ■■■	dokunsal ■■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■■	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre	ışık
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık ■■■	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER**Don't Disturb My Circles**Julie Biron
Montpellier Fransa 2012

■ Avluyu geçmeye çalışan katılımcılar, disklerin çarpışmasına neden olmaktadır.

83,7 Kilo Ohm Erwin Stache
Oslo 2016

■ Katılımcı, çubuklara dokunarak ses üretmekte ve kendi deneyimini yaşamaktadır.

MirrorsTim Bruniges
Aalst Belçika 2017

■ Kent hoparlörü ve kulaklığı olma görevi üstlenmiştir.

Tablo 18. Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Performans Sanatı-Arazi Sanatı Örnekleri

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**ENSTALASYON (PERFORMANS-ARAZİ SANATI)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif
özel kurum – marka ■	

Sanat Mekanı

park	sokak ■	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan	ara mekan ■■	duvar zemin ■■■
avlu	kıyı/sınır	tavan ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli ■■	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket ■■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket	işitsel ■
bedensel hareket ■■■	dokunsal ■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre ■	ışık ■
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık ■	simgesellik ■
tipografik kalıcılık ■■	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER

Literature Vs. Traffic
Luzinterruptus
Melbourne Avustralya 2012

■ Katılımcıların, ışıklarla aydınlatılmış kitaplardan istediklerini alabildiği bir yerleştirmedir.

Land Mark
J. Allora & G. Calzadilla
Puerto Rico 2002

■ Askeri donanmaya ait alanda izler bırakan sanatçılar, bu izleri farklı yazı ve görsellerle işlemiştir.

Hana / Otodate
Akio Suzuki
Torino 2006

■ Kent içerisinde belirli noktalara ses durakları yerleştirilerek dinleme deneyimi için katılımcı davet edilmiştir.

Tablo 19.Hedefli Örneklem: Enstalasyon-Mimari-Grafiti Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**ENSTALASYON (MİMARİ – GRAFİTİ)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■	aktif yarı aktif
devlet ■	pasif yarı pasif ■■
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan	ara mekan	duvar ■■ ■■ zemin
avlu ■■	kıyı/sınır	tavan ■■ ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■■	anlık
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık ■
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■
tipografik kalıcılık ■■	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi ■
kopya kalıcılık	dayanıklılık ■
kolektif kalıcılık ■	popülerlik
	geçicilik

ÖRNEKLER**Anno 1917**

Martijn Sandberg
Amsterdam 2021

■ iç avlu ve kemerli girişler, kabartma tuğla işçiliğiyle grafiti sanatının bir parçası gibi görünmektedir.

Time, Past, Present and Future

Maurizio Nannucci
Parma İtalya, 2019

■ Işıklı neon camdan yapılan eser, geçmiş mirasla günümüz arasında bağlantı kurmaktadır.

Tablo 20. Hedefli Örneklem: Heykel Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**HEYKEL****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı (birey) ■■■	aktif ■■■ yarı aktif ■■■
devlet	pasif ■■■ yarı pasif ■■■
özel kurum – marka ■■■	

Sanat Mekanı

Sanat Mekanı	Mekanı Tanımlayan Ögeler
park ■■■	sokak ■■■ duvar ■■■ zemin ■■■
meydan ■■■	ara mekan ■■■ tavan ■■■ ara yüzey ■■■
avlu ■■■	kıyı/sınır ■■■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■■■	anlık ■■■
uzun süreli ■■■	sürekli değişen ■■■
kısa süreli ■■■	tanımsız ■■■

Hareket

■■■ mesafesel hareket ■■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■■
doğal koşullarla hareket ■■■	işitsel etkin ■■■
bedensel hareket ■■■	dokunsal ■■■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■■■	ölçü-oran ■■■■
yapılı çevre ■■■	renk – malzeme – doku ■■■■
doğal çevre ■■■	ışık ■■■
karma çevre ■■■	yeşil ■■■
	su ■■■

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık ■■■	simgesellik ■■■■
tipografik kalıcılık ■■■■	kutsallık – yücelik ■■■
kaybolan kalıcılık ■■■	güç-iktidar ■■■
kurmaca kalıcılık ■■■■	kültür ögesi ■■■
kopya kalıcılık ■■■	dayanıklılık ■■■■
kolektif kalıcılık ■■■■	popülerlik ■■■
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER

Declaration
El Seed
Dubai 2018

■■ Hat sanatıyla yazı, duvar yüzeylerinde üç boyutlu oluşturulmuştur.

The Heart Of Trees
Jaume Plensa
İsveç 2007

■■ Metinle kaplanmış insan bedeninin ağaçlara sarılması bir beden-ruh tartışmasıdır.

İsimsiz
Paul Cockledge Studio
Paternoster Square, Londra 2017

■■ Kan kanseri teşhisi konulan 104 kişinin ismi, yerleştirme olarak kansere farkındalık kazandırır.

Tablo 21. Hedefli Örneklem: Heykel Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**HEYKEL****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif yarı aktif
devlet ■	pasif ■■■ yarı pasif
özel kurum – marka ■	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan ■	duvar	zemin ■■■
avlu ■	kıyı/sınır ■	tavan	ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık
uzun süreli	sürekli değişen ■
kısa süreli ■■	tanımsız ■

Hareket

mesafesiz hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket ■	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■	ölçü-oran ■
yapılı çevre ■	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre	ışık
karma çevre ■	yeşil
	su ■

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■■	kültür ögesi ■
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■	popülerlik ■
	geçicilik

ÖRNEKLER**Next Step!**Inges Idee
Münih, Almanya 2017

■■ Devasa boyutlarda bacaklarıyla öğrenci tasvir edilmiştir.

Foglie Di Pietra Giuseppe Penone
Roma 2017

■ Taş blok, gerçek ve kuru bir ağaç gibi görünen bronz ağacın dallarına yerleştirilmiştir.

Flooding Modernity Asmund Havsteen-Mikkelsen
Danimarka 2018

■ Modernizmin ikonik yapılarından Villa Savoye'nin, karaya oturduğu eleştirel bir çalışmadır.

Tablo 22. Hedefli Örneklem: Heykel Örnekleri-3

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK

HEYKEL		
SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER		
Üretici	İzleyici	
sanatçı (birey) ☒	aktif	yarı aktif
devlet	pasif ☒	yarı pasif
özel kurum – marka		

Sanat Mekanı			
park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan	duvar	zemin ☒
avlu	kıyı/sınır ☒	tavan	ara yüzey

Zaman	
zamansız / süresiz kalıcı	anlık
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız ☒

Hareket	
mesafesel hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket	görsel ☒
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi	
Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ☒
yapılı çevre	renk – malzeme – doku ☒
doğal çevre	ışık
karma çevre ☒	yeşil
	su ☒

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ	
Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar ☒
kurmaca kalıcılık ☒	kültür ögesi ☒
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ☒	popülerlik
	geçicilik

ÖRNEKLER**Tuna Ayakkabıları Anıtı**Gyula Pover
Budapeşte 2005

☒ 2. Dünya Savaşı sırasında ölen Macar ve Yahudiler anısına demir ayakkabılar sabitlenmiştir.

Tablo 23. Hedefli Örneklem: Heykel-Enstalasyon Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**HEYKEL (ENSTALASYON)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif ■■
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park ■	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan ■■	duvar ■■	zemin ■■ ■
avlu	kıyı/sınır ■	tavan	ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■	anlık
uzun süreli	sürekli değişen ■
kısa süreli ■	tanımsız ■■

Hareket

mesafesel hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■ ■	görsel ■■ ■
doğal koşullarla hareket ■	işitsel ■■ ■
bedensel hareket ■	dokunsal ■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■ ■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■ ■
doğal çevre ■	ışık ■
karma çevre ■	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık ■■ ■	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık ■■
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■ ■

ÖRNEKLER**Lullaby Factory**

Studio Weave
Londra, İngiltere 2012

■ Hastanede kalan çocuklar için ninniler üretmektedir.

Sound Architecture 05

Ronald Vandermeij
Surrey İngiltere 2014

■ Heykel bahçesine yerleştirilen 500 çan, birbirine temas ederek ses çıkarmaktadır.

Nautilus

SOFTlab
Seaport New York 2019

■ Dokunarak etkinleştirilen kurulum, ışık ve ses senfonisi oluşturmaktadır.

Tablo 24. Hedefli Örneklem: Heykel-Enstalasyon Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**HEYKEL (ENSTALASYON)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan ■	duvar	zemin
avlu ■	kıyı/sınır ■	tavan	ara yüzey ■■■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık (günlük) ■
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli ■■	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket ■■■	dokunsal ■■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi ögelerle tanımlı çevre ■	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre ■	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre	ışık ■
karma çevre ■	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık ■■■	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER**Net Yokohama**

Numen
Japonya 2013

■ İç mekanı ağlarla kurgulanan ve buradaki hareketliliği dış membrana yansıtan bir nesnedir.

Bant Melbourne

Numen / For Use
Melbourne, Avustralya 2011

■ Şeffaf formuyla iç ve dış mekanda farklı deneyimler sunan bir bant kurulumudur.

Reframe

Atelier ARI
Montpellier, Fransa 2011

■ Yapının çevresinde dolaşıldığında görülen farklı görünüm, görsel bir oyun yaratmıştır.

Tablo 25. Hedefli Örneklem: Heykel-Enstalasyon Örnekleri-3

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**HEYKEL (ENSTALASYON)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet ■■	pasif yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan ■	ara mekan ■■	duvar zemin ■
avlu	kıyı/sınır	tavan ara yüzey ■■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı ■■	anlık
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli ■■	tanımsız ■■

Hareket

mesafesel hareket ■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket ■■	dokunma ■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık ■■	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi
kopya kalıcılık ■	dayanıklılık
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■

ÖRNEKLER

Spannungsfeld
Julian Voss-Andreae
University Of Minnesota 2014
■ Sabit aralıklarla dikey olarak düzenlenmiş heykel belirli bir açıda neredeyse kaybolmaktadır.

Sky Mirror
Anish Kapoor
New York 2006
■ İçbükey ve dışbükey aynalar kullanılarak kentin hareketi yansıtılmıştır.

Bloom
Alisa Andrasek - Jose Sanchez
Londra 2012
■ Kent oyuncuğu olarak heykel, katılımcının manipülasyonlarıyla değişmektedir.

Tablo 26. Hedefli Örneklem: Heykel-Video Enstalasyon Örnekleri

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**HEYKEL (VIDEO ENSTALASYON)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■	aktif ■ yarı aktif
devlet	pasif ■■ yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan ■	ara mekan ■	duvar ■ zemin
avlu	kıyı/sınır	tavan ara yüzey ■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık
uzun süreli	sürekli değişen ■
kısa süreli ■■	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal ■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık ■■
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■	kültür ögesi ■■
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik ■■

ÖRNEKLER**Western Flag**John Gerrard
Londra 2017■ Petrol tüketimine
dikkat çekilmiştir.**Corona – Black Hole Sun**Kollision
Danimarka, 2021■ Koronanın yeniden
yaratılması düşüncesiyle
oluşturulmuştur.

Tablo 27. Hedefli Örneklem: Performans Sanatı Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**PERFORMANS SANATI****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı (topluluk) ■■■	aktif ■ yarı aktif
devlet	pasif ■■ yarı pasif
özel kurum – marka ■	

Sanat Mekanı

park ■	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan ■■	duvar	zemin ■■ ■
avlu	kıyı/sınır	tavan	ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■■ ■
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■ ■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel ■■
bedensel hareket ■■ ■	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■ ■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■ ■
doğal çevre	ışık ■■
karma çevre ■	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık ■■	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik ■■ ■

ÖRNEKLER

The Mile-Long Opera
Diller Scofidio - Renfro, D. Lang
New York 2018

■ Katılımcılar, hızla değişen şehir yaşamı hakkında kişisel hikayeler anlatmaktadır.

Stay Out
Plastique Fantastique
Berlin, Almanya 2021

■ Geçici ve şeffaf mimari yapıdaki sanatçılar, hayatı dışarıya taşımıştır.

Zerstreuung Überall
LIGNA
Karlsruhe Almanya 2021

■ Katılımcılar kulaklıklarla aldıkları komutlara göre performans sergilemiştir.

Tablo 28. Hedefli Örneklem: Performans Sanatı Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**PERFORMANS SANATI****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■■ yarı aktif ■■
devlet	pasif ■■■ yarı pasif ■■
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan	ara mekan ■■■	duvar ■■■ zemin ■■
avlu	kıyı/sınır	tavan ■■■ ara yüzey ■■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■■■
uzun süreli	sürekli değişen ■■
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket	katılım etkin hareket
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket ■■■	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■■■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık ■■
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık ■■■	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■■	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER

The Wandering
Vincent Tanguy
Shanghai 2020

■ Oyun karakterini andıran çemberle kent sokaklarında dolaşarak gerçeklik algısı sarsılmıştır.

İsimsiz
Xavier Le Roy & Scarlet Yu
Münster, Almanya 2017

■ Sanatçılar, bedensel hareketler kurgulayarak kent içinde heykel kavramını keşfetmektedir.

Bodies In Urban Spaces
Willi Dorner
İsviçre 2014

■ Alışılmadık beden hareketleriyle kentsel mekanlara yerleşmektedirler.

Tablo 29. Hedefli Örneklem: Performans Sanatı Örnekleri-3

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**PERFORMANS SANATI****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı (topluluk) ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan	ara mekan ■■■	duvar zemin ■■
avlu	kıyı/sınır	tavan ara yüzey ■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■■■
uzun süreli	sürekli değişen ■■
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket ■■■	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre ■■	ışık
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■■	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■■	popülerlik
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER**Faith Moves Mountains**Francis Alÿs
Lima, Peru 2002

■ Kürekleriyle toprağı ileriye doğru kazan katılımcılar, tepeyi hareket ettirmektedir.

RingSpencer Tunick
Munih 2012

■ Kırmızı ve altın rengiyle boyalı çıplak bedenler sergilenmektedir.

DivisorLygia Pape
Madrid 1968-2011

■ Beyaz kumaşın gizlediği bedenler kentte ortaklaşa hareket etmektedir.

Tablo 30. Hedefli Örneklem: Grafiti-Mural Art-Mimari Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**GRAFİTİ – MURAL ART (MİMARİ)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif ■■
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak ■■	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan	ara mekan ■■	duvar ■■■ ■ zemin
avlu	kıyı/sınır	tavan ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık
uzun süreli ■■	sürekli değişen
kısa süreli ■■	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket ■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■■	görsel ■■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■■
yapılı çevre ■■■	renk – malzeme – doku ■■■
doğal çevre	ışık
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■■■
tipografik kalıcılık ■■■	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi ■■
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik ■■■

ÖRNEKLER**Park-Ing**Bansky
Los Angeles 2010

■ Salıncaktaki kız görseli ve Park(ing) yazısı, çocuklar için oyun alanlarının eksikliğine dikkat çekmektedir.

Luz Nas Vilas Boa Mistura
Sao Paulo, Brezilya 2012

■ Gecekondu mahallesi sokaklarında, mahalle sakinleriyle birlikte anamorfik kelimeler boyanmıştır.

İsimsizBarry McGee
New York 2010

■ Bütün grafiti sanatçıların isminin yazıldığı çalışmadır.

Tablo 31. Hedefli Örneklem: Grafiti-Mural Art-Mimari Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**GRAFİTİ – MURAL ART (MİMARİ)****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■■ yarı aktif
devlet	pasif yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan ■■	ara mekan ■	duvar ■■ zemin ■
avlu	kıyı/sınır	tavan ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli ■■	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■■■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■ ■	■■■ görsel
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket ■■ ■	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■	ölçü-oran ■■ ■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■ ■
doğal çevre	ışık
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık ■■ ■	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık	kültür ögesi ■
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■	popülerlik
	geçicilik ■■ ■

ÖRNEKLER**Anamorfoz Egzersizi #2**

Elian Chali
Oostende, Belçika 2016

■■ Her açıdan farklı algılanan ana renklerin ve temel geometrik öğelerin kullanıldığı anamorfik çalışma.

Six Arcs en Scene

Felice Varini
Fransa 2012

■ Tüm şehre yayılan ve yalnızca bazı noktalardan algılanan anamorfik çalışma.

The Secret of The Great Pyramid

JR
Paris 2019

■ Siyah beyaz görsellerle oluşturulan büyük ölçekli optik yanılsama çalışması.

Tablo 32. Hedefli Örneklem: Grafiti-Mural Art Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**GRAFİTİ-MURAL ART****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif yarı aktif ■
devlet	pasif ■■ yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak ■■	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan	ara mekan	duvar ■■ zemin ■
avlu	kıyı/sınır ■■	tavan ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli ■■ ■■	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■	görsel ■■ ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■ ■■
yapılı çevre ■■ ■■	renk – malzeme – doku ■■ ■■
doğal çevre	ışık
karma çevre ■■	yeşil
	su ■■

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■ ■■	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■ ■■

ÖRNEKLER**Vancouver Biennale**

Osgemeos
Vancouver, Kanada 2014

■ Sanayi bölgesindeki silolar boyanarak dev sanat eserlerine dönüşmüştür.

A Door to Wonderland

Ememem
Norveç 2018

■ Kaldırımdaki çukur ve çatlaklar seramikle doldurulmuştur.

Shattering

Leon Keer
Helsinki İsveç 2020

■ Üç boyutlu grafiti, telefonla taratıldığında farklı bir etkileşim sunmaktadır.

Tablo 33. Hedefli Örneklem: Grafiti-Mural Art Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**GRAFİTİ-MURAL****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı (topluluk) ■■■	aktif ■■
devlet	pasif ■
özel kurum – marka ■	yarı aktif
	yarı pasif

Sanat Mekanı

Sanat Mekanı	Mekanı Tanımlayan Ögeler
park	sokak ■■
meydan ■■	duvar
avlu	zemin ■■ ■■
	ara mekan
	tavan
	ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■
uzun süreli	sürekli değişen ■
kısa süreli ■■	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■ ■■	görsel ■■ ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal ■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■■ ■■	ölçü-oran ■■ ■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■ ■■
doğal çevre	ışık
karma çevre	yeşil ■
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■■ ■■
tipografik kalıcılık ■■	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar ■■ ■■
kurmaca kalıcılık ■■ ■■	kültür ögesi ■
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■ ■■ ■■	■ ■■ popülerlik
	geçicilik ■■ ■■ ■■

ÖRNEKLER**Black Lives Matter**

Amerika 2020

■ Irkçılık sorunlarına karşı protestocular saraya giden yola 'Black Lives Matter' yazısını boyamıştır.

Flower Carpet

Brüksel Belçika 2016

■ Belçika-Japonya dostluğunu kutlamak için tasarlanmıştır.

Valeriia

JR

Lviv, Ukrayna 2022

■ Ukrayna-Rusya savaşı nedeniyle göç eden çocuğun fotoğrafı, yüzlerce kişiyle birlikte bir pankart gibi açılmıştır.

Tablo 34. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-1

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**VIDEO ENSTALASYON****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■■	aktif ■■
devlet	pasif ■■
özel kurum – marka	yarı aktif
	yarı pasif

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan	ara mekan ■■	duvar ■■
avlu ■	kıyı/sınır ■	tavan
		zemin
		ara yüzey ■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■■
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel ■■
bedensel hareket ■■	dokunsal ■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık ■■
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık ■■	simgesellik ■■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik ■■

ÖRNEKLER**Homeless Projection**

Krzysztof Wodiczko
Montreal, Kanada 2014

■ Evsizlerin deneyimlerini anlattığı dijital yerleştirmedir.

Border Tuner

Rafael Lozano-Hemmer
Meksika - USA 2019

■ Sınır yerleştirilen iki ses sistemi sayesinde kurulan iletişim, ışık gösterisine dönüşmüştür.

De la terre à la lumière

G. Lasserre & A. Ancxt Karlsruhe
Lauzerte Fransa 2016

■ En az iki katılımcının birbiriyle temas etmesi sonucu, mekanizma beden enerjilerini sese dönüştürmektedir.

Tablo 35. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-2

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**VIDEO ENSTALASYON****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■	aktif ■ yarı aktif
devlet	pasif ■ yarı pasif
özel kurum – marka ■	

Sanat Mekanı

park	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan	duvar ■■	zemin
avlu ■	kıyı/sınır ■	tavan	ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■
uzun süreli	sürekli değişen ■
kısa süreli ■	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel ■■
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■
yapılı çevre ■	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık ■■
karma çevre ■	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■
tipografik kalıcılık ■■	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■	kültür ögesi ■
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik ■■

ÖRNEKLER

Public Words At Saint Blaise
Malte Martin
Paris 2008

■ Mahalle algısının yayınladığı çalışmadır.

Yekpare
Deniz Kader – Candaş Şişman
İstanbul 2010

■ İstanbul'un asırlar süren hikayesi sembollerle yansıtılmıştır.

Tablo 36. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-3

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**VIDEO ENSTALASYON****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı (birey) ■■■	aktif ■ yarı aktif
devlet	pasif ■■ yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park ■■	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan	ara mekan	duvar	zemin ■
avlu	kıyı/sınır ■■	tavan	■■ ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■■ ■
uzun süreli	sürekli değişen ■■ ■
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket ■	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■ ■	görsel ■■ ■
doğal koşullarla hareket ■■ ■	işitsel
bedensel hareket ■	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre	ölçü-oran ■■ ■
yapılı çevre	renk – malzeme – doku ■■ ■
doğal çevre ■■	ışık ■■ ■
karma çevre ■	yeşil ■
	su ■

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık ■■ ■	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■ ■	kültür ögesi ■
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık	popülerlik
	geçicilik ■■ ■

ÖRNEKLER**Constellations**Joanie Lemerrier
Bristol, İngiltere 2018

■ Havaya yayılan su parçacıklarına geometrik formlarda ışık yansıtılmıştır.

Garden in Development Javier Riera
Praga, Çekya 2016

■ Geometri ve doğa arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır.

Magic Carpets Miguel Chevalier
Bangkok, Tayland 2018

■ Katılımcılar zeminde hareket ederek yeni desen formları oluşturmaktadır.

Tablo 37. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-4

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**VIDEO ENSTALASYON****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■ ■	aktif yarı aktif
devlet	pasif ■■ ■ yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park	sokak ■	Mekanı Tanımlayan Ögeler
meydan ■	ara mekan	duvar ■■ ■ zemin
avlu ■	kıyı/sınır	tavan ara yüzey

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■■ ■
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesiz hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■ ■	görsel ■■ ■
doğal koşullarla hareket	işitsel ■
bedensel hareket	dokunsal

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■	ölçü-oran
yapılı çevre ■■	renk – malzeme – doku ■■ ■
doğal çevre	ışık ■■ ■
karma çevre	yeşil
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■ ■	kültür ögesi ■
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik ■
	geçicilik ■■ ■

ÖRNEKLER**Tijuana Projection**

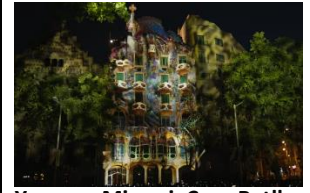
Krzysztof Wodiczko
Tijuana, Meksika 2001

■ Sekiz katılımcı kadın bir mekanizmayla hikayelerini anlatırken görüntüleri yapı yüzeyine yansıtılmıştır.

Spectrum

Cosimo Scotucci
Times Square, New York 2021

■ Time Square'in ekran panoları, ışığın tonlarını sergilemektedir.

Yaşayan Mimari: Casa Batlló

Refik Anadol
Barselona İspanya 2022

■ Ünlü mimar Antoni Gaudí'nin eseri olan Casa Batlló'nun cephesinde hareketli görüntüler kurgulanmıştır.

Tablo 38. Hedefli Örneklem: Video Enstalasyon Örnekleri-5

KENTSEL MEKANDA SANAT VE KALICILIK**VIDEO ENSTALASYON****SANATTA KALICILIĞI ETKİLEYEN KALİTELER**

Üretici	İzleyici
sanatçı ■■	aktif ■ yarı aktif
devlet	pasif ■■ yarı pasif
özel kurum – marka	

Sanat Mekanı

park ■	sokak	Mekanı Tanımlayan Ögeler	
meydan ■■	ara mekan	duvar	zemin
avlu	kıyı/sınır	tavan ■■	ara yüzey ■

Zaman

zamansız / süresiz kalıcı	anlık ■■
uzun süreli	sürekli değişen
kısa süreli	tanımsız

Hareket

mesafesel hareket	<i>katılım etkin hareket</i>
deneyimsel hareket ■■	görsel ■■
doğal koşullarla hareket	işitsel
bedensel hareket	dokunsal ■

Sanat Nesnesi

Konum	Nicelik-Nitelik
tarihi öğelerle tanımlı çevre ■■	ölçü-oran ■■
yapılı çevre	renk – malzeme – doku ■■
doğal çevre	ışık ■■
karma çevre	yeşil ■
	su

KALICILIKLA KURULAN İLİŞKİ

Kalıcılık Formları	Kalıcılık Değerleri
fonetik kalıcılık	simgesellik ■■
tipografik kalıcılık	kutsallık – yücelik
kaybolan kalıcılık	güç-iktidar
kurmaca kalıcılık ■■	kültür ögesi
kopya kalıcılık	dayanıklılık
kolektif kalıcılık ■■	popülerlik
	geçicilik ■■

ÖRNEKLER**Waterlicht**

Studio Roosegaarde
Almanya 2021

■ İklim değişikliğiyle birlikte su seviyesinin ne kadar olacağının sanal olarak yansıtılmıştır.

One Heart One Tree

Nazih Mestaoui
Paris Fransa 2015

■ Uygulama aracılığıyla katılımcıların kalp ritmine göre büyüyen sanal bir orman kurgulanmıştır.

Hedefli örneklemede, kentsel mekanda sergilenen mimari, enstalasyon, heykel, grafiti-mural art, performans sanatı ve video enstalasyon sanat türlerinden etkileyici ve farklı örnekler değerlendirilmiştir. İncelenen örnekler, sanatçı ve sanatçıya destek veren devlet, özel kurum-markalar; izleyicinin katılımı, sanat nesnesinin sergilendiği mekanlar ve etkili öğeler; sergileme süreleri; sanatta etkili hareketler ve katılımı gözlenen etkin hareketler; sanat nesnesinin bağlamı, ölçü-oran, renk-malzeme-doku, ışık, yeşil, su kullanımı ve kalıcılık formları, kalıcılık değerleri üzerinden çalışılmıştır. Analizlerde görüldüğü üzere, belirlenen bazı başlıkların göreceli olduğu ve özellikle nicelik-nitelik unsurlarında farklı derecelenmelerin söz konusu olduğu görülmüştür (Tablo 18). Bu derecelenmeler, yapılan değerlendirmelere dahil edilmemiştir.

5.4.2. Detay Analizler: Sanatçının Çalışmalarında Kullandığı İçerik ve Malzeme; Sanat Nesnelerindeki Benzerlikler; Hikayeler

Kentsel mekanda sergilenen sanat türleri, kalıcılıkla kurulan ilişkilere bağlı ve sanatta kalıcılığın oluşumunda etkili ve destek kalitelere bağlı analizleri çalışmanın temelini oluştururken, kalıcılığı belirleyen yaklaşımlara bağlı analizler çalışmayı detaylandırmaktadır. Sanat merkezli yaklaşımla sanatçının kullandığı içerik ve malzeme ele alınırken; sanat nesnesi merkezli yaklaşımda sanat örneklerinin benzerlikleri incelenmiş; toplum merkezli yaklaşımda ise günümüzde öne çıkan toplumsal hikayeler analiz edilmiştir. İzleyici merkezli yaklaşımlara bağlı analizler, ana çalışmada değerlendirildiği için tekrar ele alınmamıştır. Teknoloji merkezli yaklaşımlar ise Ayrıca sanat nesnesi merkezli benzerlik analizlerinde teknoloji kullanımları açıklandığı için teknoloji merkezli yaklaşımların daha detaylı açıklanması gerekli görülmemiştir. Çalışma kapsamında bu bölümdeki analizlerin, ana çalışmadan kalan boşlukları doldurabileceği düşünülerek önemli görülmüştür.

Sanatçının Çalışmalarında Kullandığı Gözlenen İçerik ve Malzemeye Bağlı Analizler;

Sanatçının kendine özgü malzeme ve içerikleri benimsemesi aynı zamanda bu unsurları sürekli kullanarak popülerlik kazanma durumu göz önüne alınarak mimari, enstalasyon, heykel, grafiti-mural art, enstalasyon: video projeksiyon sanat türleri incelenerek analizlere dahil edilmiştir. Bu analiz, Tablo 5’te tablolastırılarak sunulmuştur.

Sanat Nesnelerindeki Benzerlikler Üzerinden Analizler;

Hedefli örneklem kapsamında incelenen örnekler, genel örneklemdaki birçok örnekle benzerlik göstermektedir. Sanat nesnelerindeki benzerlik durumu göz önüne alınarak sanat nesnesine bağlı kalitelerle detay analizleri incelenmiştir. Sanat nesnesinin konuma bağlı olarak ve nicelik-nitelik unsurlarına bağlı olarak yapılan incelemede, birinci dereceden öne çıkan benzerlikler ele alınmıştır.

- Ölçü-Oranda Benzerlikler

Boyutları büyülterek-küçülterek farklılaştırma: Figürlerin gerçek boyutları değiştirilerek, kentsel mekanda farklı ölçü-oranda kompozisyonlar oluşturulmaktadır ve bu kompozisyonlar sıradan nesnelere karşı yabancılaşma hissi yaratmaktadır. Ayrıca nesnelerin büyük boyutlarda kopyalarının sergilenmesinde, Pop Art'ın izleri görülmektedir.

Şekil 22. Benzerlik Analiz Örnekleri: Ölçü-Oran

- Malzeme Kullanımında Benzerlikler

Yansıtıcı yüzeyler: İçbükey, dışbükey ve düz aynalar, paslanmaz çelik, cam vb. kullanılarak kentsel mekana hareketli görüntüler sunan sanat nesneleri, optik oyunlarla izleyiciye farklı deneyimler yaşatmaktadır. Gerçeklik ve yansıma arasında çelişkiler kullanılarak farklı görme ve algılama biçimleri kurgulanmaktadır.

Şekil 23. Benzerlik Analiz Örnekleri: Yansıtıcı Yüzeyler

Saydam yüzeyler: Opak, yarı saydam, örgütlenmiş, geçişlilikle oluşan vb. saydamlık derecesiyle ilişkili olarak kullanılan malzemeler, sanat kapsamında farklı görüntüler sunabilmek amacıyla kullanılmaktadır. Geçirgenlik sayesinde bakıldığında iç içe geçen görüntüler söz konusu olmakta ve belirsiz, tamamlanmamış mekanlar yaratılmaktadır.

Şekil 24. Benzerlik Analiz Örnekleri: Saydam Yüzeyler

Tekstil ürünü: Hafif, esnek, geçirgen, geçici yapısıyla sanatta tercih edilen bir malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikleri sayesinde tekstil malzemesi, kentsel mekanda sanata sarmalama, kaplama, şişirme vb. farklı ve dikkat çeken sergileme biçimleri kazandırmıştır.

Şekil 25. Benzerlik Analiz Örnekleri: Tekstil Ürünü

- Renk-Doku-Malzeme Birlikteliğinden Kaynaklanan Benzerlikler

Sanat nesnesinde sıra dışılık, ironi: Sanatçı renk-doku-malzemeyi kullanarak, nesnelerin mevcutta bulunan anlamlarıyla oynayabilmektedir. İroni değerine sahip sanatsal nesneler, izleyiciyi sorgulamaya davet eden çekici unsurlar haline gelmektedir.

Şekil 26. Benzerlik Analiz Örnekleri: Sıra Dışı Kullanım

- Teknoloji Kullanımında Benzerlikler

Video enstalasyonda teknolojik araçlar – programlar

Teknolojik araçlar – hoparlör: Sanatçının, ses ile ilgili sanat üretimlerinde özellikle teknolojik araçlar kullandığı görülmüştür. Etkileşimi artıran bu araçlar, sesin üretilmesi veya karşıya aktarılmasını sağlayan bir sanatsal üretim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 27. Benzerlik Analiz Örnekleri: Teknolojik Araç Kullanımı

Teknolojik uygulamalarla destekli: Bazı sanat üretimleri telefonlarda yer alan uygulamalar üzerinden farklı deneyimler sunabilmektedir. Sanat nesnesine uygulamalar üzerinden yapılabilen müdahaleler, gerçeklik algısını etkilemektedir.

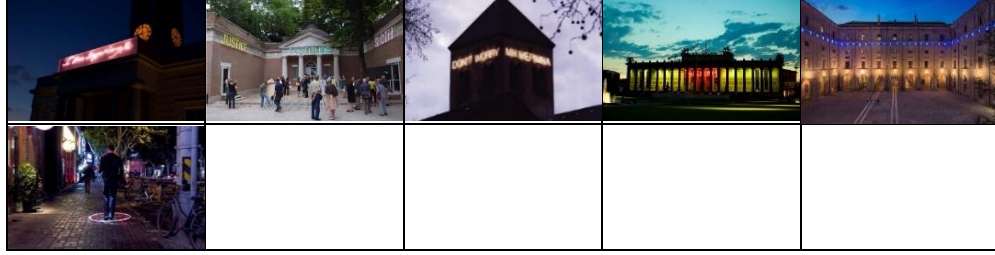
Şekil 28. Benzerlik Analiz Örnekleri: Uygulama Destekli

- Işık Kullanımında Benzerlikler

Video enstalasyon örneklerinde yansıtımlar

Neon ışıklar: Renkli, dikkat çeken yazı ve biçimleriyle neon ışıklar görme, okuma eylemleri üzerinden izleyiciyi etkisi altına almaktadır. Bu sanatsal üretimler, temelde mimari-

grafiti-mural art kapsamında değerlendirilse de farklı sanat türlerinde de karşımıza çıkarak özellikle havanın karardığı koşullarda etkili görünümler sunduğu görülmüştür.

Şekil 29. Benzerlik Analiz Örnekleri: Neon Işık Kullanımı

Dokunma eylemine tepki veren ışıklar: Teknolojinin giderek gelişmesiyle ışık ve hareket üzerine gerçekleştirilen sanatsal üretimleri yaygınlaştırmıştır. Özellikle izleyicinin aktif katılımı ve dokunsal etkin hareketi kapsamında kullanılmaktadır.

Şekil 30. Benzerlik Analiz Örnekleri: İnteraktif Işık Kullanımı

- Su Kullanımında Benzerlikler

Su yüzeyi: kıyı/sınır kullanımlarında yaygın olarak gözlemlenmiştir.

Şekil 31. Benzerlik Analiz Örnekleri: Su Yüzeyinin Kullanımı

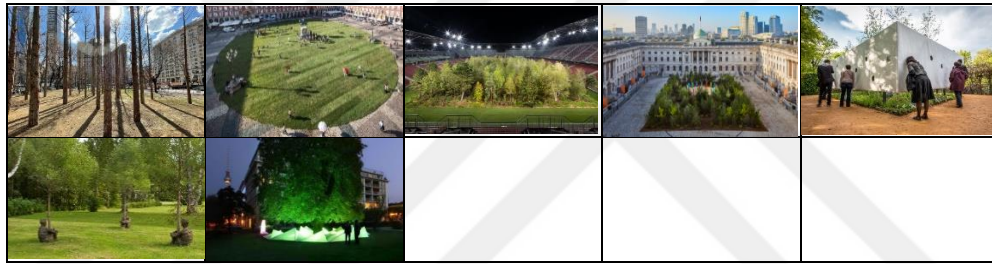
Farklı hallerde: Su; buz kütleleri, buhar, su damlacıkları veya su simgesi şeklinde su farklı hallerde sanatsal rollere bürünmektedir. İklim değişikliği hikayeleri ile bütünleşen su kullanımında, suyun önemine veya kutuplarda buzların erimesine dikkat çekilerek sanatsal üretimlerin gerçekleşmesine imkan tanır.

Şekil 32. Benzerlik Analiz Örnekleri: Kullanılan Suyun Halleri

- Yeşil Kullanımında Benzerlikler:

Yeşil ögeler: Değişen çevre koşullarına duyarlı olan sanatçılar tarafından gerçekleştirilen üretimlerde, meydan gibi geniş alanların sanatsal yeşil ögelerle yeniden tasarlandığı görülmüştür.

Şekil 33. Benzerlik Analiz Örnekleri: Yeşil Öge Kullanımı

Nicelik-nitelik kalitelerine bağlı olarak malzeme ve ışık kullanımındaki benzerlikler öne çıkmaktadır. Kentsel mekanda sergilenen sanat örneklerinde tekstil malzemelerine ve malzemenin geçirgenliğiyle oynanmış malzemelerine sıkça rastlanılmıştır. Özellikle mimarinin dayanıklı ve zamansız/süresiz kalıcı zamansallık unsurlarıyla öne çıktığı düşünüldüğünde günümüzün hızla değişimine cevap vermekte gecikebildiği de söylenebilir. Bu durum karşısında şişirilmiş tekstil malzemesi gibi geçiciliğe fırsat sunan malzemeler, mimariye geçicilik değeri kazandırmaktadır.

Hikaye Analizi;

Kentsel mekanda sanatın toplumsal ve sosyal boyutlarda önemli etkileri söz konusudur. İncelenen sanat pratiklerinde, yaşanan felaketlere, problemlere, sevinçlere vb. dikkat çeken mesaj ve hikayelerin çeşitliliği göz önüne alınarak, etkili hikaye yaklaşımları aşağıda verilen başlıklarla sunulmuştur:

- Kadın Cinayetleri,
- Cinsiyet Eşitsizliği,
- Irkçılık,
- Siyasi İlişkiler,
- Savaşlar,
- Göçmen ve Göç Problemleri,
- Küresel Isınma ve İklim Değişikliği,
- Pandemi ve Sağlık.

Bu hikayelerin, kalıcılıkla ilişkisi değerlendirildiğinde kolektif kalıcılık formu ve simgesellik değeri öne çıkmaktadır. Dolayısıyla genel örnekleme verilen kolektif kalıcılık form örnekleri referans olarak görülebilir.

Bakıldığında hikayeler, içinde yaşadığımız dönemin sorunlarını anlatma, bu konularda farkındalık kazandırma ve çözümler sunma, aynı zamanda bu sorunlara eleştirel bir bakış getirilerek protesto etme gibi amaçlar doğrultusunda kentsel mekanda sanata yansıdığı görülmüştür. Bu toplumsal sorunlar, aynı zamanda hikayeye bağlantılı olarak kullanılan sanat malzemelerine de farklı bir boyut kazandırmıştır. İklim değişikliğinde yeşil ve suyun, plastiklerin; kadın cinayetlerinde topuklu ayakkabıların; göçmen problemlerinde şişme bot veya yeleklerin vb. malzemelerin kentsel mekanda sergilenen sanat türleri kapsamında kullanılması, simgesel değeri açığa çıkartarak toplumsal sorunlarla bağ kurmaktadır.

5.5. Bölüm Değerlendirmesi

Tüm örnek analizlerinde mimari, enstalasyon, heykel, grafiti-mural art, performans sanatı ve video enstalasyon sanat türlerinde yer alan örnekler ve bu sanat türlerinin ara kesit örnekleri dikkate alınarak incelenmiştir. Ele alınan örneklerde kalıcılığın oluşumunda öne çıkan farklı kaliteler yer almaktadır. Kalıcılık formlarının, değerlerinin, sanatta kalıcılığı etkileyen kalitelerin birlikte değerlendirilmesiyle veriler elde edilmiştir.

Etkili ve destek kalite analizlerinde sanatçı, izleyici, sanat mekanı, zaman, hareket ve sanat nesnesine odaklanılmıştır. Buradan hareketle, farklı değerlendirmeler yapılmıştır. İzleyicide, sanatçı, dinleyici, okuyucu, oyuncu rolleri gözlemlenmiş ve bu rollerin aktif - pasiflik durumuna göre ön plana çıktığı gösterilmiştir. Sanat mekanının seçiminde çeşitlilik görülürken mekanı tanımlayan öğelerde sıklıkla duvar ve zemin kullanımına rastlanılmıştır.

Zamansallığın diğer kalitelerle birlikte önemli olduğu ancak zamansız/süresiz kalıcı kalitesinin, mimari ve bazı heykellerde diğer kalitelere bakılmaksızın etkili bir kalite olarak görülmektedir. Hareket kalitesi ise, kalıcılığın geçici olarak algılanmasında etkilidir. Sanat nesnesinin konumu kolektif bellekle ilgili olarak tarihi öğelerle çevrili mekanlar kalıcılığın oluşmasına etkili güce sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca sanat nesnelerinin kısa sürede etki yaratabilmesi bakımından ölçü-oran ve renk, doku, malzeme kaliteleri de kalıcılığın oluşmasında önemli bir kalite olarak yer almaktadır. Işık ise genel olarak sanat türleri için destek bir kalite iken, video enstalasyon için destek kalite olmaktan çıkarak ana ve etkili bir kaliteye dönüşmektedir.

Farklı ve çeşitli sanat türlerinde kullanılması bakımından kalıcılık formlarından kopya, kurmaca ve kolektif kalıcılık formlarının tercih edildiği görülmüştür. Kalıcılık değerlerinin değiştiği gözlemlenmiştir.

Detay analizler de kentsel mekanda sanatta kalıcılığın oluşmasında önemli yere sahiptir. Sanatçının sanat üretimlerinde sürekli kullanmış olduğu içerik ve malzemeler, farklı sanat üretimleri arasındaki benzerlikler ve kurgulanan hikayeler günümüz izleyi kitlesinde etkiler oluşturabilmesi bakımından kalıcılığın oluşmasında önemli ve etkili diğer kaliteler olarak görülebilir.

6. BULGULAR

Kalıcılık, tarihsel/dönemsel değişim ve dönüşümleriyle farklı tanımlar bularak ortaya çıkan bir olgudur. Kentsel mekanda sanat ve kalıcılık üzerine yapılan bu çalışma; sanatta kalıcılığı etkileyen kaliteler, kalıcılıkla kurulan ilişkiler ve detay yaklaşımlarıyla irdelenmiş ve Saptama-Analiz-I, Analiz-II ve Analiz-III olmak üzere üç aşamada incelenmiştir. Bulgular bölümünde, yapılan incelemeler doğrultusunda kentsel mekanda sanat ve kalıcılığa ilişkin veriler sunulmuştur.

Kalıcılığın Mimari'deki Yansımaları:

Ele alınan mimari örneklerinin farklı ara kesit üretimlerinde kalıcılıklarda derecelenmelerin en net görüldüğü sanat türüdür. Bu noktada farklı unsurların etkisi söz konusuysa, aralarındaki farklılaşmalara aşağıda yer verilmiştir.

- Üretici (Mimar): Mimarlık üretiminde sanatçı mimar olarak değerlendirilmiştir. Ele alınan örneklerden özellikle mimari-heykel grubunda mimarların popülerliğinin öne çıkabildiği görülmüştür.
- İzleyici (Kullanıcı): Mimari temelde izleyici deneyimi üzerinden tasarlandığından tüm örneklerde izleyicinin aktifliği esastır. Ancak iç mekan deneyimine bakılmaksızın mimari-heykel-enstalasyon grubundaki örneklerde izleyicinin aktifliği ve hareketliliği diğer gruptakilere göre daha farklılaştığı söylenebilir.
- Sanat Nesnesi: Genel olarak örnekler yapıli çevrede yer alsa da tarihi öğelerle tanımlı çevrede yer alan mimari-heykel grubu dikkat çekicidir. Ayrıca mimari sanat türünde ölçü-oran kalitesi etkili şekilde kullanılmaktadır.
- Sanat Mekanı: Tüm örnek gruplarında sanat mekanında farklı tercihler söz konusuysa mekan tanımlayan öğelerden özellikle duvar yüzeylerinde sanatsal etkiler gözlemlenmektedir.
- Zaman: Mimaride sıklıkla zamansız/süresiz kalıcılığın kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ancak mimari-heykel-enstalasyon grubunda kısa süreli zamansallığın öne çıkabildiği görülmüştür.
- Hareket: Tüm örnek gruplarında görsel etkin bir deneyimsel hareket mevcuttur. Ancak mimari-heykel-enstalasyon grubundaki örnekler, çevresinde hareket

edildiğinde farklı algılamalar sunması, doğal koşulların farklı etkiler yaratması gibi farklı katılımlara yol açan tasarımlar gözlemlenmiştir

- **Kalıcılık Formu:** Gerek tarihselliğe atıfta bulunması gerekse kentte işaret ögesi olarak izler bırakması bakımından kurmaca ve kolektif kalıcılık formları ön plana çıkmaktadır.
- **Kalıcılık Değeri:** Bağlamla derin ilişkiler kurabilen mimaride, dayanıklılık, kültür ögesi olma ve simgesellik değerleri söz konusudur. Ancak mimari-heykel-enstalasyon grubunda pavilyona benzer yapı formları, geçici malzeme kullanımı gibi nedenlerle geçicilik değerine rastlanılmaktadır.
- **Sanatçı-Algılayan Merkezli Yaklaşım:** Mimaride, sanatçının yaratıcılığının, kullanıcı (izleyici) ihtiyaçları doğrultusunda şekillenerek ortaya çıktığı bilinmektedir.
- **Sanat Nesnesi-Toplum Merkezli Yaklaşım:** Mimari, sahip olduğu biçim diliyle nesiller boyunca mesajlarını aktarmaya devam ederek toplumun belleğine izler bırakmaktadır. Farklı sanat türleri, toplumla ve geçmişle bağ kurmak istediği noktada mimarilerden yararlanarak mimariyle birlikte ara kesit çalışmalar ürettiği gözlemlenmiştir.
- **Sanat Nesnesi-Teknoloji Merkezli Yaklaşım:** Giderek gelişen teknoloji, mimarinin özellikle nicelik ve nitelik unsurlarından ölçü-oran, renk-malzeme-doku gibi kaliteleri derinden etkilemektedir.

Kalıcılığın Enstalasyon'daki Yansımaları:

Mimari, heykel, performans sanatı, arazi sanatı, grafiti-mural art, video enstalasyon sanat türleriyle ara kesit üretimlerin oldukça fazla üretimin gerçekleştirilmiş olamasıyla disiplinlerarası özellik göstermesi dikkat çekicidir. Ele alınan enstalasyon örneklerinin farklı sanat türleriyle kurduğu ilişkilere bağlı analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda ele alınmıştır.

- **Üretici-İzleyici:** Enstalasyonların etkileşimler sunduğu performans sanatıyla ara kesit üretimlerinde yer alan örneklerde izleyicinin aynı zamanda sanatçı olduğu görülmüştür.
- **Sanat Nesnesi:** Genellikle yapıli çevrelerde ve tarihi ögelerle tanımlı çevrelerde konumlanmaktadır. Farklı ve çeşitli nicelik- nitelik kullanımları söz konusudur.

- Sanat Mekanı: Çeşitli kentsel mekan kullanımı söz konusu olurken, mekanı tanımlayan öğelerden duvar yüzeyleri, zemin ve ara yüzey kullanımlarına da sıklıkla rastlanmıştır.
- Zaman: Tüm gruplarda kısa süreli veya anlık zamansallık kullanımları öne çıkmaktadır.
- Hareket: Enstalasyonlarda hareketin önemli bir yere sahip olduğuna ulaşılmıştır. Görsel etkin hareketler söz konusu olsa bile, farklı deneyimleri içeren ve dokunsal etkin hareketler bu çalışmalarda yer almaktadır.
- Kalıcılık formları ve değerleri de oldukça değişkendir. Geçicilik değeriyle öne çıkan enstalasyon örnekleri, tarihi öğelerle tanımlı çevrelere yerleştirilerek simgesellik, kültür ögesi olma gibi değerlere sahip olabilmektedir.
- Sanatçı-Sanat Nesnesi Merkezli Yaklaşım: Sanatçılar birtakım işaretler, malzemeler veya hikayeler benimseyerek kendi çalışma sınırlarını ve tarzını ortaya koymaktadır.
- Algılayan Merkezli Yaklaşım: Farklı katılım boyutlarına rastlanmaktadır.
- Toplum Merkezli Yaklaşım: Örneklerin toplumla ilişkisi değerlendirildiğinde bazı örneklerde tarihsel öğelerle tanımlı bağlamın tercih edilerek üretilmelerin gerçekleştirilmesi öne çıkmaktadır.
- Teknoloji Merkezli Yaklaşım: Teknolojinin sanatçılar tarafından özellikle sanat nesnelerinin üretim aşamalarında kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Kalıcılığın Heykel'deki Yansımaları:

Ele alınan heykel örneklerinin sınıflandırılmasında zorluklar yaşanmış, özellikle enstalasyon arasında belirleme yapılırken süreç güçleşmiştir. Bu doğrultuda, tüm çeşitliliğiyle farklı sanat türleriyle kurduğu ilişkilere bağlı analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda ele alınmıştır.

- İzleyici: Anıtsal özellik gösteren heykel örneklerinde izleyici oldukça pasif kalırken, heykel-enstalasyon üretimlerindeki oyunlar sayesinde izleyicinin aktifliğiyle çeşitli tamamlayıcı roller üstlendiği görülür.
- Sanat Nesnesi: Ölçü-oran, renk-doku-malzeme kullanımı oldukça ilginç olup, bu nitelik-nicelik unsurlarının kurgulanmasına bağlı olarak izleyici, çevresine veya sanat figürüne yabancılaşabilmektedir.
- Sanat Mekanı: Tüm örnek grubunda çeşitlilik söz konusudur.

- Zaman: Anıt heykellerde zamansız / süresiz kalıcı zamansallık tercih edilirken; özellikle heykel-enstalasyonda kısa süreli veya anlık zamansallık kullanılmıştır.
- Hareket: Tüm örnek grubunda çeşitlilik söz konusudur.
- Kalıcılık Formu: Kaybolan, kurmaca ve kolektif kalıcılık formlarına sıkça rastlanmaktadır.
- Kalıcılık Değeri: Anıt heykellerde dayanıklılık değeriyle karşılaşılırken, etkileşime, olaya dayanan heykel örneklerinde geçicilik değerinin açığa çıktığı görülmektedir.
- Sanatçı - Sanat Nesnesi Merkezli Yaklaşım: Sanatçının, kendine özgü belirli figür veya malzeme kullanımı üzerinden varlığını ortaya koyabildiği görülmektedir.
- Algılayan Merkezli Yaklaşım: İzleyicinin hem pasif olduğu hem de farklı deneyimlerle aktif olabildiği bir hareket ve katılım çeşitliliği söz konusu olmaktadır.
- Sanat Nesnesi Merkezli: Dikkat çeken, eleştiren, davet eden ve çeşitlilik barındıran bir dil kullanımına rastlanmaktadır.
- Toplum - Sanat Nesnesi Merkezli Yaklaşım: Oyun ve oyunlaştırmayla etkileşimler, toplumsal ilişkiler kurulabildiği görülmüştür. Ayrıca ele alınan toplumsal hikayeler, heykel formuna yansımaktadır.
- Teknoloji Merkezli Yaklaşım: Sanatçının sanat nesnesini üretim sürecinde kullandığı teknolojik araçların izleyicinin katılımını etkilediği gözlemlenmektedir.

Kalıcılığın Grafiti-Mural Art'daki Yansımaları:

Grafiti ve mural art yapısı gereği zaten mimariyle etkili bir ilişki içerisindedir. Ele alınan Graffiti- Mural Art örneklerine bağlı analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda ele alınmıştır.

- Üretici: Sanatçı, izleyici ve farklı izleyici grupları olarak açığa çıkabilmektedir.
- İzleyici: Okuma gibi pasif bir rol üstlenirken, topluluklarla birlikte üreterek veya anamorfik düzenlemeler ve kelime oyunları ile rolleri aktifleşmektedir.
- Sanat Nesnesi: Genel olarak yapıyı çevrede konumlanmaktadır. Renk kullanımı, ölçü-oran en önemli nicelik ve nitelik değerleridir.
- Sanat Mekanı: Mimari yapıların duvar yüzeyleri, sokak ve meydanların zeminleri, yollar sıklıkla kullanılmıştır.

- Zaman: Boyanın dayanma süresine, belediyelerin verdiği desteklere bağlı olarak uzun süreli ve kısa süreli zamansallıklar söz konusudur.
- Hareket: Anamorfik üretimlerdeki mesafesel deneyimin yanında izleyici gruplarıyla birlikte harekete geçilerek farklı bedensel deneyimlerin de elde edilebildiği görülmüştür.
- Kalıcılık Formu: Kurmaca kalıcılık değeri öne çıkarken verilen mesaja bağlı olarak kolektif kalıcılık formu da kullanılmıştır.
- Kalıcılık Değeri: Geçicilik ve simgesellik değerleri önemlidir.
- Sanatçı-Sanat Nesnesi Merkezli Yaklaşım: Sanatçılar oldukça özgürdür. Çocuk, panda, göz, beden kullanımı, siyah-beyaz-gri ton kullanımı gibi belirli renk-doku-malzeme veya ölçü-oran benimsenerek sanatçı tarzını, kimliğini oluşturmuş olur.
- Algılayan Merkezli Yaklaşım: İzleyicinin hem pasif olduğu hem de farklı deneyimlerle aktif olabildiği bir hareket ve katılım çeşitliliği söz konusu olmaktadır.
- Toplum Merkezli Yaklaşım: Çevre problemleri, kadın hakları, göçmen sorunu gibi toplumsal sorunlar öne çıkmaktadır.

Kalıcılığın Performans Sanatı'ndaki Yansımaları:

Ele alınan Performans Sanatı örneklerinin bağlı analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda ele alınmıştır.

- Üretici- İzleyici: Sanatçılar bireysel olarak kendi performanslarını gerçekleştirebilirken, izleyici gruplarıyla biraraya gelerek de sanatsal üretimler gerçekleştirilebilmektedir. Dolayısıyla izleyici, sanatçı da olabilmektedir.
- Sanat Nesnesi: İnsan bedeni malzeme olarak açığa çıkmaktadır. Yapılı çevrenin her yerinde gerçekleştirilebilme potansiyeline sahiptir.
- Sanat Mekanı: Farklı mekanlarda gerçekleştirilen performans sanatı için zemin en önemli öge olarak kullanılmıştır.
- Zaman: Anlık zamansallığın kullanılması performans sanatı için önemlidir.
- Hareket: Bedensel hareket performans sanatında en etkili unsur olarak görülmüştür.
- Kalıcılık Formu: Topluluklarla birlikte hareket etmenin öne çıktığı örneklerde bireyselliğin yanında kolektif belleğe hitap edilmiştir.
- Kalıcılık Değeri: Geçicilik unsuru ön plandadır.

- Sanatçı-Algılayan-Toplum Merkezli Yaklaşım: Sanatçı kentsel mekanda farklı gruplarla biraraya gelerek ortak üretimler gerçekleştirebilmektedir.
- Sanat Nesnesi Merkezli Yaklaşım: Çok sıradan, gündelik kıyafet veya eşyalarla gerçekleştirilebildiği gibi belirli bir kurala veya plana bağlı olarak kurgulanan renk-malzeme-doku ile birlikte de sergilenebilmektedir.
- Teknoloji Merkezli Yaklaşım: Işık, kulaklık gibi bazı teknolojik araçlara rastlanmaktadır.

Kalıcılığın Video Enstalasyon'daki Yansımaları:

Ele alınan video enstalasyon örneklerinin farklı sanat türleriyle kurduğu ilişkilere bağlı analizlerinden elde edilen bulgular aşağıda ele alınmıştır.

- Üretici-izleyici: Sanatçı, teknoloji programlarını kullanarak başkalarının videolarını yansıttığı veya izleyici katılımının gerektiği örneklerde sanatçının kim olduğu sorgulanabilmektedir.
- İzleyici: Farklı uygulamalarla veya konuşma, dokunma gibi farklı eylemlerle sürece dahil olunmaktadır.
- Sanat Nesnesi: Teknolojiyle üretilen ışığın oldukça önemli olduğu görülmüştür.
- Sanat Mekanı: Mimarilerin duvar yüzeyi kullanımı dikkat çekicidir.
- Zaman: Anlık zamansallıkla gerçekleştirilmiştir.
- Hareket: Görsel etkin hareketin yanında bazı örneklerde mesafesel ve deneyimsel hareket de öne çıkmaktadır.
- Kalıcılık Formu: Kurmaca kalıcılık ve kolektif kalıcılık formlarına daha sık rastlanılmıştır.
- Kalıcılık Değeri: Geçicilik en önemli değerdir.
- Sanatçı- Sanat Nesnesi Merkezli Yaklaşım: Kullanılan renklerde değişimler gözlenirken, kullanılan mekanlar ve yansıtılan görüntü içerikleri video enstalasyon sanatçısının tarzını oluşturmaktadır.
- Algılayan - Teknoloji Yaklaşım: İzleyicinin hareketini algılayan ve ona göre farklı deneyimler sunan örneklerle rastlanmaktadır. Işık ve projeksiyon cihazının kullanımında interaktifliğe dikkat edilerek tasarlanan teknoloji örnekleri dikkat çekicidir.

- Toplum Merkezli Yaklaşım: Genel olarak video enstalasyon örneklerinde toplumsallık içeren hikayeler ya da toplumun belleğinin harekete geçiren mekanların tercih edildiği gözlemlenmiştir.

7. TARTIŞMA

Kalıcılığı açıklayan/tanımlayan kavramlar ve kalıcılığın formlarının incelenmesi, bunların kentsel mekanda sergilenen sanat zemininde değerlendirilerek etkili-destek kalitelere, detay analizlere bağlı inceleyen bu çalışmada elde edilen değerlendirmeler irdelendiğinde;

- Hem literatür analizi hem de yapılan incelemeler sonucunda günümüzde kalıcılık ve geçiciliğin aynı düzleme yerleştiği ve bu iki kavram arasında yer alan zıtlık olgusunun ortadan kalkmış olduğu gözlemlenmiştir. Günümüzde sanatsal pratiklerin üretim sürecinde geçici sanatsal çözümlemelerin kullanılması, sanatın artık kalıcılık kaygısı taşımadığı düşüncesiyle yankı bulsa da her geçici olguda kalıcılığa dair izlere ratlanmıştır. Bu durum, kalıcılık değerinin geçirdiği bir değişim ve dönüşüm olarak ele alınmıştır.
- Çalışmada kentsel mekanda sergilenen sanat türlerinin ya da sanat örneklerinin hangisinin daha kalıcı olduğuyla ilgili bir sonuca ulaşılamamaktadır. Bir şeyin kalıcı olup olmaması veya daha az-daha fazla kalıcı olması kişi ve bağlamla ilgili bir konu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bunlar kalıcılık dereceleri üzerinden ilerde ele alınması gereken bir konu olarak değerlendirilmiştir.
- Kalıcılığın oluşumunda etkili kaliteler; sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, sanat mekanı, zaman ve hareket; destek kaliteler, ölçü/oran, renk/malzeme/doku, teknoloji, ışık, yeşil ve su olarak değerlendirilse de her örnek için bu kaliteler değişiklik göstermekte, bir örnek için etkili olan kalite diğer örnek için destek kalite olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenler, tek bir etkili kalite veya destek kalite belirlenememektedir.
- Kalıcılığın geçici olarak üretilmesinde temelde rol sahibi olan sanatçılar ve izleyicilerdir. Sanatçılar, açık uçlu yaratım ve popülerlik gücüyle; izleyiciler ise katılım gücüyle geçiciliğin oluşmasına neden olmaktadır.
- İzleyicinin katılımına bağlı olarak kalıcılık algısı değişmektedir. Örneğin, oyun oynamaya imkan sunan örneklerde izleyici aktif bir katılım göstererek diğer izleyicilerle de diyalog kurabileceği gibi, tamamen kayıtsız kalarak bir bakışla yanından geçip giden bir izleyici de olabilmektedir. Etkileşim, sosyalleşme imkanları kalıcılık algısını değiştiren etkenlerdendir.

- Kalıcılığın yansıdığı geçici biçimlenmeler; yapılarla çevrili parklar, avlular, sokaklar, ara mekanlar, kıyı/sınırlar ve mekanı tanımlayan ögeler olarak duvar, zemin kullanımları etkili ve geçici sanatsal mekanlar olmaktadır.
- Anlık ve kısa süreli olarak zamansallığın kullanılması geçiciliği oluşturan bir unsur olarak değerlendirilmemelidir. Bunlar, geçicilik vurgusunu artıran etkili unsurlar olmasına rağmen, izleyicinin anlık algısına, etkilenip etkilenmemesine bağlıdır. Bu nedenle geçiciliğin, sanatta zamana dayalı olduğundan bahsetmek yeterli olamamakta, diğer kalitelerle de desteklenmesi durumunda bir kalıcılık olarak açığa çıkabilmektedir.
- Harekete dayalı bir algılama, kişinin durumuna bağlı olarak değişen bir geçicilik yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu değişkenlik, kalıcılığın geçicilik olarak algılanmasında en etkili kalitelerden biridir.
- Sanat nesnesinin nicelik-nitelik unsurlarından ışık ve teknoloji çok etkili bir şekilde kullanılarak sanat türlerinde çok etkili kullanılmaktadır. Bu anlamda, kalıcılığın oluşmasında etkili olabilmektedir.
- Su ve yeşil kullanımı, toplumu derinden etkileyen iklim değişikliği hikayelerinde etkili bir şekilde kullanılmaktadır.
- Kalıcılık değerlerine bakıldığında, geçicilik, popülerlik, simgesellik, kültür ögesi olma değerlerinin etkili olduğu ve kalıcılığın oluşmasında kutsallık ve yüceliğin değerinin azaldığı görülmektedir.
- Kalıcılık formlarında, geçiciliğiyle ön plana çıkan örneklerin tarihi ögelerle tanımlı çevrede konumlandığı, toplumda etkili olan konular üzerinden mesajların iletildiği veya sanatçıların benimsediği tarzları kullandığı görülmüştür.
- Sanatçının sürekli kullandığı malzemeler ve formlar, kalıcılığın oluşmasında etkili olabilmektedir.
- Sanatçılar, sanat nesnelerinde özellikle benzer malzeme kullanmalarına göre gruplandırılabilir. Sanat nesneleri arasında benzerlik ilişkisi hatırlamayı kolaylaştırmaktadır.
- Sanat nesnelerindeki hikaye kurguları toplum yaşantısını ve kültürünü yansıtmayı, tepkiler oluşturabilmesi bakımından kalıcılık üzerinde etkilidir.

Araştırma basamaklarıyla ele alınan bu bölümde, kalıcılığın yansıdığı geçici sanatsal biçimlenmelerle ilişkili yapılan analizler irdelenmiştir.

8. SONUÇLAR

Kalıcılık, geçmişten günümüze farklı olgularla açığa çıkan, dönemlerin, toplumların ve kültürlerin algı ve anlayışlarını yansıtan ve kent içerisinde önemli yere sahip olan oluşumlardır. Tarihsellik kurduğu bağlantıları doğrultusunda değişim dönüşüm geçirerek farklı değerler ve formlarla açığa çıkmaktadır. Kalıcılığın, ses, yazı, oyun ve oyunlaştırma, taklit etme/kopyalama ve bellekle olan ilişkisi bakımından fonetik kalıcılık, tipografik kalıcılık, kaybolan kalıcılık, kurmaca kalıcılık, kopya kalıcılık ve kolektif kalıcılık formları kentsel mekanda sanat ve kalıcılık için etkili ve önemli olmaktadır. Bunlarla birlikte kalıcılığın simgesellik, kutsallık-yücelik, güç-iktidar, kültür ögesi olma, dayanıklılık, popülerlik, geçicilik değerleriyle karşımıza çıktığı görülmektedir.

Çalışmada, kalıcılığın formlarının ele alınması, kalıcılık değerlerinin ortaya konması, kentsel mekanda sanatın kalıcılığının oluşumunda bahsi geçen bu form ve değerlerin incelenmesi, ayrıca sanatta kalıcılığı etkileyen etkili/destek kalitelerin ve yaklaşımların incelenmesi önemlidir.

Ele alınan konuya ve amaca göre yapılan araştırmada varılan sonuçlar ve değerlendirmeler aşağıda yer almaktadır:

- Ana konu bağlamında kalıcılığın geçirdiği değişim ve dönüşüm hem literatür analiz bölümünde hem de uygulama bölümünde sistematik olarak incelenmiş ve kullanılmıştır.
- Kalıcılığın genel olarak bireysel algı odaklı gerçekleşen bir olgu olduğu ancak bu bireysel algının toplumsallıkla şekillendiği görülmüştür.
- Kalıcılığın bireysel algı üzerinden oluşması, aynı zamanda kalıcılığın etkili olarak farklı şekillerde anlamlandırıldığını göstermektedir. Yani kalıcılık, görecelidir. Kalıcılık, her ne kadar sanatçı, sanat nesnesi üzerinden temellense de izleyici unsuru da kalıcılığın anlam bulduğu sürecin sonucu olarak önemlidir. Bu görelilik durumu göz önüne alınarak çalışmaya, farklı açılardan yaklaşılmış; sanat türleri ve sanat türlerinde etkili olan sanatçı, izleyici, sanat nesnesi, sanat mekanı, zaman ve hareket dinamikleri; destekleyici bağlam, ölçü-oran, renk-malzeme-doku, teknoloji, ışık, yeşil-su unsurları ve ayrıca farklı sanat yaklaşımları ele alınarak kalıcılığın göreceli yönü gösterilmeye çalışılmıştır.

- Günümüzde sanatın kurgulandığı geçicilik, en fazla mimari cepheleri ve mimarının beraberinde getirdiği kolektif bağlamı kullanarak ya da toplumu ilgilendiren birtakım hikayeleri ön plana çıkartarak kalıcılığın bir parçası olduğu görülmektedir. Bu durum, günümüzün hızlı değişen algı ve yaşamına uyum sağlamanın ve yaşadığımız dönemin varolma yöntemlerinden biri olarak kalıcılığa geçici bir boyut kazandırmıştır.
- Kentsel mekân içerisinde sanat üretimleri değerlendirildiğinde etkili/destek kaliteler içerisinde ölçü/oran başta olmak üzere renk, doku ve malzeme sanatın kalıcılığındaki en etkili kaliteler olarak görülmektedir. Özellikle kentsel mekânda kurmaca kalıcılık formundaki sanat üretimlerinde izleyicinin dikkatini çekerek etkilemesi; kaybolan kalıcılık formunda oyuna dahil ederek etki altına alması amacıyla kullanılan bu unsurlar, geçiciliği vurgulamaktadır. Böylece geçicilik başta olmak üzere, kısa süreli kurgulamalarla etki yaratma kentsel mekanda sanat ve kalıcılığın oluşum sebebi olarak görülmektedir.
- Kalıcılığın üretiminde üretici çok etkili görülmemekle birlikte güç-iktidarla desteklenen ya da birtakım markalarla gerçekleştirilen üretimler daha fazla ses getirerek popülerlikle birlikte kalıcılığın bir parçası olabilmektedir.
- Kalıcılık değerleri genel olarak değerlendirildiğinde, geçiciliğin kentsel mekanda sanata hakim olduğu görülmektedir. Kutsallık ve yücelik ise en fazla etkisini yitiren değer olarak görülebilir.
- Sanatsal kaliteler genel olarak değerlendirildiğinde, mekân, zaman ve hareket birlikteliği sonucu oluşan bağlam sayesinde geçiciliğin kalıcılığın bir parçası olduğundan bahsedilebilmektedir.
- Geniş kapsamlı nitel bir çalışma alanı sergileyen tez, kent-sanat-mimarlık ara kesitinde disiplinlerarası bir zemin çalışma olarak görülmektedir. İçerisinde farklı araştırmalara zemin oluşturan ve devamında farklı çalışmalar getirebilecek kaliteye sahiptir.

9. ÖNERİLER

Çalışmanın devamında yapılabilecek çalışmalara aşağıda yer verilmektedir:

- Küme yöntemi kullanılarak oluşturulan kalıcılık form grupları üzerinden daha detaylı incelemeler yapılabilir. Böylece formlara göre değişen etkili/destek kaliteler üzerinden sonuçlara varılabilir.
- Detay analizlerinde ele alınan sanat nesnesinin etkili/destek kaliteler daha detaylıca incelenebilir. Bunun yanında sanat nesnesinin hikayelerine odaklanılarak kalıcılık farklı bir bakış açısıyla incelenebilir.
- Analize dahil edilmeyen hükmeden/hükmedilen kalıcılık için 2000 yılı öncesinde yer alan örneklerden birkaçı seçilerek kalıcılığı etkileyen kalitelere ve sanattaki kalıcılığı etkileyen kalitelere göre incelemeler yapılabilir.
- Araştırma sürecinde parklar, dağlar, ormanlar, kente yayılan ilişkili konumlarıyla Umedalens Skulpturpark, Kassel şehri, Madison Square Park, New York Botanical Garden, Gibbs Farm Sculpture Park vb. bazı özel mekanlarda sanatın sergilenmesi konusu da ayrıca farklı amaç ve kapsamlarda çalışılabilir.
- Detay analizde sanatçı merkezli yaklaşım kapsamında sanatçının kişiliğine, hayatına odaklanan monografik çalışmalar da yapılabilir.
- Kentsel mekanda gerçekleştirilen sanat ürünlerinin temel nitelikleri arasında sayılabilen; dayanıklılık, orjinallik, çarpıcılık-estetiklik, çağdaşlık-süreklilik-özgünlük, evrensellik vb. üzerinden kalite değerlendirme çalışması yapılabilir.
- Çalışmada kalıcılık, genel olarak Batı Sanatlarını odağına alarak incelenmiş ve Batı Sanatı üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Ancak Doğu Sanatı kapsamında da kalıcılık üzerine inceleme yapılması önemli görülmektedir. Örneğin yapılan çalışma sonucunda kutsallık-yücelik değerinin azaldığı gözlemlenmişken Doğu Sanatlarında coğrafi ve kültürel özellikler sayesinde dini öğretilerin yerinin korunarak sürdürüldüğü görülmüştür. Bu nedenle, Doğu Sanatları üzerinden kalıcılık kapsamında yapılacak incelemelerde farklı bulgulara ulaşılabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Doğu Sanatlarında kalıcılık üzerine bir çalışma yapılabilir.

10. KAYNAKLAR

- Acar, E., 2007. Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ, Altıkitap Yayınevi, İstanbul.
- Acar, D., 2015. Ses ve Mekan: Form Üretimi Üzerine Disiplinlerötesi Bir Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Adanır, O., 2015. Sinematografik İmge ve Gerçeklik, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8, 1-8.
- Adanır, O., 2015. Sinemada Gerçeklik ve Düşsellik / Hakikat ve Yalan, Yedi, 14, 171- 173.
- Adem, P. Ç., İlhan, B. Ş., Aytaç, D. Ö. ve Birer, E., 2019. Tarihi Dokuda Kentsel Müdahale Biçimi Olarak Kamusal Sanat: Amasya Örneği, Art-e Sanat Dergisi, 12, 24, 650-676.
- Adsız, S., 2021. 1990 Sonrası Çağdaş Sanatta İlişkisel Estetik Bağlamında Ses Enstalasyonu ve İzleyici. Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı.
- Akar, E., 2008. Bertrand Russell'da Ölüm ve Ölümsüzlük Problemi, Doktora Tezi, DEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Akay, A., 1999. Tekil Düşünce, AFA Yayınları, İstanbul.
- Akay Şumnu, E., 2014. Çağdaş Yazıtlar: Yazı-Form İlişkisi, Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Akaş, E., 2019. Fotoğrafta Zaman ve Anlatı, Paul Ricoeur'ün Üçlü Mimesis'i Odağında Nan Goldin ve Jeff Wall Örnekleri, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Akçıl, K., 2016. Görsel ve Kavramsal Olarak Sanatta Yazının Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Akpınar, A., Yaylacı, A. G. F. G., Cer, S., Mazlum, T., Açma, B., Yaylacı, A. F. ve Kartal, B., 2011. Yeni Toplumsal Hareketler, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
- Akten, Z. E., 2008. Gelişen Teknolojilerin Dijital Sanat Alanında Oluşturduğu Yeni Temalar Ve Mimarlığa Katkıları, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akpınar, A., 2022. Sanat Yapıtında Gerçek Nesneden Uzaklaşma Sürecinde Teknolojinin Rolü ve Dijital Sanat Nesnesi, Art Vision, 28, 48, 101-109.
- Aksu, M., 2019. Mimarlıkta Video Projeksiyon Haritalama Kullanımı, Tasarım Enformatiği, 1, 2, 107-117.
- Akyürek, E., 1994. Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Felsefe ve Sanat, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

- Anık, M., 2016. Aykırı Bir Düşünür Olarak J. Baudrillard Ve Gösteriş Amaçlı Tüketim, Journal of International Social Research, 9, 441-441.
- Antmen, A., 2009. 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Aldo, R., 2006. Şehrin Mimarisi, Pusula Yayıncılık, İstanbul.
- Altunya, H. ve Yeşil, M., 2016. Aristoteles' in Kategoriler Kuramının Ele Alınış Biçimleri, Beytulhikme: An International Journal of Philosophy, 6, 2.
- Aras, L., 2015. 21. Yüzyılda Postmodern Mimarlığa Naif Bir Bakış: Bitiş mi, Dönüşüm mü?, Uludağ University Journal of The Faculty of Engineering, 20, 2, 11-2.
- Aral, H., 2018. Bir Altkültür Olarak Grafiti & Sokak Sanatının Hakim Kültürle İletişimi: Atina Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aral, H., 2021. Kültürel Bir Pratik Olarak Grafiti Ve Sokak Sanatı: Atina Örneği, Milli Folklor, 17, 129, 217-228.
- Arslan, S., 2020. Arkiteksonik: Mekan-Zamanın Ses Aracılığıyla Genişlemiş Alanın Tektoniği, Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Programlar Enstitüsü.
- Arnheim, R., 2009. Görsel Düşünme, Metis Yayınları, İstanbul.
- Aslan, A., 2019. Kendileme Kavramıyla Sanat Nesnesinin Yeniden Üretim Olgusu, Akdeniz Sanat, 13, 24, 11-28.
- Assmann, J. ve Tekin, A., 2001. Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Aşık, G., 2011. İfade Aracı Olarak Beden: 1990 Sonrası Çağdaş Türk Sanatı'nda Performans Sanatı, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Ayas Öno, T., 2019. Lyotard İle Avangard Sanat Ve Yüce Estetiği Üzerine Düşünmek, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 27.
- Aydın, G., 2018. Açık Yapıttan Öznel Deneyime; Performans Sanatı, Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Aydın, M., 2004. İbn Meymun'un Düşüncesinde Ölümsüzlük, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 53-74.
- Aydoğan, D., 2013. İletişim ve Tarih, Bir Bakışta İletişim, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 83, 124.
- Aytaç, Ö., 2017. Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları, Mukaddime, 8, 1, 1-23.

- Atalar, B. A., 2006. Sanatta ‘Mekan’ın Deneyimlenmesi: Yerleştirme (Enstalasyon) Çalışmaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bakır, A., Ülgen, P., 2009. Geç Ortaçağlarda Avrupa’da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Bal, M., 2015, Postmodernizmin Düşünce ve Sanat Dünyasında Tanımı, Mavi Atlas, 120-135.
- Barthes, R., ve Yücel, T., 2006. Yazının Sıfır Derecesi, Metis Yayınları, İstanbul.
- Baran, D., 2006. Heykel Üretiminde Oyun Olgusu Ve Bir Sergi, Doktora Tezi, DEÜ, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Başar, Ç. T., 2021. Pandeminin Gölgesinde Sanat-Sanatçı-İzleyici, Yedi, 25, 51-67.
- Baudrillard, J., 1990. Kötülüğün Şeffaflığı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J., 1999. İmkansız Takas, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. ve Nouvel, J., 2000. Tekil Nesneler: Mimarlık ve Felsefe, Çev. Kılıç, Aziz Ufuk Kılıç, YEM Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J., 2005. Sanat Dünyasının Kurduğu Komplo, Liberation.
- Baudrillard, J., 2010. Simülakrlar ve Simülasyon, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J., 2010. Sanat Komplosu: Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik, 1. Çev. Elçin Gen & Işık Ergüden, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J., 2010. Nesneler Sistemi, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J., 2019. Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Bayraktar, A., ve İliden, S., 2021. Toplumsal Bir Başkaldırı Olarak Bristol Kenti Muralları, Alınleri Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 2, 171-194.
- Beerens, L., ve Learner, T., 2014. Conserving Outdoor Painted Sculpture: Proceedings From The Interim Meeting Of The Modern Materials And Contemporary Art Working Group Of ICOM-CC, The Getty Conservation Institute, Los Angeles.
- Bektaş, O. E., 2017. Postmodern Dünyada Yaşlı Olmak, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10, 2, 9-18.
- Belting, H., 2020. Sanat Tarihinin Sonu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Benjamin, W., 2015. Teknik Olarak Yeniden-Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı, Zeplin Düşünce Yayınları, İstanbul.

- Berger, J., 1999. Görme Biçimleri, Metis Yayınları, İstanbul.
- Beyoğlu, A., 2019. Sanatta Mekân Kurgusu Bağlamında Joseph Beuys Yapıtları, Yedi, 21, 33-41.
- Bilgin, T., 2018. Bedenden Nesneye, Nesneden Nedene (Transfer): Figür, Fragman, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Bilir, A., 2020. Doğa-Kent-Sanat İlişkisi Bağlamında Eymir Gölü'nde Arazi Sanatı Uygulamaları, Sanat ve Tasarım Dergisi, 10, 2, 378-394.
- Birtane, Y., 2021. Bir Anma Ritüeli: ANZAK Şafak Ayini, YAZIT Kültür Bilimleri Dergisi, 1, 1, 57-79.
- Bourriaud, N., 2005. İlişkisel Estetik, çev. Saadet Özen, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, N., 2013. Sanat Ve Estetik Kuramları, Sentez Yayınları, Ankara.
- Bozoğlu, B. ve Çekil Konrat, E., 2022. Dijital Çağda Sanat Eserinin Biricikliği Üzerine, Bodrum Journal of Art and Design, 1, 2, 139-151
- Büyükmihçı, G., Akşehirlioğlu, A. ve Mengüç, K. G., 2019. Tarihi Çevrede Yeni Yapı Tasarımında Birleşim Biçimleri Bağlamında Modern Yaklaşımlar, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Can, Ş., 1997. Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Cebriloğlu, O., 2016. 21. Yüzyılda Sanatçının Kalıcı Olma Düşüncesine Karşı Ortaya Koyduğu Tavrı, idil, 5, 21, 373-388.
- Çağlar, N., 2008. Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13, 3, 369-386.
- Çam, N., 2019. Jean Baudrillard'ın Felsefesinde Gerçeklik Problemi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çalak, I. E., 2012. Kentsel ve Kolektif Belleğin Sürekliliği Bağlamında Kamusal Mekânlar: ULAP Platz Örneği, Tasarım+ Kuram, Almanya, 8, 13, 34-47.
- Çevik, N., Bingöl, M. ve Özkul, D.T., 2019. Kamusal Alan Bağlamında Kentsel Mekânlarda Çağdaş Sanat Yansımaları, Fine Arts (NWSAFA), 14, 4, 284-297.
- Çevik, N., Bingöl, M. ve Şenkal, A. D. Bir Tasarım Nesnesi Olarak Kamusal Alanda Kaligrafik/Tipografik Düzenlemeler, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 10, 3, 678-695.
- Çevik, S., 1991. Mekan-Kimlik-Kimliklendirme Trabzon Sokakları Örneği, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

- Çevik, S., 1992-2009. Biçimlendirme Lisanüstü Ders Notları, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Çevik, S., 2009. Kentsel Mekanlarda Zaman, Işık, Renk – Malzeme ve Doku, Lisansüstü-Ders Notları, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Çevik, S., 2017. Canopies That Define/From Space and Sunspace at Indoor and Outdoor, "Unification Projekt 2017", Akademia Evolucion, Akademia Evolucion, Kosova.
- Çevik, S., 2019. Pop Art and Singular Diversity & Urban Space- Kentsel Mekanda Pop Art& Tekil Çeşitlilik, MSGSÜ, Unification Design Campus, İstanbul.
- Çevik, S. ve Sancar, K., 2020. Mimarlıkta Araştırma Yöntem ve Teknikleri Ders Notları, KTÜ, Trabzon.
- Çevik, S., vd., 2021. Küçük Şeylerden Büyük Şeyler Modelleyelim, Doğa' Dan İlginç Bitkilerle Işıklı Heykeller, Tübitak 4007 Trabzon Bilim Şenliği, Bilim, Sanat Ve Teknolojinin İlham Veren Buluşması, Trabzon.
- Çevik, S., 2021. Eğitim - Öğretimde Sanat, Trabzon Öğretmen Akademisi, Trabzon Milli Eğitim Müdürlüğü, <http://trabzon.meb.gov.tr/akademi>.
- Çevik, S. ve Yavuz, E., 2022. Urban Space, Art And Aesthetics Of Dissappearance, Msgsu 30th Urban Spaces Symposium And Implementations Symposium, Online, 11:30-12:45 Session Vııı -New Tools, New Approaches And New Understandings, 27 Mayıs 2022.
- Çevik, S. ve Yavuz, E., 2022. Dağ ve Sanat Buluşması'na Tipolojik Bir Bakış, 3rd International Mountain and Ecology Congress Within the Framework of Sustainable Development (MEDESU2022), Trabzon, Türkiye, 28-45.
- Çetin, A., 2011. 19. Yüzyıldan Günümüze Plastik Sanatlarda İmgelerin Temsiliyeti, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, Ö., 2020. Müzelerde Oyunlaştırma Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, Z., 2014. Pre-Sokratiklerden Aristoteles'e Ruh Ve Ölümsüzlük Anlayışları, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Çiftçi, V., 2017. Bergson'da Zaman, Kendilik ve Özgürlük, Beytulhikme: An International Journal of Philosophy, 7, 2.
- Çildir, Ç., 2020. Kentsel Etkileşim Tasarımı için Disiplinler Ötesi Bir Deneme, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çimen, M., 2019. Çağdaş Sanatta Kişisel Ve Kolektif Belleğin İzleri, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.

- Çokokumuş, B., 2012. Dijital Ortamda Kültür ve Sanat, International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE), 1, 3.
- Çorak, A., 2019. Benleştiren (Saf) Ben ve Benleşen (Ampirik) Ben, Metazihin: Yapay Zeka ve Zihin Felsefesi Dergisi, 2, 2, 159-197.
- Coşkun, D. B., ve Kaymaz, S., 2022. Kentsel Mekân Farkındalığının 7-11 Yaş Grubu Çocuklar Üzerinden İrdelenmesi, Tasarım + Kuram Journal, 18, 36, 175-196.
- Coşkun Özüaydın, B., 2019. Hannah Arendt'in Vita Activa'sı, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Çotuksöken, B., 1993. Ortaçağ Yazıları, Notos Kitap Yayını.
- Danto, C. A., 2010. Sanatın Sonundan Sonra, Çağdaş Sanat ve Tarihin Sınır Çizgisi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Debord, G., 1996. Gösteri Toplumu, çev. Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Dedehayır, H., 2010. Yerelden Ulusala Ulusaldan Evrensele Koruma Bilincinin Gelişim Süreci, ÇEKÜL Vakfı Yayınları, İstanbul, 82, 84.
- Deliktaş, F., 2022. Popüler Kültür İmgelerinin Kavramsal Sanatta Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Demir, C., ve Çalışkan, O., 2022. Kentsel Dokuda Kamusal Sanat Olarak Mural: Yeldeğirmeni İstanbul Örneği, Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, 603-624.
- Demirtaş, P., 2002. Nietzsche ve Felsefesi, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 1, 26-32.
- Derrida, J., 2010. Khôra, çev. Didem Eryar, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Dindar, B., 1986. Sokrates ve J.-P. Sartre Felsefesinde İnsan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1, 1, 77-86.
- Duman, M. Z., 2008. The Strategy Of Immortality Of Modernity/Modernite'nin Olumsuzluk Stratejisi, Civilacademy Journal Of Social Sciences, 6, 2, 97-108.
- Dursun, Y., 2019. Oyunun Ontolojisi, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Dürüşken, Ç., 1994. Antikçağ'da Psykhe Kavramına Genel Bir Bakış, I. Felsefe Arkivi, 29.
- Eco, U., 2019. Açık Yapıt, Can Yayınları, İstanbul.
- Elitaş, B., 2018. Çağdaş Sanat Ortamında Sesin Bir Materyal Olarak Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

- Erdiñ, T., 2022. Heidegger'in İtirazı: Kartezyen Dünya, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42, 234-248.
- Erdoğu, B., 2014. Kavramsal Sanat ve Arkeoloji: Beyaz Örtünün Altındaki Gerçeklik, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 4, 07, 51-60.
- Ergüney, Y. D. ve Pilehvarian, N. K., 2015. Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti, Megaron, 10, 2.
- Erzen, J. N., 2012. Çoğul Estetik, Metis Yayınları, İstanbul.
- Esen, E., 2016. Zamanda Değil Mekânda Olmak: Ses Sanatı Bağlamında Ses ve Mekân İlişkisi, Tyke Sanat ve Tasarım Dergisi, 1, 1, 33-51.
- Evre, B., 2007. Bir Düşünüş Biçimi Olarak Postmodernizm Ve Temel Parametreleri, Akdeniz İİBF Dergisi, 7, 13, 1-23.
- Ganiç, C., 2014. Sanat Mekânlarının Kentsel Sınırlarla İlişkisi: Karaköy Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Girgin, F., 2018. Sanatta Neon Işıkları, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11, 3, 2315-2329.
- Girgin, S., 2019. Yapı Elemanı ve Tema Olarak Sesin Heykelde Kullanımı, Yüksek Lisans Eser Metni, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Gombrich, E. H., 2007. Sanatın Öyküsü, Çev. Erol Erduran Ve Ömer Erduran, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kan, G., 2019. Mimarlık ve Sanat İşbirliği: Brüksel EXPO'58 Türkiye Pavyonu, IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 497-516.
- Gözüm, I. G. ve Erdoğan, A. D., 2021. Kentsel Mekanda Sokak Sanatı Olarak Duvar Resimlerinin İşlevi–Korona Kahramanları Mural Yarışması Örneği, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 11, 24, 33-44.
- Güç, A., 2000. Kur'ân'da Kutsallık Anlayışı, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9, 9, 245-252.
- Günenç, M., 2016. Kant'ta Apperzeption Kavramı, Felsefe Arkivi, 44, 1-11.
- Güngör, A., 2022. Oyunlaştırma ve Reklam Oyunlarında İllüstrasyonun Etkisi, Art-E Sanat Dergisi, 15, 29, 437-467.
- Güleç, G., 2018. Sanatta Doğal Yapay İlişkisi ve Yeniden Üretim, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

- Gülkaynak, I., 2013. Güncel Sanatın İstanbul’da Mekânsallaşması: Güncel Sanat Mekânlarının Bina Ve Kent Ölçeğinde Bir İncelemesi, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürleşen İlkyaz, F., 2013. Sanatta Avangardın Tüketimi zerine, Yedi, 10, 29-36.
- Görsel, D., 2015. Modern ve Post-modern Dönem Mekânsal Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi: Şandigar, Poundbury ve Orestad rneği, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Harvey, D., 1997. Postmodernliğin Durumu, çev. S. Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 176.
- Haşlakoğlu, O., 2015. Picasso Ve Sanatsal Eylem: Kübizm’in Doğuşu, Mavi Atlas, 4, 108-119.
- Haşlakoğlu, O., 2016. Platon Düşüncesinde Tekhne, Sanat ve Felsefenin Ortak Kökeni zerine Bir İnceleme, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Heidegger, M. ve Tepebaşılı, F., 2011. Sanat Eserinin Kökeni, De Ki Basım Yayım Limited Şti.
- Hülür, H., 2009. Faşist Olmayan Varolma Biçimlerinin Olanakları zerine: Michel Foucault’da Normalleşme, Benlik Ve Etik, Ekev Akademi Dergisi, 13, 40, 447-470.
- Iturbide, M. R., 2007. The Sound Installation, In ICMC.
- İleriye, M., U., 2007. Mimarlıkta Saydamlık Düşüncesi, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İlhan, Z., 2019. Bir retim Biçimi Olarak Sanat, Toplumsal Beğeni–Sermaye İlişkisi: İstanbul rneği, Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jeans, G., 2002. Yazı İnsanlığın Belleği, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kaçar, A. ve Semerci, F., 2022. Tarihi Yapılara Eklemlenen Yeni Ek Yapının Uyumluluğu: Elbphilharmonie Kültür Merkezi, The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12, 2, 240-257.
- Kalın, A., zbilen, A. ve Çevik, S., 2016. A Methodological Research On The Investigation Of The Urban Landscapes Using Serial Vision Qualities: The Case Of Trabzon City, Environmental Sustainability And Landscape Management, 58-80, Sofya: St. Kliment Ohridski University Press.
- Kandinsky, W., 2001. Sanatta Ruhsallık zerine, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul.
- Karaaslan, S., 2005. Heykel Ve Mekan, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14, 1, 289-295.

- Karaca, A., 2018. Sokak Sanatı, Bansky, Filistin, International Journal of Social Inquiry, 11, 2, 171-196.
- Karaca, G., 2016. Toplum Sanat İlişkisi Ve Süreç, Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Karacan, N., 2013. Tarihsel Süreç İçinde Heykel Formu, Sanat ve Tasarım Dergisi, 4, 4, 17-32.
- Karacan, N., 2014. Heykel, Kaide ve Kütle, Sanat ve Tasarım Dergisi, 7, 7.
- Karaçalı, B., 2018. Sesin Görüntüsü/Görüntünün Sesi, MSGSÜ Sosyal Bilimler, 17, 56-67.
- Karaduman, S., 2010. Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü, Journal of Yaşar University, 5, 17, 2886-2899.
- Karahan, Ç., 2018. Sanatta Orijinalin Kopyası Kopyanın Orijinali, İdil, 7, 52.
- Karademir, A., 2008. Zamanın Varlıkbilimsel Açıklaması Üzerine Yürütülen Metafiziksel Araştırmalara Eleştirel Bir Giriş, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Karakoç, M., 2016. Paleolitik Çağda Mezarlar ve Ölüm Kavramı, Folklor/Edebiyat.
- Karakurt, E., 2006. Kentsel Mekanı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı Ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı, Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 26, 1-25.
- Kartoğlu, N. U., 2019. Performans Sanatı, Toplumbilim Dergisi, İstanbul.
- Kaya, O., 2020. Türkiye Çağdaş Sanatında Mekâna Özgü Ses Enstalasyonları, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayserilioğlu, K., 2019. Hareketli İmgelerde Punctum, Sanat - Tasarım Dergisi, 31-39
- Kedik, A. S., 1999. Sanat Ve İzleyici İlişkisinin Değişen Görünümü Ve Zaman Kavramı Bağlamında Land Art, Türkiye’de Sanat Dergisi.
- Kedik, A. S., 2010. Richard Long: Bir Yürüyüşün İma Ettikleri, Sanat ve Tasarım Dergisi, 1, 5, 107-120.
- Kermen, F. S., 2005. Sanat Olarak Oyun, Oyun Olarak Sanat, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Kılınç, C., 2020. Kamusal Sanatın Deneysellliği Üzerine Bir İrdeleme, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eskişehir.
- Kinam, B., 2010. 1980 Sonrasında Grafik Tasarımda Enstalasyonun Yeri Ve Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

- Koçak, D., 2012. Sinemada Postmodernizm, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5, 2, 65-86.
- Köse, A., 2015. Mimari Tasarımda Evrensel ve Kalıcı Değerler Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi.
- Köse, S., 2021. Ritüel Bellek, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14, 33, 57-70.
- Kurtuluş, M., 2018. 21. Yüzyıl Ses Sanatı Düşüncesinden Hareketle Etkileşimli Bir Ses Enstalasyonu Denemesi, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Kuspit, D. 2006, Sanatın Sonu, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kutlu, B., 2019. Antik Yunan Kültüründe Müziğin Kullanım Alanları Ve 20. Yüzyıldan Günümüze Etkileri, Sosyal Bilimler Ve Eğitim Dergisi, 2, 2, 300-310.
- Küçüköner, M., 2005. Görme Üzerine Bir İnceleme, Sanat Dergisi, 8, 31-34.
- Külekçi, I., 2014. Mimarlık-Zaman İlişkisine Bir Yaklaşım Olarak Kalıcılık, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Küre, S., 2022. Mekan İlişkisi Bağlamında; Tekstil Malzemesinin Sanat Ürünü Olarak Kullanılması ve Enstalasyon Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kütük, S., 2019. Tekinsiz Mekanlar, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Türkiye.
- Liman, E., 2004. Günümüz Sanatı Ve Kentsel Mekan İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Lyotard, J. F., 2000. Postmodern Durum, Vadi Yayınları, Ankara.
- Lynch, K., 2019. Kent İmgesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Mazı, F., 2008. Antik Çağda Düşüncenin Kentsel Mekana Yansıması/The Reflection of the Thought to the Urban Space in Antique Ages, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5, 10, 33-48.
- Merkit, N., 2020. Spinoza Ve Nietzsche'nin Felsefesinde Ölüm Sorunu, Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi, 30, 437-450.
- Mert, V., 1997. Resim Sanatında" An", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Mert, V., 2007. Rönesans' tan Günümüze, Resim Sanatında Mekân, Mekân Algılayışı Ve Bakış, Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Molacı, M., 2020. Foucault'da Hakikat, Medeniyet Ve Toplum Dergisi, 4, 1, 18-28.

- Narlı, M., 2014. “Zaman Kaybolmaz” Mekânlaşarak Yaşamak, Türk Dili Özel Sayısı Mekan-Hafıza-Edebiyat, 47, 1-128.
- Ocak, E., 1996. Kentin Değişen Anlamı, Birikim Dergisi, 86, 87, 32-41.
- Okan, B., 2018. Primitivizm Ve Günümüz Sanatına Etkileri, Sanat ve Tasarım Dergisi, 8, 2, 96-109.
- Oktay, A. S., 2019. Kant’ın Ölümsüzlük Varsayımı Bağlamında Ölümden Sonraki Hayatın Felsefi Gerekçesi Olarak Ahlâk, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42, 5-26.
- Omak, N. S., 2012. 1960 Sonrası Heykel Sanatı Ve Yeni Gerçekçilik, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Ong, W. J., 1995. Sözlü ve Yazılı Kültür, Metis Yayınları, İstanbul.
- Öndin, N., 2021. Rönesans ve Eğitim, MSGSÜ Sosyal Bilimler, 1, 23, 444-451.
- Örnek, Y. M., 2015. Mimarlık ve Felsefe: Çağdaş Filozofların Mimarlığı Yeniden Düşünmesi, ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 8, 2, 125-139.
- Ötgün, C., 2009, Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri, Sanat ve Tasarım Dergisi, Ankara.
- Önal, Ö., 2012. Ses, Dil Ve Müzik, Dil Dergisi, 155, 7-23.
- Özbey, D., 2007. Zaman-Mekan Sıkışmasıyla Oluşan Aşırı-Hareketli İnsanın, Beden-Mekan İlişkisinin Dönüşümü, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özçakı, M., 2017. Creating Living Urban Spaces, Humanitas, 5, 10, 205-228.
- Özdemir, M. ve Arslantaş, Y., 2021. Neolitik Dönem Ölüm Ritüellerinde Maske, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 2, 1041-1054.
- Özden, H. Ö., 2002. Hellenizm Öncesi Yunan Felsefesinde Güzellik Anlayışları, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1, 17, 61.
- Özer Eröz, G., 2015. Hindistan'da Din ve Kil, Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Özer, G., 2016. Wabi Sabi Estetiği ve Japon Seramik Sanatına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.
- Özgenç Erdoğan, N., 2017. Turner’ın Yüce Estetiği: Edmund Burke Üzerinden Bir Okuma, idil, 6, 36, 2429-2443.
- Özel Sağlamtimur, Z., 2010. Dijital Sanat, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

- Özer, B., 2009. Kültür Sanat Mimarlık, Yem Yayınları, İstanbul.
- Özkirişçi, I. H., 2020. Algı Ve Zaman Bağlamında Grafik İmge, Sanat ve Tasarım Dergisi, 25, 251-273.
- Özkul, D. T. ve Küçükşen Öner, F., 2022. Ben Aslında Yoktum: Sanatçının Tarihsel Serüveni, Current Perspectives in Social Sciences, 26, 2, 223-228.
- Özkovalak, M. N., 2001. Performans Sanatında Fütürizm Ve Dada Yaklaşımları, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öznülüer, H., 2019. Performans Sanatının Gelişimine Teknolojinin Etkileri, ulakbilge, 7, 33, 107-123.
- Özrili, Y., 2021. Olmayan Müze: Kripto Sanat, Turizm Çalışmaları Dergisi, 3, 1, 1-14.
- Öztürk, Ü., 2019. Turgut Cansever: Mimarının Ontolojik Ve Etik Zemini, ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar.
- Pallasmaa, J., 2011. Tenin gözleri, YEM Yayın, İstanbul.
- Parlakalay, H., 2020. Kamusal Alanda Sanat ve Sanat Eserleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22, 4, 1157-1172.
- Pashayeva, A., 2018. Sokak Sanatı Ve Grafitinin Sanatsal Niteliği Hakkında Sanat Eğitimcilerinin Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Pelvanoğlu, B., 2005. Antik Düşünce ve Sanatın 15.-16. Yüzyıl Batı Resim Sanatı Üzerindeki Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polat, E., Aşkın, Z., 2017. Ölüm Kavramının Heidegger ve Sartre Felsefesindeki Yeri, Kilikya Felsefe Dergisi, 1, 42-60.
- Rancière, J., 2012. Estetiğin Huzursuzluğu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sabourin, R., 2019. In the Pursuit of Permanence, Is There Only Persistence? Contemporary Graffiti Practices in Toronto.
- Sakallıoğlu, B., Erol, V. ve Akgün, B. T., 2014. Oyun Nedir Ve Oyun Türlerinin Tanımlanmasında Sosyal Oyunların Yeri, Akademik Bilişim, 117, 123.
- Sağlam, F., 2020. Peter Kogler'in Dijital Mekanlar, Sanat ve Tasarım Dergisi, 10, 1, 52-67.
- Sauvagnargues, A., 2010. Deleuze ve Sanat, çev. Nurten Sarıca, De Ki Yay, Ankara.
- Sennett, R., 2012. Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir, Çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

- Selçuk, G., 2011. Postmodern Söylem Ve Popüler Kültür Kavramının Semantik Dönüşümü, Journal of Yaşar University, 6, 23.
- Selen, N., 1979. Söz Söyleme Sanatının Tarihsel Gelişimi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 29, 1-4, 1-23.
- Selen, N., 2017. Ses Dili, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 28, 1-2, 67-74.
- Sever, O., 2021. Rönesans ve Perspektif: Modern Görme Biçiminin Temelleri, ViraVerita E-Dergi, 13, 89-109.
- Sevinç, M., 2019. Bir Hafıza Mekanı Olarak Kent Meydanı ve Dönüşümü: Otto Herbert Hajek'in Ankara Hergelen Meydan Projesi Örneği, Akdeniz Sanat, 13, 24, 47-62.
- Soğukkuyu, B., 2019. Kent Duvarlarını Sanat Yüzeylerine Dönüştürmek: Hyuro'nun Eserlerinde İnsanlığın Temsili, Euroasia Journal, 79.
- Soykan, Ö., 1997. Sanatın Neliği-Sanatçının Kimliği Sorunu, Felsefe Arkivi, 30.
- Soylu, Ç., 2018. Importance of Temporary Architecture and Permanence as an Obsolete Notion.
- Soysal, S., 2021. David Hume'un Beğeni Standardı II: Kaynak, İdeal Eleştirmenler ve Standard. Kilikya Felsefe Dergisi, 1, 18-32.
- Soysaldı, A., 2018. Kültür, Sanat Ve Beşeriyet İlişkisi, Sanat ve Tasarım Dergisi, 22, 305-315.
- Süzen, H. N., 2010. Sanata Disiplinlerarası Bir Yaklaşım: Enstalasyon Sanatı ve Genco Gülan Örnekleme, Sanat ve Tasarım Dergisi, 1, 6, 147-162.
- Şahan, M., 2017. Kentsel Alanda Heykel Ve Çevre İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Sanat ve Tasarım Dergisi, 6, 2, 92-109.
- Şahin, F. ve Tavşan C., 2018. Art and Social Life in Urban Public Spaces, SETSCI Conference Indexing System, 3, 842-847, Trabzon, Türkiye.
- Şahin, M. C., 2008. Postmodern Dönemde Tüketim Olgusunun Sosyo-Kültürel Analizi ve Yabancılaşma, Dini Araştırmalar, 11, 31, 173-194.
- Şahin, M. ve Samur, Y., 2017. Dijital Çağda Bir Öğretim Yöntemi: Oyunlaştırma, Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi, 1, 1, 1-27.
- Şarkdemir, H., 2019. Sanatta Kurucu Bir Güç Olarak Parodi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Şengel, Ş., 2019. Mimaride Uç Unsuru Ve Kentne Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 119-134.

- Taşdöner, K., 2021. Eskiçağ Dünyasında Tanrı-Kral İmajı Örneklemeleri Üzerine Bir Değerlendirme, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 39, 616-636.
- Tanyel Başar, Ç., 2021. Pandeminin Gölgesinde Sanat-Sanatçı-İzleyici, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 25, 51-67.
- Tekeli, İ., 2017. Postmodernizm Tartışmaları Üzerine Düşünceler, Düşünme Dergisi, 10, 8-19.
- Teker, Ö. E., 2012. 1980'den Günümüze Sanatta Postmodern Yönelimler Ve Çağdaş Türk Sanatına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Terzioğlu, F., 2019. Amfiteyatrosu, Gösteri ve İktidar Oyunları, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 4, 49-76.
- Jirat-Wasiutynski, T., 1984. Paper-Permanence and Durability, Journal of Audiovisual Media in Medicine, 7, 4, 138-143.
- Tokdemir, İ., 2018. Sanatta Ölüm Kavramının Beden ve Cinsellik Üzerinden Deneyimlenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Tokdil, E., 2021. Kavramsal Sanatta Yazının Kullanımı Ve Bir Bilgisayar Yazılımı Olarak Yeni Medya Sanatı, AART Uluslararası Anadolu Sanat Sempozyumu.
- Tokman, L. Y. ve Şenkeçeci, B., 2019. Mimarlık Ve Kültür: Bir Tasarım Stratejisi Olarak Shigeru Ban, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi.
- Tolun, E. F., 2021. Post Modernizm Aurasına Bakış Ve Sanatsal Örneklemeler, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 9, 61, 853-865.
- Toluyağ, D., 2020. Sanat Pratiğinde Enstalasyon, Mekan, Nesne ve Sanatçı Örnekleri, Akademik Sanat, 5, 11, 101-114.
- Topçu, N., 2000. Sanatta Popülerlik ve Türk Resmi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Topdemir, H. G., 2007. Platon'da Bilgi Kaynağı Olarak Görme, Felsefe Dünyası, 46, 67-83.
- Toprak, A., 2000. Yapay Zekâ Algoritmalarının Dijital Enstalasyona Dönüşmesi, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi, 14, 47-59.
- Touw, K., 2006. Firmitas Re-Visited: Permanence in Contemporary Architecture, Yüksek Lisans Tezi, Waterloo Üniversitesi, Kanada.
- Toy, E. ve Görgülü, E., 2018. Kamusal Landa Sanat Uygulamalarına Bir Örnek: Mural İstanbul, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11, 56.

- Turan, Ö., 2020. Zaman–Mekân İlişkisi Ve Müziğin Plastisitesi Bağlamında Ses Heykelleri Kavramı; Başat Yapıtlar Ve Temel Önermeler Üzerinden Yeni Bir Değerlendirme Denemesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turgut, C. A., 2019. Roma Dönemi Şehircilik Anlayışı, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 17, 26, 273-302.
- Tutar, H. ve Tuzcuoğlu, F., 2017. Güç İstemi Ve İhtişam Arzusu: Sembolik Kentler Üzerine Bir Değerlendirme, Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences, 29, 4.
- Türkan, M., 2017. Platon Ve Sartre'da Varoluş ve Öz İlişkisi.
- Tüysüz, G. E., 2011. Kavramsal Sanatın Gelişimi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Uğurlu, A., 2019. Kant'ın Ruhun Ölümsüzlüğüne İlişkin Görüşlere Yönelik Eleştirileri Ve Phaidon Diyaloğundan Hareketle Platon'un Bu Eleştirilere Verebileceği Olası Cevaplar, Opus International Journal of Society Researches, 13, 19, 2729-2756.
- Usta, A., 2018. Aydınlanma Düşüncesine Kısa Bir Bakış, Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi, 1, 74-90.
- Usta, N. D. ve Güntepe, E. T., 2019. Dijital Oyun Tasarılmasının Öğrenmeye Etkisi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 18, 1213-1232.
- Uysal, M. A., 2009. Sanatta Mekân Algısı (Mekânla Oynamak), Sanatta Yeterlik Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, R., 2020. Hume, Ruh Ve Ölümsüzlük, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ümer, E., 2016. Adorno, Debord Ve Baudrillard'da Kültür ve Sanat, Sanat ve Tasarım Dergisi.
- Ümer, E., 2019. "Sanatın Sonu" Ve Andy Warhol'un Sanatı, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 9, 1, 37-47.
- Ünal, B., 2019. Geçiciliğin Etkisi Ve Yeni Çevre Tasarımları, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 9, 19, 93-106.
- Ünal, M. B., 2021. Otorite Üzerine: Arendt Ve Kojève'in Kavramsallaştırmalarının Mukayeseli Olarak İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Üner, G. ve Erdoğan, E., 2020. Mimarlığın Diğer Sanat Dallarına İlişkisi, Online Journal of Art and Design, 8, 2.

- Ünlü, M. M., 2018. Orta Çağ Ve Rönesans Dönemi'nde Ortaya Çıkan Estetik Düşüncelerin Sanat Eğitimine Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ünlü, M. M., 2019. Rönesans'ta Sanat Eğitimi, Atlas Journal, 5, 18, 235-252.
- Üstüner Uzunöz, H., 2014. Beden Üzerinde Kavram Biçim İlişkisi, Sanat - Tasarım Dergisi 5, 43-46.
- Vargün, Ö., 2022. Kentsel Göstergebilim Kültürel Yansımalar Ve Sanat Üretimlerinde Kentsel Göstergeleri Yeniden Okumak, Akdeniz Sanat, 16, 29, 51-76.
- Veysal, Ç., 2003. Töz Üzerine, Sosyal Bilimler Dergisi, 27, 2, 202-210.
- Yazoğlu, R., 2004. Ölümsüzlük İnancının Dayandığı Temeller, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 4, 2, 289-294.
- Yılmaz, B., 2015. Deklanşör ve Tetik: Fotoğraf Sanatı ve Ölüm, Art-Sanat Dergisi, 0, 4, 137-147.
- Yılmaz, B., 2014. Belirsizlik Kavramı ile Soyut Sanat İlişkisi Üzerine Görsel Çözümlemeler, Sanatta Yeterlik, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Yılmaz, D., 2006. Mimarlıkta İhtişam, Yüksek Lisans Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yılmaz, D. ve Çevik, S., 2010. Mimarlıkta İhtişamın Nedenler Bağlamında Sorgulanması, 1. Uluslararası Lisansüstü Araştırmaları Sempozyumu, (UP1T160) Yapılı Çevre, ODTÜ, Ankara, Türkiye.
- Yılmaz, D., 2011. Mimarlıkta İhtişam Olgusunun Farklılaşan Ölçeklerde/Düzlemlerde İncelenmesi, Doktora Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yılmaz, H. ve Ceranoğlu, M., 2022. Modanın Dijital Geleceği: 3 Boyutlu Giysiler, Metaverse ve Nft, Art-E Sanat Dergisi, 15, 29, 642-672.
- Yılmaz, N., 2019. Tasarım, Sanat Ve Endüstriyel Tasarım Bağlamında Postmodernizm, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Yılmaz, D. ve Çevik, S., 2010. Mimarlıkta İhtişamın Nedenler Bağlamında Sorgulanması, 1. Uluslararası Lisansüstü Araştırmaları Sempozyumu, Ankara.
- URL-1, <https://www.khanacademy.org.tr/video.asp?ID=13423>, 03.11.2022.
- URL-2, <https://tr.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/ancient-mediterranean-ap/ancient-rome/v/column-of-trajan-completed-113-c-e>, 03.11.2022.
- URL-3, <https://www.khanacademy.org/science/biology/developmental-biology/apoptosis-in-development/a/apoptosis>, 18.12.2020.

- URL-4, Felsefe Seminerleri Dizisi - Selami Varlık - "Felsefe ve Bellek",
<https://www.youtube.com/watch?v=LjSeXzB9jGw>, 03.10.2021.
- URL-5, <https://fikircogrfyasi.com/makale/kral-thamus-suursuz-buyuculer-veya-teknolojiyle-imtihanimiz>, 03.10.2021.
- URL-6, <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2019-04-15/10-things-about-notre-dame>, 15.12.2022.
- URL-7,
https://en.wikipedia.org/wiki/The_Crystal_Palace#/media/File:Kristallpalast_Sydenham_1851_aussen.png ; <https://www.arkitektuel.com/eyfel-kulesi/>, 15.12.2022.
- URL-8, <https://www.arkitektuel.com/guggenheim-bilbao-muzesi/>;
<https://www.guggenheim.org/history/foundation>, 15.12.2022.
- URL-9, <https://www.youtube.com/watch?v=u-IMW-1dhl8&list=WL&index=13>,
 01.05.2022.
- URL-10, Times Square, Max Neuhaus, 1977, <http://art-nerd.com/newyork/max-neuhaus-times-square/> ; Turkish Jokes, Jens Haaning, Denmark,
https://artmap.com/jenshaaning/chapter/images#_u3z6b, 14.07.2022.
- URL-11, The Rosetta Stone, Joseph Kosuth, Figeac Square 1991,
<https://www.interviewmagazine.com/art/joseph-kosuth-digs-deep-under-the-surface-of-culture> ; Ev Üzerine, Ayşe Erkmen, Berlin 1994, <https://mozartcultures.com/ayse-erkmenin-evde-calismasi-berlinin-misli-binasi/>, 14.07.2022.
- URL-12, Maiji Dağı, Çin, <https://www.chinadiscovery.com/gansu/maijishan-grottoes.html>;
 Sümela Manastırı, Trabzon,
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/trabzon/gezilecekyer/meryem-ana-sumela-manastiri>; The Hill of the Buddha, Tadao Ando, Japonya 2015,
https://www.vitra.com/en-gb/magazine/details/the-hill-of-the-buddha?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com, 14.07.2022.
- URL-13, Les Deux Plateaux, Daniel Buren, Paris 1986,
<https://1postozaumjetnost.files.wordpress.com/2010/10/buren-diagonal-728600.jpg> ;
 The Wedge, Ronald Bladen, Arnhem 1971,
<https://www.jeffreyshawcompendium.com/portfolio/homage-to-bladen/> ; Jean
 Nouvel, Fondation Cartier, Paris 1994-2013,
<https://www.fondationcartier.com/en/building>, 14.07.2022.
- URL-14, Oase No. 7, Haus Rucker Co, Kassel 1972,
<https://www.spatialagency.net/database/haus-rucker-co>; Hundertwasser House,
 Vienna 1985,
https://hundertwasser.com/en/architecture/871_arch44_wohnhausanlage_der_gemeinde_wien_-_hundertwasser-haus_1106 ; Kuşatma, Valie Export, 1976,
https://www.valieexport.at/jart/prj3/valie_export_web/main.jart?rel=de&reserve-mode=active&content-id=1526555820281&tt_news_id=2159, 14.07.2022.
- URL-15, Richard Long'un sanat üretimlerinde iz konsepti ve taş malzeme kullanımı,
<https://fahrenheitmagazine.com/tr/sanat/kayalar-ve-richard-long%27s-arte-povera%27da-y%C3%BCr%C3%BCy%C3%BC%C5%9F#.Y4dIjXZBxro>,
 14.07.2022.

- URL-16, Reichstag Kubbesi, Foster and Partners, Berlin, 1884/1999, <https://berlinbilder.net/reichstagsgebaeude/>, 16.01.2023.; Andrew Rogers, Time and Space, Kapadokya, 2012, Sonay Çevik Arşivi.
- URL-17, <https://www.youtube.com/watch?v=zA9unRTFXV0>, 05.05.2021.
- URL-18, https://vimeo.com/117133897?embedded=true&source=vimeo_logo&owner=34549705, 05.05.2021.
- URL-19, <https://www.archdaily.com/783325/between-the-kaleidoscopic-present-and-the-uncertain-future-the-case-for-temporary-architecture>, 05.11.2021.
- URL-20, Tarihi Binalara Ek Yapımında Birleşim Tipolojisi, <https://yapidergisi.com/tarihi-binalara-ek-yapiminda-birlesim-tipolojisi/>, 05.11.2022.
- URL-21, Mimar Adayı ve Kullanıcının Gözünden Tarihi Yapılara Yönelik Müdahaleler: Çağdaş Ekler, <https://yapidergisi.com/mimar-adayi-ve-kullanicinin-gozunden-tarihi-yapilara-yonelik-mudahaleler-cagdas-ekler/>, 05.11.2022.
- URL-22, Midrash, Isay Weinfeld, <https://www.archdaily.com/620662/midrash-isay-weinfeld>, 25.12.2022.
- URL-23, <https://www.icmimarlikdergisi.com/2017/11/06/kaselerle-yapilmis-bir-ses-enstalasyonu-clinamen/>, 14.06.2022.
- URL-24, <https://www.oyunlastirma.co/makale/octalysis-yolculugu/>, 10.05.2022.
- URL-25, <https://medium.com/@baran.sen/oyunla%C5%9Ft%C4%B1rma-unsurlar%C4%B1-modelleri-ve-yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1-371b6b78b307>, 10.05.2022.
- URL-26, <https://www.e-skop.com/skopbulten/kopyacilik-sanati/1743>, 20.06.2022.
- URL-27, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/2-1625/ronesans-doneminde-sanattaki-kopyalar-ve-sahteler/>, 20.06.2022.
- URL-28, <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/kolektif-bellegi-kusaktan-kusagatasimaliyiz-i-23287>, 20.06.2022.
- URL-29, <http://www.khanacademy.org.tr/sosyal-bilimler-ve-sanat/sanat-tarihi-/amerikan-sanati/kolonilesmeden-once-kuzey-amerika/tlaloc-kabi/11474>, 20.06.2022.
- URL-30, Bugünkü Anlamda Sanat Eğitimi Yapan Güzel Sanatlar Akademileri İlk Kez - Yüzyılda Kuruldu, Kaya Özsezgin <https://www.scribd.com/document/526226655/38318266>, 20.06.2022.

11. EKLER

Ek 1. Genel Örneklem Tablolarındaki Görsel Kaynakları

Genel Örnekler: Fonetik Kalıcılık	
1.	David Byrne, Playing The Building, Londra 2005, http://thisistomorrow.info/articles/david-byrne-playing-the-building , 14.06.2022.
2.	Annette Paul, Christoph Rossner and André Tempel, Courtyard of Elements, Dresden Almanya 2008, https://travelnotesandbeyond.com/the-singing-drain-pipes-of-kunsthofpassage/ , 14.06.2022.
3.	Zimoun, 36 Ventilators 4.7 m3 Packing Chips, Art Museum Lugano, İsviçre 2014, http://www.theblogazine.com/2014/04/zimoun-36-ventilators-4-7-m3-packing-chips/ , https://www.zimoun.net/ , 14.06.2022.
4.	Zimoun, Private Collection, Dottikon İsviçre 2013, https://www.booooooom.com/2013/05/30/329-cotton-balls-inside-an-abandoned-tank-in-switzerland-installation-by-zimoun/ , 14.06.2022.
5.	Lukas Kühne, Cromatico, Tallinn, Estonya 2011, http://www.lukaskuehne.com/ , 14.06.2022.
6.	Thomas Wing-Evans – DX Lab, 80 Hz, Sidney Avustralya 2018, https://australiandesigncentre.com/object-digital/interview-pavilion-interpreted-music/ , 14.06.2022.
7.	Marco Barotti -Plastique Fantastique, Sound Of Light, Hamm Almanya 2014, https://www.marcobarotti.com/Sound-Of-Light , 14.06.2022.
8.	Asif Khan- Pernilla Ohrstedt, Coca-Cola Beatbox Pavilion, Londra 2012, https://iart.ch/en/work/coca-cola-beatbox-pavillon , 14.06.2022.
9.	Erwin Stache, 83.7 Kilo Ohm, Oslo 2010, http://www.everydaylistening.com/articles/2010/10/16/837-kilo-ohm.html , 27.06.2022.
10.	Ryoji Ikeda, A [For 100 Cars], Los Angeles 2017, https://www.dazeddigital.com/music/gallery/24472/17/ryoji-ikeda-s-a-for-100-cars , 27.06.2022.
11.	Peter Ablinger, Listening Piece, Los Angeles 2001, https://b-post.no/en/12/olmedo.html , 27.06.2022.
12.	Akio Suzuki, Otodate, Torino, 2006, https://www.estatic.it/en/content/akio-suzuki-hana-otodate-torino , 27.06.2022.
13.	Douglas Hollis, Archimedes, San Francisco 2017, https://www.exploratorium.edu/exhibits/archimedes , 27.06.2022.
14.	Yuri Suzuki, Sonic Bloom, Londra, İngiltere 2021, https://www.pentagram.com/work/sonic-bloom/story , 27.06.2022.
15.	Moradavaga, Vernie, Portekiz 2016, https://inhabitat.com/giant-squid-brings-the-mysticism-of-the-sea-to-a-portuguese-island/vernica-by-moradavaga-5/ , 05.07.2022.

Ek 1'in devamı

16. Nicole Cousino-Chris Vecchio, Speak Here! Madrid 2006, <http://www.noisemantra.com/installations/installations.htm>, 05.07.2022.
17. Tim Bruniges, Mirrors, Aalst Belçika 2017, <https://iscp-nyc.org/resident/tim-bruniges>, 05.07.2022.
18. Pinuccio Sciola, The Singing Rocks, Sound Garden Italya, <https://www.core77.com/posts/56687/The-Singing-Rocks-of-Pinuccio-Sciola>, 05.07.2022.
19. Julie Biron, Don't Disturb My Circles, Montpellier Fransa 2012, <https://www.adelto.co.uk/wp-content/uploads/2012/09/Architecture-Festival-France-11.jpg>, 05.07.2022.
20. Erwin Stache, Close The Door - It Rustles, Leipzig, Almanya 2001, https://www.erwinstache.de/Start/Objekte/T_Z/TuerZuEsRauscht2001/TuerZu.htm?En#Oben, 05.07.2022.
21. Anna Liu & Mike Tonkin, The Singing Ringing Tree, İngiltere 2007, <https://designbuzz.com/the-singing-ringing-tree/>, 05.07.2022.
22. Sea Organ, Nikola Basic, Zadar Hırvatistan 2005, <https://bluehealth.tools/51-2-copy-copy-copy-2-copy-14/>, 05.07.2022.
23. Bill Fontana, Armonik Köprü, Londra İngiltere 2006, https://resoundings.org/Pages/Harmonic_Bridge1.htm, 05.07.2022.
24. Susan Philipsz, Lowlands, Glasgow 2010, <http://artpulsemagazine.com/susan-philipsz-sound-as-invisible-sculpture>, 27.06.2022.
25. Estudio Guto Requena, My Heart Beats Like Yours, Brezilya 2018, https://www.archdaily.com/912319/my-heart-beats-like-yours-estudio-guto-requena?ad_medium=office_landing&ad_name=article, 27.06.2022.
26. Nermin Er, Listen Series, Kapadokya 2017, <http://cappadox.com/festival/press>, 27.06.2022.
27. Füsun Onur, Deniz, İstanbul 2015, <http://14b.iksv.org/works.asp?id=86>, 27.06.2022.
28. Lullaby Factory, Studio Weave, Londra İngiltere 2012, <https://www.atlasobscura.com/places/lullaby-factory>, 27.06.2022.
29. Penda, The Soundwave, Çin 2015, <https://www.archdaily.com/620408/the-soundwave-penda/552ffff8e58ece3644000006-the-soundwave-penda-photo>, 27.06.2022.
30. Aether & Hemera, Hope, Durham, İngiltere 2018, <https://www.axisweb.org/p/aetherhemera/workset/241054-hope/>, 27.06.2022.
31. Luxury Logico, Sound of Blooming, Taichung 2018, <http://www.flong.com/archive/projects/gpp-ii/index.html>, 27.06.2022.
32. SOFTlab, Nautilus, New York 2019, <http://88designbox.com/public/technology/the-nautilus-an-interactive-public-artwork-by-softlab-3472.html>, 27.06.2022.
33. Ali Miharbi, Wind Organ, Horniman Garden, Londra 2017, <https://www.delfinafoundation.com/platform/ali-miharbi-wind-organ/#jp-carousel-2811>, 27.06.2022.
34. Ronald Vandermeijs, Sound Architecture 05, Surrey İngiltere 2014, <https://www.ronaldvandermeijs.nl/art-projects-in-public-space>, 27.06.2022.

Ek 1'in devamı

35. Luke Jerram, Aeolus, Londra, İngiltere 2012, <https://www.lukejerram.com/aeolus/>, 14.06.2022.
36. LIGNA, Zerstreuung Überall, Karlsruhe Almanya 2021, <https://zkm.de/en/event/2021/07/ligna-zerstreuung-uberall-an-audio-performance>, 14.06.2022.
37. Diller Scofidio + Renfro, D. Lang, The Mile-Long Opera, New York 2018, <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-best-public-art-2018>, 14.06.2022.
38. Caitlind R.C. Brown, W. Garrett, Without Eyes, Riley Park Kanada, <https://incandescentcloud.com/2016/12/12/without-eyes/>, 14.06.2022.
39. Haig Aivazian, İnsan Olmak, Ey Dağ! Kapadokya 2018, <https://manifold.press/sessizlik-vadisi-ve-musterek-tatlar>, 14.06.2022.
40. Nora Turato, Wow This Huge Wooden Horse is Great, Milan 2020, <https://flash---art.com/article/nora-turato/>, 14.06.2022.
41. Davide Tidoni, A Balloon for Linz, Avusturya 2011, https://vimeo.com/28686368?embedded=true&source=video_title&owner=3591924, 14.06.2022.
42. BUND, Tree Concert, Monbijoupark Almanya 2012, <https://weburbanist.com/2012/09/20/musical-tree-installation-creates-sounds-from-falling-chestnuts/>, 14.06.2022.
43. Yoko Ono, Imagine Peace, New York 2012, <https://publicdelivery.org/yoko-ono-times-square-nyc-imagine-peace/>, 12.09.2022.
44. Ryoji Ikeda, Datascape, Sidney 2016, <https://www.iccsydney.com.au/about/precinct-art>, <https://www.ryojiikeda.com/project/datamatics/>, 12.09.2022.
45. Krzysztof Wodiczko, Homeless Projection, Kanada 2014, <https://www.krzysztofwodiczko.com/homeless-projection-place-des-arts/qhrv0uhiydzar1eqvjrq7hm77sksus>, 12.09.2022.
46. Ryoji Ikeda, Spectra, Londra 2014, <https://www.ryojiikeda.com/project/spectra/>, 12.09.2022.
47. Grégory Lasserre & Anaïs met den Ancxt, De la terre à la lumière, Lauzerte Fransa 2016, https://www.scenocosme.com/urban_lights_contacts_e.htm, 23.06.2022.
48. Rafael Lozano-Hemmer, Voice Tunnel, New York 2013, <https://archello.com/story/21436/attachments/photos-videos>, 23.06.2022.
49. Rafael Lozano-Hemmer, Border Tuner, Meksika- ABD 2019, <http://viaartfund.org/grants/rafael-lozano-hemmer-border-tunersintonizador-fronterizo/>, 23.06.2022.
50. Nevin Aladağ, Şehrin Sesi, 2009, <https://www.bilsart.com/sergiler/nevin-aladag/>, 23.06.2022.

Ek 1'in devamı

Genel Örnekler: Tipografik Kalıcılık

51. Isay Weinfeld, Midrash, Brezilya 2009, <https://www.guiadasartes.com.br/rio-de-janeiro/rio-de-janeiro/institutos/midrash-centro-cultural/>, 23.09.2022.
52. MVRDV + NVO Architekten, Werk 12, Münih, Almanya 2019, <https://www.jansen.com/en/building-systems-profile-systems-steel/references/overview-of-references/detail/werk-12.html>, 23.09.2022.
53. Matsunami Mitsutomo, Residence in Hozumidai, Japonya 2007, <https://www.lookslikegooddesign.com/house-matsunami-mitsutomo/>, 23.09.2022.
54. Urbane, Al-Irsyad Mosque, Endonezya 2010, <https://www.archdaily.com/87587/al-irsyad-mosque-urbane>, 23.09.2022.
55. Marion Cultural Centre, Marion Şehri, Avustralya 2001, <https://armarchitecture.com.au/projects/marion-cultural-centre/>, 23.09.2022.
56. Weber Hofer Partner, Lentos Kunstmuseum, Avusturya 2003, <https://www.urbanartists.at/project/lentos/>, 23.09.2022.
57. Emmanuelle Moureaux, Kindergarten tree Of Hiragana, Tokyo 2018, <https://www.emmanuellemoureaux.com/tree-of-hiragana-kindergarten>, 23.09.2022.
58. Mass Studies, The Korean Pavilion, Kore 2010, <https://archello.com/story/207/attachments/photos-videos/1>, 23.09.2022.
59. Grosfeld Van Der Velde Architecten, Primary School De Vuurvogel, Hollanda 2011, <https://opmaatgroep.com/scholen/kc-de-vuurvogel>, 23.09.2022.
60. Chu Uroz- Carmelo Zappulla, Jane Winestore, Tarragona, İspanya 2019, <https://www.arkitera.com/en/project/jane-winestore-2/>, 08.11.2022
61. Jonathan Adams, The Wales Millennium Centre, Cardiff, Wales 2009, <https://www.walesonline.co.uk/whats-on/whats-on-news/wales-millennium-centre-cardiff-open-21282592>, 08.11.2022
62. Maurizio Nannucci, Time, Past, Present And Future, Pilotta Monumental Complex, Parma İtalya, 2019, <https://complessopilotta.it/en/2019/11/22/maurizio-nannucci-time-past-present-and-future/>, 23.09.2022.
63. Tracey Emin, I Never Stopped Loving You, Droit House UK 2010, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tracey_Emin_neon_at_Droit_House.jpg, 23.09.2022.
64. Bruce Nauman, Topological Garden, Venedik 2009, <http://kawufei.blogspot.com/2009/06/bruce-nauman-topological-gardens-at.html>, 23.09.2022.
65. Martin Creed, Don't Worry, Almanya 2000, <http://collumina.org/index.php/en/artist/17-englisch/kuenstler/40-martin-creed-2>, 23.09.2022.
66. Maurizio Nannucci, All Art Has Been Contemporary, Berlin, Almanya 2005, <https://wtfarthistory.com/post/30868966599/contemporary-art>, 26.07.2022.

Ek 1'in devamı

67. Joseph Kosuth, The Language Of Equilibrium, Venedik 2007, <http://www.neonlauro.it/>, 26.07.2022.
68. Martijn Sandberg, De Oude Weg Naar De Nieuwe Tijd, Amsterdam 2021, <http://www.msandberg.nl/publicartworks.php?projects=public>, 26.07.2022.
69. Stefan Sagmeister, Obsessions Make My Life Worse But My Work Better, Amsterdam 2008, <http://www.nomads.usp.br/virus/virus05/?sec=4&item=7&lang=en>, 26.07.2022.
70. Sonja Hinrichsen, Snow Drawings, Fransa 2014, <https://www.artworksforchange.org/portfolio/sonja-hinrichsen/>, 26.07.2022.
71. Time And Space: The Gift, Andrew Rogers, Türkiye 2007, Sonay Çevik Arşivi
72. J. Allora & G. Calzadilla, Land Mark, Puerto Rico 2001/2002, <https://publicdelivery.org/allora-calzadilla-landmark/>, 26.07.2022.
73. Toshihiko Hosaka, Voice Of The Sea News, Japonya 2019, <https://www.designboom.com/art/seavoice-news-toshihiko-hosaka-sand-iioka-beach-japan-06-07-19/>, 06.07.2022.
74. Jammie Holmes, Please I Can't Breathe, Detroit, 2020, <https://www.jammieholmes.com/theyre-going-to-kill-me>, 26.07.2022.
75. E. Queney & M. Schork, Ombre En Lumière, Paris, Fransa 2010, <https://festivaldesarchitecturesvives.com/OMBRE-EN-LUMIERE-1>, 26.07.2022.
76. Ana Matos- Antonio Samaniego, Come-In, Venedik Bienali 2018, <https://www.kriskadecor.com/en-GB/come-installation-biennale-architettura-2018>, 26.07.2022.
77. Barbara Kruger, School Bus, Los Angeles 2012, <https://publicdelivery.org/barbara-kruger-art-matters-bus/>, 26.07.2022.
78. Luzinterruptus, Life Lingers on Blank Pages, Plaza Mayor, Madrid 2021 <https://www.stirworld.com/see-features-light-installation-life-lingers-on-blank-pages-nurtures-significance-of-free-speech>, 26.07.2022.
79. Doris Salcedo, Sumando Ausencias, Venezuela, 2016 <https://forecastpublicart.org/sumando-ausencias/>, 26.07.2022.
80. Luzinterruptus, Literature Vs. Traffic, Avustralya 2012 <https://www.frameweb.com/article/literature-vs-traffic-installation-by-luzinterruptus>, 26.07.2022.
81. J. Allora & G. Calzadilla, Chalk, Zapopan Meksika 2016 https://maz.zapopan.gob.mx/portfolio_page/chalk/, 26.07.2022.
82. Anna Gorforth, Rethink, London UK 2001 <https://www.recyclart.org/rethink-natural-message/?amp>, 26.07.2022.
83. Malte Martin, Takaledo, Chaumont Fransa 2001 <https://www.agrafmobile.net/espaces-publics/takalefaire>, 26.07.2022.
84. Martin Creed, Understanding, New York 2016 <https://divisare.com/projects/318536-martin-creed-understanding>, 06.07.2022.

Ek 1'in devamı

85. Tim Etchells, Everything Up in The Air, Manchester İngiltere 2021, https://timetchells.com/projects/everything-up-in-the-air/?numPosts=12&action=projects_loop_handler, 06.07.2022
86. Massimo Uberti & Marco Pollice, Today I Love You, İtalya 2016 <https://www.lightart-collection.com/light-collection/today-i-love-you-light-art-installation-neon-massimo-uberti-marco-pollice-amsterdam-light-festival>, 06.07.2022.
87. Iván Navarro, This Land is Your Land, Adison Square Park, New York 2014, <https://www.floornature.com/blog/this-land-is-your-land-installation-by-ivan-navarro-in-madison-square-park-ny-9394/>, 06.07.2022.
88. D. Korintenberg – W. Kipper, Perspectives On Freedom, Almanya 2020 <https://ifdesign.com/en/winner-ranking/project/perspectives-on-freedom-by-dagmar-korintenberg-wolf-kipper/318277>, 06.07.2022.
89. Peter Downsbrough, And, New York 2003, <https://www.bazarmagazin.com/art/exposition-peter-downsbrough-botanique-bruxelles#.Y0RdbnZBxro>, 06.07.2022.
90. J.Diniz Arquitetura + Bel Diniz Arquitetura, Cuboesia & Steel Garden, Brezilya 2019, <https://archello.com/es/story/75565/attachments/photos-videos/1>, 06.07.2022.
91. Archea Associati, The Cord, Venedik Bienali İtalya 2003, <https://buromilan.com/project/the-cord-per-la-50-biennale-darte-venezia-italia/>, 06.07.2022.
92. El Seed, Perception, Mısır 2016, <https://elseed-art.com/projects/perception-cairo/>, 06.07.2022.
93. Boa Mistura, Te Comería A Versos, İspanya, 2014, https://boamistura.com/wp-content/uploads/elementor/thumbs/07_TE-COMERIA-A-VERSOS_1189-scaled-1-pseme8sy187qpfjzmr34rb15sypwo6wird7j14eurk.jpg ;<https://boamistura.com/en/project/te-comeria-a-versos/>, 06.07.2022.
94. Boa Mistura, Más Allá De Los Muros, La Calle , İspanya, 2019, https://boamistura.com/wp-content/uploads/elementor/thumbs/02C_C3_81RCEL_MODELO_02_Boa_Mistura_2019-psehaz7rj3c52frcs18r41ws9g0kwocjwa6fjy55xc.jpg; <https://boamistura.com/en/project/mas-alla-de-los-muros-la-calle/>, 06.07.2022.
95. Boa Mistura, Luz Nas Vila, Brezilya, 2012, https://boamistura.com/wp-content/uploads/elementor/thumbs/09-FIRMEZA_01_LUZ_NAS_VIELAS_BoaMistura_2012-pleg0irbblwwiaccy9in5mog95e8anbcy0vtfq8mrk.jpg, 06.07.2022.
96. Barry Mcgee, İsimsiz, New York 2010, <https://publicdelivery.org/barry-mcgee-tag-mural/>, 06.07.2022.
97. Banksy, Parking, Los Angeles 2010, <https://www.widewalls.ch/murals/banksy-parking>, 06.07.2022.
98. Anna Garforth, Mossenger, <https://shapeandcolour.wordpress.com/2008/08/28/anna-garforth-mossenger/>, 06.07.2022.
99. Coco Captain, Is It Tomorrow Yet? Seul 2018, <https://cococapitan.co.uk/projects/is-it-tomorrow-yet/>, 06.07.2022.

Ek 1'in devamı

100. Nil Yalter, Sürgün Zor Bir İştir, Rotterdam 2017, <https://en.qantara.de/content/interview-with-turkish-french-artist-nil-yalter-female-immigrants-are-doubly-imprisoned> ,23.09.2022.
101. Ann Hamilton, Chorus, New York 2018, <http://www.annhamiltonstudio.com/public/chorus.html> ,23.09.2022.
102. Lawrence Wiener, Someday In Some Place, Meksika 2017, <https://artreview.com/lawrence-wiener-conceptual-artist-who-used-language-as-material-1942-2021/>, 23.09.2022.
103. Jim Bachor, This Is Not A Pothole, Chicago, 2015, <https://www.thejealouscurator.com/blog/2016/09/30/ancient-art-and-potholes/>, 23.09.2022.
104. Daku, Time Change Everything, New Delhi 2016, <https://edition.cnn.com/style/article/daku-india-street-art/index.html>, 23.09.2022.
105. Spy, I'm Not A Real Artist, Paris, Fransa 2014, <https://spy-urbanart.com/work/im-not-real-artist/>,23.09.2022.
106. Marvin Madariaga, Essential, New York 2020, <https://www.northcountrypublicradio.org/news/npr/848480166/artists-paint-a-portrait-of-a-pandemic>, 23.09.2022.
107. Aksel Mengü, Korona Kahramanları, İzmir 2020-2021, <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/kilicdaroglu-korona-kahramanlariyla-bulustu/44761/156>, 23.09.2022.
108. Nohlab, Yekpare, Haydarpaşa İstanbul 2010, <https://nohlab.com/work/yekpare>, 23.09.2022.
109. Ben Rubin, And That's The Way It Is, CMA Plaza Texas 2012, <https://landmarks.utexas.edu/artwork/and-thats-way-it>, 23.09.2022.
110. Malte Martin, Public Words At Saint Blaise, Paris 2008, <https://www.agrafmobile.net/en/public-spaces/mots-publics-2008>, 23.09.2022.
111. Kollision, Let's Play, Danimarka 2018, <https://kollision.dk/en/lets-play>, 23.09.2022.
112. Yvette Mattern, Global Rainbow, New York 2009, <https://www.yvettemattern.com/index>,23.09.2022.
113. Marcos Zotes, Your Text Here, Detroit ABD 2012, <https://weburbanist.com/2013/01/07/your-text-here-installation-broadcasts-urban-voices-on-buildings/>, 23.09.2022.
114. Graffiti Research Lab, H\$ng K\$ng, Hong Kong 2007, http://www.graffitiresearchlab.com/blog/projects/hong_kong/#video, 23.09.2022.

Ek 1'in devamı

Genel Örnekler: Kaybolan Kalıcılık	
115.	MVDRV, Tainan Spring, Tayvan 2020, https://www.archdaily.com/935346/tainan-spring-mvrdv/5e67a5eeb35765a1f300015e-tainan-spring-mvrdv-photo?next_project=no , 01.08.2022
116.	Diller Scofidio + Renfro, Blur Building, İsviçre 2001, https://architectuul.com/architecture/blur-building , 01.08.2022
117.	Tetsuo Kondo Architects, Cloudscapes, Tokyo 2010 https://www.dezeen.com/2013/08/08/cloudscapes-at-mot-by-tetsuo-kondo-architects-and-transsolar/ , 01.08.2022
118.	Thomas Heatherwick, Vessel, New York 2019 https://news.artnet.com/art-world/11-ideas-for-the-final-name-for-thomas-heatherwicks-200-million-vessel-sculpture-at-hudson-yards-1490194 , 01.08.2022
119.	Foster+Partners, Vieux Port Pavilion, Marseille Fransa 2013, https://www.shutterstock.com/content/marseille-front-waterfront , 01.08.2022
120.	Gijs Van Vaerenbergh, Reading Between The Lines, Belçika 2011, https://www.anticcolonial.com/en/naturelovers/a-transparent-church-in-belgium-by-gijs-van-vaerenbergh/ , 01.08.2022
121.	Gijs Van Vaerenbergh, Labirent, Genk, Belçika 2015, https://www.visitlimburg.be/en/blog/open-air-art , 01.08.2022
122.	Sou Fujimoto, Serpentine Pavilyon, Londra 2013, https://de-architects.com/Serpentine-Gallery-Pavilion , 01.08.2022
123.	Cedric Bernadotte, Pau Sardinia 2009, http://www.cedricbernadotte.com/index.php/street-art-2/ , 01.08.2022
124.	mmmm... , Divided Street, Valencia İspanya 2015, http://www.mmmm.tv/encalledividida.html , 01.08.2022
125.	Ayşe Erkmen, On Water, Münster Almanya 2017 https://www.skulptur-projekte-archiv.de/en-us/2017/projects/182/ , 01.08.2022
126.	Christo & Jeanne Claude, The Floating Piers, İtalya, 2014-2016 https://edition.cnn.com/travel/article/floating-piers-lake-iseo-italy/index.html , 01.08.2022
127.	Fujiko Nakaya, London Fog #03779, Londra 2017 https://www.artichoke.uk.com/fujiko-nakayas-fog-fact-disappears-like/ , 01.08.2022
128.	Numen, Bant Melbourne, Avustralya 2011 http://www.numen.eu/installations/tape/melbourne/ , 01.08.2022
129.	Gregory Orekhov, Black Square, Moskova Rusya 2020, https://amazingarchitecture.com/installations/artist-gregory-orekhov-reinterprets-the-black-square-in-his-new-work-for-malevich-park-located-in-the-moscow-region , 01.08.2022
130.	G. H.García & N.U. Soler, Your Reflection, Şili 2016 https://www.archdaily.com/786278/yap-constructo-6-your-reflection-guillermo-hevia-garcia-plus-nicolas-urzua-soler , 01.08.2022
131.	Kasper Kromann, The Desert Island, Avustralya 2018, https://xxi.com.tr/i/gorus-alani , 01.08.2022

Ek 1'in devamı

132. Arnaud Lapierre, Azimut, İtalya 2020, <https://arnaud-lapierre.com/post/613121859392880640/azimut-2020-dynamic-mirror-art-installation-16>, 01.08.2022
133. Arnaud Lapierre, Ring, Paris 2012, <https://arnaud-lapierre.com/post/76950493945/ring-2012-mirrored-cubes-installation-fiac>, 01.08.2022
134. Anish Kapoor, Cloud Gate, Chicago, 2004, <https://anishkapoor.com/110/cloud-gate-2>, 01.08.2022
135. Anish Kapoor, Sky Mirror, Rockefeller Meydanı New York, 2006
<https://www.publicartfund.org/exhibitions/view/sky-mirror/>, 25.07.2022
136. Olafur Eliasson, Seeing Spheres, San Francisco, 2019
<https://www.archpaper.com/2019/09/olafur-eliasson-seeing-spheres/>, 25.07.2022
137. Note Design Studio, Waiting Windows, İsveç 2019
<https://notedesignstudio.se/index/waiting-windows>, 25.07.2022
138. Vincent Leroy, Slow Lens Venice, Venedik 2021 <https://vincentleroy.com/slow-lens-venice>, , 25.07.2022
139. Vincent Leroy, Slow Drop, Fransa 2019
<https://vincentleroy.com/slow-drop>, , 25.07.2022
140. Dan Graham, Basel Almanya 2019, <https://www.greenaftaligallery.com/artists/dan-graham>, 25.07.2022
141. Robert Morris, Glass-Walled Labyrinth, Kansas ABD 2014
<https://www.archdaily.com/513363/glass-walled-labyrinth-robert-morris>, 25.07.2022
142. Atelier ARI, Open Border, Kanada 2017
<https://inhabitat.com/donald-trump-would-probably-hate-this-crossable-border-wall/atelier-ari-open-border8/>, 25.07.2022
143. Atelier ARI, Reframe, Fransa 2011
<https://www.atelierari.nl/reframe-3>, 25.07.2022
144. Bjarke Angels, Skum, Danimarka 2016
<https://www.project-curiosity.com/project/skum-pavilion-design-big-bjarke-ingels-group>, 25.07.2022
145. Plastique Fantastique, Sinestesia, Madrid İspanya 2013
<https://plastique-fantastique.de/SINESTESIA-IED-Madrid>, 20.08.2022
146. Plastique Fantastique, superKOLMEMEN, Helsinki Finlandiya 2016, <https://plastique-fantastique.de/superKOLMEMEN>, 20.08.2022
147. Numen, Net Yokohama, Japonya 2013
<http://www.numen.eu/installations/net/yokohama/>, 20.08.2022
148. City Yeast, Walking in the Balloon, Tayvan 2015
http://www.cityyeast.com/passion3_show.php?passion3type_id2=34&passion3_id=1367, 20.08.2022

Ek 1'in devamı

149. teamLab, Resonating Microcosms, Mito Japonya 2020-2022,
<https://bigumigu.com/haber/botanik-bahcesinde-ruya-gibi-manzaralar-nagai-botanik-bahceleri/156>, 20.08.2022
150. Penique Productions, Carrer de Sant Sebastià, 44, İspanya 2021
<https://www.peniqueproductions.com/project/carrer-de-sant-sebastia-44/>, 20.08.2022
151. Tomas Saraceno, Poetic Cosmos of the Breath, Essex UK 2007,
<https://funnyjunk.com/Artwork+by+tomas+saraceno/funny-pictures/5718727/> , 20.08.2022
152. Penique Productions, Globus Verd A Cel Obert, Tortosa İspanya 2017,
<https://www.peniqueproductions.com/project/globus-verd-a-cel-obert/>, 20.08.2022
153. Loop.pH, Osmo, Londra 2014, <https://loop.ph/portfolio/osmo/> , 20.08.2022
Julian Voss-Andreae, Spannungsfeld, University of Minnesota 2014
<https://julianvossandreae.com/works/spannungsfeld/>, 29.07.2022
154. Atelier Yokyok, The Shooting Vaults, Cahors, Fransa 2015,
<https://www.dezeen.com/2015/06/10/atelier-yokyok-vaulted-blue-string-tunnels-installations-gothic-cloister-garden-french-cathedral-les-voutes-filantes/amp/>, 29.07.2022
155. Rob Sweere, Heads, Rotterdam 2014, <https://robsweere.com/2014/09/14/heads-at-beach-hoek-van-holland/>, 29.07.2022
156. Thierry Mandon, Inside-Outside, Fransa 2015
<https://www.thisiscolossal.com/2021/09/thierry-mandon-performance-art/>, 29.07.2022
157. Javier Pena Ibanez ve Cristina Sanchez Algarra, Tri-Oh! Fransa 2008,
<https://festivaldesarchitecturesvives.com/Cite-surprise-cite-surprenante-1>, 29.07.2022
158. Karolina Halatek, Terminal, Almanya 2016, <https://www.karolinahalatek.com/Terminal>,
29.07.2022
159. Alisa Andrasek-Jose Sanchez, Bloom, Londra 2012, <https://www.plethora-project.com/bloom>,
09.11.2022
160. Titan, Versus/Playground, Nantes, Fransa 2021, <https://www.archdaily.com/967756/versus-installation-titan>, 29.07.2022
161. Carsten Höller & S. Mancuso, The Florence Experiment, Florensa 2018
<https://www.urdesignmag.com/art/2018/04/20/carsten-holler-and-stefano-mancuso-the-florence-experiment-opens-at-palazzo-strozzi/>, 29.07.2022
162. Impulse, Lateral Office, Cs Design And Epg, Montreal Kanada 2015
<https://publicdelivery.org/seesaw-installations/>, 29.07.2022
163. Vincent Tanguy, The Wandering, Çin 2020, <https://www.vincenttanguy.net/the-wandering/>,
29.07.2022
164. Ana Teresa Fernandez, Erasing the Border, Meksika 2012
<https://publicdelivery.org/ana-teresa-fernandez-erasing-the-border-borrando-la-barda/>,
29.07.2022
165. Xavier Le Roy & Scarlet Yu, İsimsiz, Münster, Almanya 2017.
<https://www.skulptur-projekte-archiv.de/en-us/2017/projects/188/>, 29.07.2022

Ek 1'in devamı

166. Ana Rewakowicz, Conversation Bubble, New York 2006, <http://rewana.com/inflatables-installations-performances-conversation-bubble.html>, 29.07.2022
167. Ayça Ceylan, Am I Far From Heaven?, Türkiye 2018, <https://aycaceylan.wordpress.com/2018/10/10/am-i-far-from-heaven/>, 29.07.2022
168. JR, Punto di Fuga, Roma İtalya 2019, <https://www.thenationalnews.com/arts-culture/art/2021/08/05/street-artist-jr-unveils-optical-illusion-artwork-in-rome/>, 18.07.2022
169. JR, The Secret of The Great Pyramid, Paris, 2019, <https://bigumigu.com/haber/jr-dan-louvre-piramidi-ni-cevreyeyen-dev-optik-yanilsama/>, 18.07.2022
170. Elia Chali, Los Asuntos Expansivos De La Memoria, Brüksel, Belçika 2022, <https://www.elianchali.com/>, 18.07.2022
171. Elia Chali, Anamorfoz Egzersizi #2, Oostende, Belçika 2016, <https://www.elianchali.com/>, 18.07.2022
172. Seth Globepainter, Enter the vortex, Fransa, 2019 <https://seth.fr/portfolio/boulevard-paris-13/>, 18.07.2022
173. Felice Varini, Six Arcs en Scene, Fransa 2012 <http://www.varini.org/varini/02indc/36indce13.html>, 18.07.2022
174. Felice Varini, Dynomo Exposition, Paris Fransa 2013, <http://www.varini.org/varini/02indc/36indce13.html>, 18.07.2022
175. Ring Stairway, Peeta, Portekiz 2019, <http://www.peeta.net/works/walls/>, 18.07.2022
176. iNO, Creasing, Yunanistan 2014, <https://streetartnews.net/2014/05/ino-creasing-new-mural-athens-greece.html>, 18.07.2022
177. Edgar Mueller, Crevasse, İrlanda 2008, <https://www.zimbio.com/Edgar+Mueller/articles/2/Edgar+Mueller+Amazing+3D+Sidewalk+Paintings>, 18.07.2022
178. Leon Keer, Gummy Bears, Malta 2015, <https://www.streetpainting3d.com/malta-streetart-festival>, 18.07.2022
179. Tony Oursler, Eclipse, Paris 2019, <https://tonyoursler.com/eclipse-paris>, 18.07.2022
180. Joanie Lemercier, Constellations, Bristol, İngiltere 2018 <https://www.thisiscolossal.com/2019/03/constellation-by-joanie-lemercier/>, 18.07.2022
181. Javier Riera, Garden in Development, Praga, Çekya 2016, <https://javierriera.com/gallery-category/public-space-interventions/?lang=en#intervention-in-prague>, 18.07.2022
182. Miguel-Chevalier, Magic Carpets Bangkok 2018, <https://www.miguel-chevalier.com/work/magic-carpets-bangkok-2018>, 18.07.2022
183. Kollision, Urban Platform, Danimarka, 2021, <https://kollision.dk/en/urban-platform>, 18.07.2022
184. Shared Space & Light, Murmurations, Brighton, İngiltere 2021, <https://www.sharedspaceandlight.com/copy-of-always-always>, 18.07.2022

Ek 1'in devamı

Genel Örnekler: Kurmaca Kalıcılık
185. MVDRV, Depot Boijmans Van Beuningen, Rotterdam 2020, https://www.gzt.com/arkitekt/erisilebilir-bir-sanat-deposu-depot-boijmans-van-beuningen-3562531, 22. 06. 2022 186. BIG Architecture, Musée Atelier Audemars Piguet, İsviçre 2020 https://cche.ch/fr/projets/musee-atelier-audemars-piguet/, 22.06.2022 187. MVDRV, Markthal, Rotterdam 2014 https://www.designcurial.com/news/market-forces-4455805/, 22.06.2022 188. BIG Architecture, Lego House, Danimarka 2017 https://inhabitat.com/bigs-lego-house-officially-opens-to-the-public-in-denmark/, 22.06.2022 189. OMA, The Galleria, Suwon Kore 2020, https://www.stirworld.com/see-news-oma-creates-multifaceted-glass-route-at-the-galleria-store-in-gwanggyo-south-korea, 22.06.2022 190. Hundertwasser, Waldspirale, Darmstadt, Almanya 2000, https://www.darmstadt.de/darmstadt-erleben/sehenswuerdigkeiten/waldspirale, 22.06.2022 191. Rafael Gómezbarros, Casa Tomada, Kolombiya 2013 http://www.coffeewithanarchitect.com/2010/08/17/architects-ants/, 22.06.2022 192. Nicolas Feldmeyer, Untitled (Woven Portico), İngiltere 2012, http://www.feldmeyer.ch/index.php?page=264, 22.06.2022 193. Ai Wei, Konzerthaus, Berlin 2016, https://www.lapresse.it/esteri/2016/02/15/migranti-a-berlino-memorale-ai-weiwei-con-giubbotti-salvagente/, 22.06.2022 194. Ai Wei, Libero, İtalya 2016, https://www.meer.com/it/21708-ai-weiwei-libero, 22.06.2022 195. Filthy Luker, Art Attacks Tentacle, Dublin 2014, https://www.filthyluker.org/art-attacks/inflatable-tentacles/#gallery/4116c76f40f6f595b461a50d51d3f8d5/469, 22.06.2022 196. Steve Messam, Portico, York İngiltere 2022, https://www.yorkpress.co.uk/news/20231845.york-art-gallery-spiky-aesthetica-art-prize-2022-exhibition/#gallery2, 22.06.2022 197. Sabina Lang And Daniel Baumann, Comfort #6, Madrid İspanya 2008, http://www.langbaumann.com/?project_id=20, 22.06.2022 198. Sabina Lang And Daniel Baumann, Comfort #14, Havana Küba 2015, http://www.langbaumann.com/?project_id=20, 22.06.2022 199. Maison de l'architecture de Normandie, Redball Project, Rouen, France 2019, https://www.redballproject.com/Cities/rouen?pgid=jnmw507c-b67b7c_fc35e544abe54deb908b3bbfb688d960mv2, 22.06.2022 200. Snarkitecture, Drift, Miami 2012, https://www.archilovers.com/projects/71879/drift-gallery?532906, 22.06.2022 201. Pyxis Nautica & Dániel Szala, Gold Wrapped Palaces, Budapeşte 2022, https://danielszalai.com/Gold-Wrapped-Palaces, 22.06.2022 202. Christo And Jeanne-Claude, L'Arc de Triomphe, Wrapped, Paris Fransa 2009, https://www.bloomberg.com/news/features/2021-09-21/wrapped-arc-de-triomphe-delights-divides-paris, 22.06.2022

Ek 1'in devamı

203. Henrique Oliveira, Casa Dos Leões, Brezilya 2009, <https://www.millan.art/en/artists/henrique-oliveira/slideshow?view=slider#25>, 22.06.2022
204. Martillo Neumático, Gray Body, İspanya 2022, <https://arquitecturaviva.com/works/instalacion-efimera-cuerpo-gris>, 22.06.2022
205. Doris Salcedo, İsimsiz, İstanbul, 2003, <http://www.universes-in-universe.de/car/istanbul/2003/public/e-tour-02.htm>, 22.06.2022
206. Doris Salcedo, Noviembre 6-7, Kolombiya, 2002, https://www3.mcachicago.org/2015/salcedo/works/noviembre_6_y_7/, 22.06.2022
207. Yayoi Kusama, Yellow Trees, New York 2012, <https://publicdelivery.org/yayoi-kusama-yellow-trees-meatpacking-manchattan/>, 22.06.2022
208. Alex Chinneck, From The Knee of My Nose to the Belly of My Toes, İngiltere 2013, <https://architizer.com/blog/projects/from-the-knees-of-my-nose-to-the-belly-of-my-toes/>, 22.06.2022
209. Chiharu Shiota, Traces Of Life, Berlin, Almanya 2008, <https://wdkacollectivecollections.files.wordpress.com/2015/05/f62b76e71114fc2375e8fcc72c06664c.jpg>, 22.06.2022
210. SpY, Cameras, Madrid İspanya 2013, <https://spy-urbanart.com/work/cameras/>, 22.06.2022
211. Manfred Kielnhofer, The Guardians, Kassel, Almanya 2012, <http://www.fotopark.at/public-art-show-kassel-%E2%80%9Cdocumenta-city%E2%80%9D-%E2%80%93-mystical-contemporary-art-sculptures-by-manfred-kielnhofer/>, 22.06.2022
212. Inges Idee, Next Step, Münih 2017, <https://ingesidee.de/art-in-public-space/next-step-school-munich/>, 22.06.2022
213. Inges Idee, Step, Kore 2019, <https://ingesidee.de/art-in-public-space/step/>, 22.06.2022
214. Mark Jenkins, İsimsiz, Moskova, <http://www.xmarkjenkinsx.com/outside.html>, <https://www.thisiscolossal.com/2022/05/mark-jenkins-sculptures/>, 22.06.2022
215. Louise Bourgeois, Maman, İsviçre 2011, <https://www.artlistings.com/Magazine/Louise-Bourgeois-s-Sculpture-Maman-on-Tour-Prior-to-Major-Exhibition-at-Fondation-Beyeler-71457>, 22.06.2022
216. Katrina Fritsch, Hahn/Cock, Londra, İngiltere 2013, <https://artreview.com/golden-lions-for-katharina-fritsch-and-cecilia-vicuna/>, 22.06.2022
217. Mehmet Ali Uysal, Skin 4, İsveç, 2013, <https://old.uarctic.org/news/2022/5/two-postdoctoral-positions-available-arctic-ecology-umea-university-sweden/>, 22.06.2022
218. Lorenzo Quinn, Building Bridges, İtalya, 2019, <https://lorenzoquinn.com/portfolio-items/building-bridges-venice-italy/?portfolioCats=739%2C742>, 22.06.2022
219. C. Oldenburg – C. Van Bruggen, Flying Pins, Hollanda 2000, <https://tr.foursquare.com/v/flying-pins/4cac4ad944a8224b5cee3140?openPhotoId=4ffea88fe4b018897face6c0>, 22.06.2022

Ek 1'in devamı

220. Asmund Havsteen-Mikkelsen, Flooding Modernity, Danish Fjord 2018, https://www.archdaily.com/899290/full-size-replica-of-le-corbusiers-villa-savoye-sunk-in-danish-fjord/5b60c990f197cc0f6b0000af-full-size-replica-of-le-corbusiers-villa-savoye-sunk-in-danish-fjord-image?next_project=no, 22.06.2022
221. Florentijn Hofman, Duck, Tayvan 2013, <http://edition.cnn.com/travel/article/rubber-duck-taiwan/index.html>, 22.06.2022
222. Brian Donnelly, Kaws: Holiday, Seul, Kore 2018, <https://champ-magazine.com/art/kaws-holiday/>, 22.06.2022
223. Kimiyo Mishima, Work 2012, Tokyo, <https://www.timeout.com/tokyo/art/tokyos-best-outdoor-art>, 22.06.2022
224. Do Ho Suh, Bridge Home, London 2020, <https://artnight.org.uk/do-ho-suh-bridging-home-london-ending-soon/>, 22.06.2022
225. Mutant Weeds, Luzinterruptus, Madrid 2012, <https://divisare.com/projects/195328-luzinterruptus-gustavo-sanabia-mutant-weeds>, 22.06.2022
227. Do Ho Suh, Grass Roots Square, Oslo 2012, <https://thecontemporaryaustin.org/artists/do-ho-suh/>, 22.06.2022
228. Plastique Fantastique, Stay Out, Berlin, Almanya 2021, <https://plastique-fantastique.de/StayOut-berlin>, 22.06.2022
229. Hotel Empire: The New York Crossing, Laurent Boijeot ve Sébastien Renauld, Amerika 2015, <https://forecastpublicart.org/hotel-empire-the-new-york-crossing/>, 22.06.2022
230. William Pope.L, The Great White Way, 22 Miles, 9 Years, 1 Street, Manhattan 2001-2009, <http://pietmondriaan.com/2015/02/26/william-pope-l-2/>, 22.06.2022
231. Pyotr Pavlensky, Fixation, Rusya 2013, <https://www.calvertjournal.com/articles/show/4190/performance-art-in-red-square-pussy-riot-pyotr-pavlensky>, 22.06.2022
232. Krzysztof Wodiczko, Tijuana Projection, Meksika 2001, <https://insiteart.org/people/krzysztof-wodiczko#images666-4>, 22.06.2022
233. Golan Levin, Ghost Pole Propagator II, Houston 2016, <https://flong.com/archive/projects/gpp-ii/index.html>, 22.06.2022
234. Cosimo Scotucci, Spectrum, Times Square, New York 2021, <https://www.cosimoscotucci.com/spectrum>, 22.06.2022
235. NOTA BENE Visual, Pera Palace, İstanbul 2010, <https://www.youtube.com/watch?v=Q0lBwF7wr1I>, 22.06.2022

Ek 1'in devamı

Genel Örnekler: Kopya Kalıcılık

236. Steve Messam, <https://www.stevemessam.co.uk/towered>; <https://www.stevemessam.co.uk/red-rose-blackpool>; <https://www.stevemessam.co.uk/pointed> , 15.06.2022
237. Cyril Lancelin, <https://www.townandconcrete.com/installation-connections> ; <https://www.townandconcrete.com/remember-your-dreams>; <https://www.townandconcrete.com/installation-pyramid-sphere>, 15.06.2022
238. Yayoi Kusama, <https://www.timeout.com/tokyo/art/where-to-see-yayoi-kusamas-pumpkin-sculptures-in-japan> , 15.06.2022
239. Studio Roosegaarde, Waterlicht, Almanya 2021, <https://pressroom.studioroosegaarde.net/>, 27.07.2022
240. Doris Salcedo; <https://forecastpublicart.org/sumando-ausencias/>; <http://www.universes-in-universe.de/car/istanbul/2003/public/e-tour-02.htm>; https://www3.mcachicago.org/2015/salcedo/works/noviembre_6_y_7/, 27.07.2022
241. Kollision; <https://kollision.dk/en/urban-platform>; <https://kollision.dk/en/corona>; <https://kollision.dk/en/interference>, 27.07.2022
242. Luzinterruptus; <https://inhabitat.com/luzinterruptus-builds-an-eighth-continent-out-of-recycled-plastic-waste/eighth-plastic-continent-by-luzinterruptus-7/> ; <https://inhabitat.com/historic-french-building-stuffed-with-plastic-bags-looks-ready-to-explode/> ; <https://www.stirworld.com/see-features-light-installation-life-lingers-on-blank-pages-nurtures-significance-of-free-speech>, 27.07.2022
243. Ai Wei; <https://www.meer.com/it/21708-ai-weiwei-libero>; <https://www.dezeen.com/2016/07/20/f-lotus-ai-weiwei-installation-belvedere-museum-vienna-syrian-refugees-life-jackets/>; <https://www.lapresse.it/esteri/2016/02/15/migranti-a-berlino-memorale-ai-weiwei-con-giubbotti-salvagente/>, 27.07.2022
244. Sanaa, Serpentine Pavilion, Londra 2009, <https://divisare.com/authors/10419-kazuyo-sejima-ryue-nishizawa-sanaa/projects>, 27.07.2022
245. Toyo Uto, <https://archello.com/it/story/105652/attachments/photos-videos/1>; <https://www.archdaily.com/22711/tama-art-university-library-toyo-ito-by-iwan-baan>; <https://www.archdaily.com/118627/ad-classics-sendai-mediatheque-toyo-ito>, 27.07.2022
246. MVRDV, https://www.archdaily.com/935346/tainan-spring-mvrdv/5e67a5eeb35765a1f300015e-tainan-spring-mvrdv-photo?next_project=no ; <https://www.gzt.com/arkitekt/erisilebilir-bir-sanat-deposu-depot-boijmans-van-beuningen-3562531>; <https://www.arkitektuel.com/the-imprint/>, 27.07.2022
247. Zaha Hadid Architects, <https://www.archdaily.com/448774/heydar-aliev-center-zaha-hadid-architects>; <https://www.archdaily.com/795832/antwerp-port-house-zaha-hadid-architects/57e418c5e58ecef8b4000513-antwerp-port-house-zaha-hadid-architects-photo>, 27.07.2022
248. Heatherwick Studio, Bombay Sapphire Distillery, Laverstoke Uk 2014, <https://www.archdaily.com/554750/bombay-sapphire-distillery-heatherwick-studio>, 27.07.2022

Ek 1'in devamı

249. MAD Architects, <https://www.gzt.com/arkitekt/tarihi-dokuyu-cagdas-baloncuklarla-yenileyen-tasarim-hutong-bubble-218-3578681>; <https://parametric-architecture.com/ordos-art-city-museum-by-mad-architects/>; <https://www.itsliquid.com/featuredarchitect-mad.html>, 27.07.2022
250. Jean Nouvel, <https://www.arkitektuel.com/katar-ulusal-muzesi/>; <https://www.archdaily.com/778425/gallery-philharmonie-de-paris-photographed-by-danica-okus/56683b9be58ece7bd0000016-gallery-philharmonie-de-paris-photographed-by-danica-okus-photo>; <https://www.archdaily.com/883157/louvre-abu-dhabi-atelier-jean-nouvel>, 27.07.2022
251. Big Architects, <http://jdsa.eu/vm/>; <https://archello.com/story/44192/attachments/photos-videos/2>; <https://divisare.com/projects/319559-big-bjarke-ingels-group-iwan-baan-luc-boegly-sergio-grazia-laurian-ghinitoiu-serpentine-pavilion-2016#lg=1&slide=14>, 27.07.2022
252. Anish Kapoor, <https://www.publicartfund.org/exhibitions/view/sky-mirror/>; <https://anishkapoor.com/110/cloud-gate-2>, 27.07.2022
253. Manfred Kielnhofer, <http://www.fotopark.at/public-art-show-kassel-%E2%80%9Cdocumenta-city%E2%80%9D-%E2%80%93mystical-contemporary-art-sculptures-by-manfred-kielnhofer/>; <http://sculpture.pro/page/3/>; <http://sculpture.pro/page/4/>, 27.07.2022
254. Isaac Cordal, <https://theworld.org/stories/2014-03-26/what-politicians-debating-global-warming-will-look-soon>; <http://cementeclipses.com/Works/waiting-for-climate-change-nantes-france/>; <http://cementeclipses.com/Works/waiting-for-climate-change-beaufort04-belgium/>, 27.07.2022
255. Lorenzo Quinn, <https://lorenzoquinn.com/portfolio-items/building-bridges-venice-italy/?portfolioCats=739%2C742>; <https://divisare.com/projects/344558-lorenzo-quinn-support#lg=1&slide=1>; 2021, [https://lorenzoquinn.com/portfolio-items/give-pietrasanta-italy/#iLightbox\[gallery40541\]/0](https://lorenzoquinn.com/portfolio-items/give-pietrasanta-italy/#iLightbox[gallery40541]/0), 27.07.2022
256. Edoardo Tresoldi, <https://www.edoardotresoldi.com/opera/>; <https://www.edoardotresoldi.com/limes-3/>; <https://www.edoardotresoldi.com/>, 27.07.2022
257. Antony Gormley, <https://www.lvhart.co/journal/5-monumental-sculptures-by-antony-gormley-and-where-to-find-them>; <https://philamuseum.org/calendar/exhibition/antony-gormley-stand>; <https://www.dewsburyreporter.co.uk/education/sculpture-by-sir-antony-gormley-stands-proud-over-the-dewsbury-skyline-3208967>, 27.07.2022
258. Jun Kaneko, <http://www.junkaneko.com/artwork/public-art-detail/channel/C85/#/8>; <http://www.junkaneko.com/artwork/public-art-detail/channel/C69/#/3>; <http://www.junkaneko.com/artwork/public-art-detail/channel/C71/#/0>, 27.07.2022
259. C. Oldenburg – C. Van Bruggen, <https://tr.foursquare.com/v/needle-thread-and-knot/5be066caa5a315002c28c6f2?openPhotoId=62da646050ad29175a612d6f>, <https://tr.foursquare.com/v/flying-pins/4cac4ad944a8224b5cee3140?openPhotoId=4ffea88fe4b018897face6c0>, 27.07.2022
260. Hyuro, <http://www.hyuro.es/works/>, 27.07.2022
261. Elian Chali, <https://www.elianchali.com/>, 27.07.2022
262. Banksy, <https://file-magazine.com/blog/banksy-i-dont-believe-in-global-warming> <http://www.banksy.co.uk/out.html> ; <https://www.widewalls.ch/murals/banksy-parking> ; <https://todayinart.com/flower-by-banksy/>, 27.07.2022

Ek 1'in devamı

263. Boa Mistura, https://boamistura.com/wp-content/uploads/elementor/thumbs/09-FIRMEZA_01_LUZ_NAS_VIELAS_BoaMistura_2012-pleg0irbblwwiaccy9in5mog95e8anbcy0vtfq8mrk.jpg ; https://boamistura.com/wp-content/uploads/elementor/thumbs/02C_C3_81RCEL_MODELO_02_Boa_Mistura_2019-psehz7rj3c52frcs18r41ws9g0kwocjwa6fjy55xc.jpg ; <https://boamistura.com/en/project/mas-alla-de-los-muros-la-calle/> ; https://boamistura.com/wp-content/uploads/elementor/thumbs/07_TE-COMERIA-A-VERSOS_1189-scaled-1-pseme8sy187qpjzmr34rb15sypwo6wird7j14eurk.jpg ; <https://boamistura.com/en/project/te-comeria-a-versos/>, 27.07.2022
264. Leo Lunatic, https://tr.pinterest.com/pin/224124518941675755/?nic_v3=1a6WP201h; https://tr.pinterest.com/pin/56295064076127494/?nic_v3=1a6WP201h ; https://tr.pinterest.com/pin/34691859610780810/?nic_v3=1a6WP201h ; <https://bigumigu.com/haber/yapi-kredi-subelerine-leo-lunatic-ten-graffiti/>;
265. İNO, <https://streetartnews.net/2014/07/ino-wake-up-new-mural-athens-greece.html> ; <https://streetartnews.net/2014/05/ino-creasing-new-mural-athens-greece.html> ; <https://streetartnews.net/2015/09/we-have-power-new-mural-by-ino-in.html> , 27.07.2022
266. JR, <http://www.sanartblog.com/jr-istanbulda-sehrin-kirisikliklari/> ; <https://www.jr-art.net/projects/istanbul-turquie> ; <https://creatingrights.com/2019/01/23/women-are-heroes-by-jr/> ; <https://www.jr-art.net/projects/migrants-picnic-across-the-border>, 27.07.2022
267. Seth Globepainter, <https://seth.fr/portfolio/boulevard-paris-13/> ; <https://seth.fr/portfolio/fontaine/> ; <https://seth.fr/portfolio/grenoble/>, 27.07.2022
268. Naziha Mestaoui, <https://www.designindaba.com/articles/creative-work/one-heart-one-tree-plants-virtual-forest-eiffel-tower>, 27.07.2022
269. Miguel-Chevalier, <https://www.miguel-chevalier.com/work/magic-carpet-bangkok-2018> ; <https://www.stirworld.com/see-features-paris-based-artist-miguel-chevalier-talks-tech-and-culture-through-his-works> ; <https://www.miguel-chevalier.com/work/digital-arabesques-2014>, 27.07.2022
270. Krzysztof Wodiczko, <https://insiteart.org/people/krzysztof-wodiczko#images666-4> ; <https://www.krzysztofwodiczko.com/homeless-projection-place-des-arts/qhrv0uhiydzar1eqvjrq7hm77sksus> ; <https://www.krzysztofwodiczko.com/public-projections/#new-gallery-29/>, 27.07.2022
271. Kollision, <https://kollision.dk/en/lets-play> ; <https://kollision.dk/en/urban-platform>; <https://kollision.dk/en/corona>, 27.07.2022
272. Tony Oursler, <https://tonyoursler.com/transmissions/k77mtyrqk5k48gwqlbtt6g5h9jzwtu> ; <https://tonyoursler.com/influence-machine-stockholms-university> ; https://www.artspace.com/magazine/interviews_features/qa/will-artificial-intelligence-eventually-outsmart-us-tony-oursler-discusses-the-rapid-development-of-55704, 27.07.2022
273. Javier Riera, <https://javierriera.com/gallery-category/public-space-interventions/?lang=en#intervention-in-prague> ; <https://javierriera.com/gallery-category/intervenciones-urbanas/#real-jardin-botanico-madrid> ; <https://www.souslesetoilesgallery.net/artists-installations/javier-riera?view=slider>, 27.07.2022
274. Refik Anadol, <http://digicult.it/articles/a-data-universe-made-of-memories-ai-and-architecture-interview-with-refik-anadol/>; <https://www.youtube.com/watch?v=oOsAexs6B14> ; <https://www.arkitektuel.com/augmented-structures/>, 27.07.2022

Ek 1'in devamı

275.	Jennifer Steinkamp, https://www.associationforpublicart.org/project/winterfountains/ ; http://arts.timessquarenyc.org/times-square-arts/projects/midnight-moment/botanic/index.aspx ; https://hawaiicontemporary.org/artist-jennifer-steinkamp , 27.07.2022
Genel Örnekler: Kolektif Kalıcılık	
276.	Nieto Sobejano Arquitectos, https://arquitecturaviva.com/works/joanneum-museum , 27.07.2022
277.	Zaha Hadid Architects, https://www.archdaily.com/795832/antwerp-port-house-zaha-hadid-architects/57e418c5e58ecef8b4000513-antwerp-port-house-zaha-hadid-architects-photo , 27.07.2022
278.	Herzog & de Meuron, 1875/2016, https://www.arkitektuel.com/elbphilharmonie-hamburg/ , 27.07.2022
279.	Heatherwick Studio, Bombay Sapphire Distillery, Laverstoke Uk 2014, https://www.archdaily.com/554750/bombay-sapphire-distillery-heatherwick-studio , 27.07.2022
280.	Nieto Sobejano Arquitectos, Moritzburg Museum, Halle Almanya 1500'ler/2008, https://antonialoweinteriors.com/moritzburg-museum-extension-by-nieto-sobejano-arquitectos-fmp-precedent , 27.07.2022
281.	Herzog & de Meuron, Museum der Kulturen, Basel İsviçre 1849/2011, https://www.arkitera.com/haber/museum-der-kulturenin-herzog-de-meuron-imzali-havali-catisi/ , https://www.baunetzwissen.de/fliesen-und-platten/objekte/kultur-bildung/museum-der-kulturen-in-basel-2370617 , 27.07.2022
282.	Mario Bellini - Rudy Ricciotti, Department of Islamic Art at Musée du Louvre, https://www.dezeen.com/2012/09/24/department-of-islamic-arts-at-louvre-by-mario-bellini-and-rudy-ricciotti/ , 27.07.2022
283.	Renzo Piano, Pathe Foundation, Paris Fransa 2014, https://gertjanwillems.wordpress.com/tag/renzo-piano/ , 27.07.2022
284.	Maya Lin, Ghost Forest, New York 2021, https://www.mayalinstudio.com/memory-works/ghost-forest-msp , 27.07.2022
285.	Luzinterruptus, Eighth Plastic Continent, New York, ABD 2020, https://inhabitat.com/luzinterruptus-builds-an-eighth-continent-out-of-recycled-plastic-waste/eighth-plastic-continent-by-luzinterruptus-7/ , 27.07.2022
286.	Luzinterruptus, The Plastic We Live With, Bordeaux, Fransa 2017, https://inhabitat.com/historic-french-building-stuffed-with-plastic-bags-looks-ready-to-explode/ , 27.07.2022
287.	Es Devlin, Forest for Change, Londra 2021, https://www.designboom.com/art/at-london-design-biennale-400-trees-transform-urban-square-into-a-forest-for-change/ , 01.08.2022
288.	Klaus Littmann, http://www.klauslittmann.com/en/projects/for-forest-nil-the-unending-attraction-of-nature-a-temporary-art-intervention-by-klaus-littmann-2019 , 27.07.2022
289.	Nele Azevedo, Minimum Monument, Danimarka 2017, https://www.artupon.com/blog/nele-azevedo/ , 27.07.2022

Ek 1'in devamı

290. Olafur Eliasson, Ice Watch, San Francisco, 2019, <http://www.unduetrestellababy.com/blog/2014/10/30/ice-watch-by-olafur-eliasson>, 27.07.2022
291. Spy, Grass, Madrid 2018, <https://divisare.com/projects/384566-spy-ruben-p-bescos-grass#lg=1&slide=9> , 14.07.2022
292. Ai Wei, F Lotus Viyana 2016, <https://www.dezeen.com/2016/07/20/f-lotus-ai-weiwei-installation-belvedere-museum-vienna-syrian-refugees-life-jackets/>, 14.07.2022
293. Jammie Holmes, Miami,2020, <https://www.jammieholmes.com/theyre-going-to-kill-me> , 14.07.2022
294. İsimsiz, Vahit Tuna, İstanbul 2018, <https://www.yankose.org/isimsiz-en.html>, 14.07.2022
295. Los Zapatos Rojos, Elina Chauvet, Torino, İtalya 2013, <https://www.grmag.com/entertainment/los-zapatos-rojos-exhibition-travels-onto-gvsus-campus-highlight-violence-women/>, 14.07.2022
296. Jad El Khoury, Burj El Hawa- Tower Of The Wind, Beirut 2018, <https://www.praksisoslo.org/resident-list/2022/6/jad>, 14.07.2022
297. MVDVRV, Rotterdam Çatı Yürüyüşü, Rotterdam 2022, <https://www.archdaily.com/982681/mvrdvs-rotterdam-rooftop-walk-has-opened-to-the-public>, 14.07.2022
298. Jamie Wardley ve Andy Moss, <http://www.pondly.com/2013/12/remembering-the-fallen-installation-by-jamie-wardley-and-andy-moss/>, 14.07.2022
299. MVRDV, The Stairs to Ktiterion, Rotterdam 2016, <http://www.sanatatak.com/view/rotterdam-in-dev-enstalasyon-merdivenleri>, 20.07.2022
300. Paulo Grangeon – WWF, 1600 pandas, Bangkok, Thailand 2016, https://wwf.panda.org/wwf_news/?265190/1600-Pandas-Take-Bangkok, 14.07.2022
301. Isaac Cordal, Follow The LEaders, Berlin 2011, <https://theworld.org/stories/2014-03-26/what-politicians-debating-global-warming-will-look-soon>, 14.07.2022
302. Isaac Cordal, Waiting For Climate Change, Nantes, Fransa 2013, <http://cementeclipses.com/Works/waiting-for-climate-change-nantes-france/>, 14.07.2022
303. Ruben Orozco, Bihar, İspanya 2021, <https://artdogistanbul.com/bilbaoda-bogulan-heykel-saskinligi/>, 14.07.2022
304. Kollision, Urban Platform, Danimarka, 2021, <https://kollision.dk/en/urban-platform>, 14.07.2022
305. Kollision, Northside Beacons, Danimarka, 2018, <https://kollision.dk/en/northside-beacons>, 14.07.2022
306. Ernesto Neto, Gaia Mother, Zurich Central Station 2018, https://spiritterritory.com/conversations/interviews/25139-from_homo_sapiens_to_homo_solidarius/, 14.07.2022

Ek 1'in devamı

307. FAM Architecture, 11 March Memorial, Madrid İspanya 2007, <https://www.miesarch.com/work/1221>, 08.11.2022
308. Estudio Guto Requena, My Heart Beats Like Yours, Brezilya 2018, https://www.archdaily.com/912319/my-heart-beats-like-yours-estudio-guto-requena?ad_medium=office_landing&ad_name=article, 14.07.2022
309. Daniel Popper, Thrive, Florida 2020, https://www.boredpanda.com/interactive-public-art-installation-sculpture-thrive-daniel-popper/?utm_source=tr.pinterest&utm_medium=referral&utm_campaign=organic, 14.07.2022
310. Marc Quinn, <https://news.artnet.com/art-world/marc-quinn-bristol-blm-sculpture-1894850>, 01.08.2022
311. Dani Karavan, The Sinti & Roma Memorial, Belin, Almanya 2000-2012, <https://www.danikaravan.com/portfolio-item/germany-the-sinti-roma-memorial/>, 14.07.2022
312. Tuna Ayakkabıları Anıtı, Gyula Pover, Budapeşte 2005, <https://sanatkaravani.com/bir-huznun-hikayesi-60-cift-ayakkabi/>, 14.07.2022
313. Wang Shugang The Meeting, White Rock, Germany 2007, <https://www.mapleridgenews.com/news/new-public-art-in-white-rock-faces-criticism-as-the-two-michaels-remain-in-chinas-custody/>, 14.07.2022
314. Boris Johnson Stained with Oil, Greenpeace, Downing Street Londra 2021, <https://streetartutopia.com/2021/10/11/boris-johnson-stained-with-oil/>, 14.07.2022
315. Lorenzo Quinn, Support, İtalya, 2017, <https://divisare.com/projects/344558-lorenzo-quinn-support#lg=1&slide=1>, 14.07.2022
316. Hyuro, <http://www.hyuro.es/works/>, 27.07.2022
317. Dmitry Vrubel, Kiss, Berlin Duvarı, 2009, <https://www.rferl.org/a/brezhnev-honecker-painting-artist-vrubel-dies/31989900.html>, 14.07.2022
318. Banksy, Aachoo!, İngiltere 2020 <http://www.banksy.co.uk/out.html>, 14.07.2022
319. No More Lies, No More Lies, Türkiye 2022, <https://www.yankose.org/no-more-lies-en.html>, 14.07.2022
320. JR, Şehrin Kırışıklıkları, İstanbul 2015, <http://www.sanatblog.com/jr-istanbulda-sehrin-kirisikliklari/>; <https://www.jr-art.net/projects/istanbul-turquie>, 14.07.2022
321. JR, Womens are heroes, Brezilya, 2008-2009, <https://creatingrights.com/2019/01/23/women-are-heroes-by-jr/>, 14.07.2022
322. iNO, We Have The Power, Yunanistan 2015, <https://streetartnews.net/2015/09/we-have-power-new-mural-by-ino-in.html>, 14.07.2022
323. Eduardo Kobra, Etnias, Brezilye 2016, <https://www.eduardokobra.com/projeto/26/etnias>, 14.07.2022
324. Flower Capet, Brüksel Belçika 2016, <https://www.flowercarpet.brussels/en/carpet/flower-carpet-2016>, 14.07.2022

Ek 1'in devamı

325. Banksy, I Don't Believe In Global Warming, Londra 2010?, <https://file-magazine.com/blog/banksy-i-dont-believe-in-global-warming;http://www.banksy.co.uk/out.html>, 14.07.2022
326. Saype, Beyonds Wall, Paris 2019, <https://mtart.agency/beyond-walls/>, 14.07.2022
327. Elian Chali, <https://www.elianchali.com/>, 26.07.2022
328. Şırın Abedinirad, <https://www.shirinabedinirad.com/portfolio/the-sky-is-mine-2/>, 26.07.2022
329. Francis Alÿs, The Green Line, Kudüs 2004, <https://publicdelivery.org/francis-aly-green-line/>, 26.07.2022
330. Simon Weckert, Google Maps Hacks, Berlin 2020, <http://www.simonweckert.com/googlemaphacks.html>, 14.07.2022
331. Ana Teresa Fernandez, Erasing the Border, Meksika 2012, <https://publicdelivery.org/ana-teresa-fernandez-erasing-the-border-borrando-la-barda/>, 14.07.2022
332. Daan Roosegaarde – UNESCO, Seeing Stars, Hollanda 2021, <https://pressroom.studioroosegaarde.net/>, 20.06.2022
333. Francis Alÿs, Faith Moves Mountains, Lima, Peru 2002, <https://publicdelivery.org/francis-aly-when-faith-moves-mountains/>, 20.06.2022
334. Time And Space: The Gift, Andrew Rogers, Türkiye 2007, Sonay Çevik Arşivi
335. Spencer Tunik, Ring, Münih 2012, <https://www.juxtapoz.com/news/street-art/qthe-ringq-by-spencer-tunik/> ; <https://www.youtube.com/watch?v=4X2CeTIOZS4> , 20.06.2022
336. Doris Salcedo, Düello Eylemi, Venezuela, 2007, <http://www.sanatblog.com/doris-salcedo-hafiza-duraklari/>, 20.06.2022
337. Doris Salcedo, Sumando Ausencias, Venezuela, 2016, <https://forecastpublicart.org/sumando-ausencias/>, 20.06.2022
338. Lygia Pape, Divisor, Madrid, 1968-2011, <https://awarewomenartists.com/en/artiste/lygia-pape/>; https://www.youtube.com/watch?v=L9XsL_GvSa8, 20.06.2022
339. JR, Migrants, Picnic Across The Border, Mexico-USA, 2017, <https://www.jr-art.net/projects/migrants-picnic-across-the-border>, 20.06.2022
340. Lucy Orta, Nexus Architecture, <https://www.studio-orta.com/en/artwork/20/nexus-architecture-x-110>, 18.07.2022
341. Ayça Ceylan, Am I Far From Heaven?, Türkiye 2018, <https://aycaceylan.wordpress.com/2018/10/10/am-i-far-from-heaven/>, 20.06.2022
342. Clam Jam Brass Band, Our Wake Up Call, US 2020, <https://fineacts.co/our-wake-up-call>, 20.06.2022
343. Rael San Fratello, Teeter-Totter Wall, Mexico-USA border 2021, <https://designmuseum.org/exhibitions/beazley-designs-of-the-year/transport/teeter-totter-wall>, 20.06.2022

Ek 1'in devamı

344. Andreco, Displacement, <https://www.climateartproject.com/displacement-collective-performance-bologna-italy/>, 22.12.2022
345. JR, Valeriia, Ukrayna, 2022, <https://artdogistanbul.com/jrdan-ukraynalilara-nft-projeli-destek/>, 20.06.2022
346. No Escape, Xixi Zi - Xuegang Wang, Milan 2020, <https://vishopmag.com/arte/11/no-escape>, 20.06.2022
347. Miguel-Chevalier, Digital Arabesques, Al Majaz Waterfront 2014, <https://www.miguel-chevalier.com/work/digital-arabesques-2014>, 20.06.2022
348. John Gerrard, Western Flag (2017), Almanya 2019, <http://www.stadtkuratorin-hamburg.de/en/art/john-gerrard/>, 20.06.2022
349. Studio Roosegaarde, Waterlicht, Almanya 2021, <https://pressroom.studio Roosegaarde.net/>, 20.06.2022
350. Naziha Mestaoui, One Heart One Tree, Paris Fransa 2015, <https://www.designindaba.com/articles/creative-work/one-heart-one-tree-plants-virtual-forest-eiffel-tower>, 20.06.2022
351. Krzysztof Wodiczko, Monument, MSQ Park New York, 2020 <https://www.krzysztofwodiczko.com/public-projections#/monument/>, 20.06.2022
352. Tony Oursler, Transmissions, City Council Ukrayna 2013, <https://tonyoursler.com/transmissions/k77mtyrqk5k48gwqlbtt6g5h9jzwtu>, 20.06.2022
353. Refik Anadol, Yaşayan Mimari: Casa Batllo, Barselona İspanya 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=oOsAexs6Bl4>, 20.06.2022
354. Romain Tardy, The Drift, Roma İtalya 2018, <https://romaintardy.com/The-drift-2018>, 20.06.2022

ÖZGEÇMİŞ

2014 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde lisans eğitime başladı. Yatay geçişle 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde başladığı lisans eğitimini 2018 yılında bölüm birinciliğiyle tamamladı. 2019 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Bina Bilgisi Anabilim dalında yüksek lisans eğitime başladı. Orta derecede Korece ve iyi derecede İngilizce bilmektedir.

